

OBSAH

J. K r u k o w s k i: Aktuální problémy polského konfesního práva	149
P. E r d ō: Dohoda mezi Svatým stolcem a Maďarskou republikou	175
J. D u d a: Poznámky k cirkevnému právu v Slovenskej republike	199
J. R. T r e t e r a: Postavení církví a náboženských společností v právním řádu České republiky	219
POZNÁMKY A DISKUSE	
I. A. H r d i n a: Tridentský dekret <i>Tametsi</i>	233
DOKUMENTY	
Dohoda mezi Svatým stolcem a Maďarskou republikou o financování činností Katolické církve v Maďarsku v oblasti veřejných služeb a duchovního života, jakož i o některých majetkových otázkách	238
ANOTACE A RECENZE	
Právnická fakulta Univerzity Karlovy 1348–1998. Jubilejní sborník (S. Přibyl)	243
Urfus, V.: Historické základy novodobého práva soukromého (S. Přibyl)	246
Příruštky knihovny Společnosti pro cirkevní právo (J. Georgiev)	248
INFORMACE	
Informace o návrhu koncepce vztahu státu a církví vypracovaném Ministerstvem kultury ČR na jaře 1998 (M. Brož)	250
<i>Dnes Vám představujeme:</i>	
Společnost křest'anů a Židů	252
KRONIKA	
Zprávy ze Společnosti pro cirkevní právo (J. Mindlová)	255
Druhý ročník Pražských rozhovorů o vztahu církve a státu: Konference „Konfesní a konkordátní právo zemí středovýchodní Evropy“ (S. Pšenička)	257
Čtvrtý ročník brněnské konference na téma „Církev a stát“ (M. Lamarter)	258

CONTENTS

J. K r u k o w s k i: Topical Problems of the Polish Law on State-Church Relations	149
P. E r d ő: Agreement between the Holy See and the Hungarian Republic	175
J. D u d a: Comments on Church Law in the Slovak Republic	199
J. R. T r e t e r a: The Position of the Churches and Religious Communities in the Legal System of the Czech Republic	219
 NOTES AND DISCUSSION	
I. A. H r d i n a: The Trident Decree <i>Tametsi</i>	233
 DOCUMENTS	
Agreement between the Holy See and the Hungarian Republic on the Financing of the Activities of the Catholic Church in Hungary in the Areas of Public Utilities and Spiritual Life, and on Certain Property Issues	238
 ABSTRACTS AND RECENSIONS	
Law Faculty of Charles University 1348–1998. Memorial Volume (S. Přibyl)	243
Urfus, V.: The Historic Foundations of Modern Civil Law (S. Přibyl)	246
Accessions to the library of the Church Law Society (J. Georgiev)	248
 INFORMATION	
Information on the Proposal of a Conception of Church-State Relations prepared by the Ministry of Culture of the Czech Republic in spring 1998 (M. Brož)	250
<i>We present you:</i>	
The Society of Christians and Jews	252
 CRONICLE	
Short messages (J. Mindlová)	255
The second year of the Prague Discussions on Church-State Relations: the Conference “Confessional and Concordate Law in the Countries of Central-Eastern Europe“ (S. Pšenička)	257
The fourth year of the Brno Conference “Church and State“ (M. Lamparter)	258

INHALT

J. Kruckowski: Aktuelle Probleme des polnischen Staatskirchenrechts .	149
P. Erdö: Vereinbarung zwischen dem Heiligen Stuhl und der Republik Ungarn	175
J. Duda: Bemerkungen zum Kirchen- und Staatskirchenrecht in der Slowakischen Republik	199
J. R. Treter: Stellung der Kirchen und Religionsgesellschaften in der Rechtsordnung der Tschechischen Republik	219
NOTIZEN UND DISKUSSION	
I. A. Hrdina: Das Trienter Dekret <i>Tametsi</i>	233
DOKUMENTE	
Abkommen zwischen dem Heiligen Stuhl und der Republik Ungarn über die Finanzierung der Tätigkeit der katholischen Kirche Ungarns im Bereich der öffentlichen Dienste und des Glaubenslebens sowie einige Vermö- gensfragen	238
ABSTRAKTA UND REZENSIONEN	
Juristische Fakultät der Karlsuniversität 1348-1998. Sammelband (S. Přibyl)	243
Urfus V.: Historische Grundlagen des neuzeitlichen Zivilrechts (S. Přibyl) ..	246
Zuwachs der Bibliothek der Gesellschaft für Kirchenrecht (J. Georgiev)	248
INFORMATIONEN	
Die Auskunft über den vom Kulturministerium der Tschechischen Republik im Frühling 1998 ausgearbeiteten Entwurf der Konzeption der Beziehung zwischen Staat und Kirchen (M. Brož)	250
<i>Heute stellen wir Ihnen vor:</i>	
Die Gesellschaft der Christen und Juden	252
CHRONIK	
Kleine Nachrichten (J. Mindlová)	255
Zweite Prager Gespräche über die Beziehung zwischen Kirche und Staat: Konferenz „Staatskirchen- und Konkordatsrecht der mittelosteuropäischen Länder“ (S. Pšenička)	257
Vierter Jahrgang der Brünner Konferenz zum Thema „Kirche und Staat“ (M. Lamparter)	258

INDICE

- J. K r u k o w s k i: I problemi attuali del Diritto Ecclesiastico polacco 149
P. E r d ó: Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica Ungherese 175
J. D u d a: Gli appunti sul Diritto Ecclesiastico nella Repubblica Slovacca. 199
J. R. T r e t e r a: La posizione delle Chiese e delle Società Religiose
nell'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca 219

APPUNTI E DISCUSSIONE

- I. A. H r d i n a: Decreto *Tametsi* del Concilio di Trento 233

DOCUMENTI

- Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica Ungherese sul finanziamento
delle attività della Chiesa Cattolica in Ungheria nel campo dei servizi
pubblici e della vita spirituale nonché su alcune questioni patrimoniali 238

ANNOTAZIONI E RECENSIONI

- Facoltà Giuridica dell'Università di Carlo 1348–1998. Almanacco di
giubileo (S. Přibyl) 243
Urfus, V.: I fondamenti storici del diritto privato moderno (S. Přibyl) 246
Accessioni nella biblioteca della Società di Diritto Canonico (J. Georgiev) 248

INFORMAZIONI

- Informazione sulla proposta di una concezione del rapporto tra lo Stato
e la Chiesa elaborata dal Ministero di cultura della Repubblica Ceca
di primavera 1998 (M. Brož) 250

Oggi vi presentatiamo:

- Società dei cristiani e degli ebrei 252

CRONACA

- Breve cronaca (J. Mindlová) 255

- Seconda annata dei colloqui praghesi sul rapporto Chiesa – Stato:
Conferenza „Diritto Ecclesiastico e Concordatario dei Paesi
dell'Europa del centro est“ (S. Pšenička) 257

- Quarta annata della conferenza sul tema „Chiesa e Stato“ a Brno
(M. Lamparter) 258

Aktuální problémy polského konfesního práva

Prof. Józef Krukowski

Tento příspěvek byl základem přednášky pronesené dne 10. 9. 1998 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v rámci mezinárodní konference Konfesní a konkordátní právo zemí středovýchodní Evropy.

I. Úvodní otázky

V podmínkách transformace politického systému, od komunistického totalitismu k demokracii, dochází k přeměně celého polského právního systému, včetně práva konfesního, tedy norem definujících záruky náboženské svobody a vztah státu k církvi. Tato přeměna je výsledkem střetávání různých tendencí, které mají svůj počátek v kulturní tradici i v ideologických axiomech politických stran. Jak ukazují srovnávací studie¹, k analogickým změnám dochází i v jiných zemích, zejména střední a východní Evropy. Než tedy přistoupíme k analýze aktuální situace v polském konfesním právu, zaměříme se na dva okruhy otázek: 1) jaké typy států existují z hlediska jejich vztahu k náboženství a církvím; 2) které z těchto typů měly místo v dějinách polské státnosti.

1. Klasifikace států

Vezmeme-li v úvahu podobnosti i rozdíly, jaké existují ve vztazích mezi státem a církví jakožto organizovaným náboženským společenstvím, hodnotí se státy podle dvou kritérií: 1) z hlediska společenského modelu, 2) podle způsobu právní úpravy vztahů státu a církve.

Pokud jde o kritérium společenského modelu, tj. o ideové a strukturní vztahy státu a církve, popřípadě o to, že tyto vztahy neexistují, rozlišujeme dva typy států: konfesijní a sekularizované.

1) *Konfesijní státy* se vyznačují formálním uznáním privilegovaného postavení jednoho náboženství nebo jedné z církví jako národního náboženství nebo jako oficiální církve.

¹ F. Margiotta Broglia, Il fenomeno religioso nel sistema giuridico dell'Unione Europea, součásti: Religioni e sistemi giuridici. Introduzione al diritto ecclesiastico comparato, Bologna 1997, s. 87–223.

2) *Sekularizované státy* definují vztah k náboženství a církvi na principu rovnosti náboženských přesvědčení a odluky mezi státem a církví. Neseckáváme se však jenom s jedním modelem sekularizovaného státu. V závislosti na tom, zda představitelé státu zaujmají vůči náboženskému přesvědčení občanů neutrální, nebo nepřátelský postoj, rozlišujeme tři podoby sekularizovaného státu:

a) stát založený na čisté odluce, která existuje ve Spojených státech amerických;

b) státy založené na principu odluky církvi nepřátelské, mezi nimiž se ustálily dvě podoby, jmenovitě: *liberální* vznikla ve Francii během buržoazní revoluce; *komunistická* vznikla v SSSR během bolševické revoluce a po druhé světové válce byla nadiktována státům střední a východní Evropy. Komunistické státy byly v podstatě konfesijními státy *a rebours* (opačné orientace), protože místo oficiálního náboženství vnucovaly celé společnosti ateistickou ideologii.

c) *Státy založené na principu koordinované odluky*, jinak nazývané *principem kooperace*. Taková koncepce vztahu státu a církvi vznikla v Německu na základě Výmarské ústavy (1918) a později byla s jistými modifikacemi včleněna do právních systémů dalších demokratických zemí západní Evropy, např. Španělska a Itálie.

Pokud jde o způsob úpravy vztahů mezi státem a církví, rozlišujeme státy konkordátní a státy nekonkordátní.

1. *Státy konkordátní* definují svůj vztah k církvi dvoustrannou mezinárodní smlouvou – konkordátem. Dvoustranná úprava vztahů mezi státem a církví se vyuvinula v evropském kulturním prostoru v kontextu křesťanského nábožensko-politického dualismu, kde Katolická církev reprezentovaná Apoštolským stolcem získala během staleté tradice veřejnoprávní subjektivitu v mezinárodních vztazích. Díky tomu Apoštolský stolec zaujmá vůči vládám jednotlivých států partnerský postoj při řešení aktuálních problémů veřejného života a uzavírá s nimi mezinárodní dohody.

2. *Státy nekonkordátní* definují svůj vztah k církvi výlučně jednostranně, neboli formou zákona, z pozice svrchovanosti státu nad církví.

Výše uvedené typy států – konkordátní a sekularizované – se vzájemně nevy-
lučují. Z historického hlediska musíme konstatovat, že i když kdysi konkordátní státy byly státy katolickými, tak v dnešní době jsou rovněž státy sekularizovanými. Třebaže praxe uzavírání konkordátů vznikla ve středověku, vůbec nepřestala být aktuální i v moderní době. Naopak, pomocí konkordátních smluv došlo k transformaci řady katolických států v státy sekularizované. Vlivem učení Druhého vatikánského koncilu o náboženské svobodě a přítomnosti církve ve světě došlo k radikální změně v chápání předmětu konkordátu. Podstata této změny spočívá v tom, že v minulosti šlo o „výměnu privilegií“, avšak dnes se jedná

o záruky náboženské svobody, která je přirozenou součástí důstojnosti lidského jedince².

2. Historický přehled vztahů mezi státem a církví v Polsku

Při řešení aktuálních problémů vztahu státu a církve bývají často východiskem vzorce a hodnoty zabudované v právní kultuře jednotlivého národa. Tento fenomén existuje rovněž v Polsku. Musíme si tedy všimnout, že ve více než tisíciletých dějinách polské státnosti docházelo v oblasti vztahů státu a církvi ke značným změnám, nejen vlivem vnitřních faktorů, ale také vnějších (závislost na cizích zemích). V polských dějinách rozlišujeme následující období:

1. období I. Republiky (966–1795);
2. období II. Republiky (1918–1939);
3. období lidového Polska (1945–1989);
4. období III. Republiky (od roku 1989).

1. *V období I. Republiky* – které trvalo od přijetí křesťanství v roce 966 knížetem Měškem I. za přispění Čech do třetího dělení Polska v roce 1795 mezi tři sousední státy (Rusko, Prusko a Rakousko) – se Polsko historicky koncipovalo jako katolický stát patřící k latinské kulturní tradici. Je příznačné, že Polsko bylo současně státem interkonfesijním, kde nikdo nebyl pronásledován a kde nedošlo ke kravým náboženským válkám, jaké se odehrály v důsledku reformace v západní Evropě. Byl to tedy katolický stát s otevřenou konfesionalitou, založený na principu úcty ke svobodě lidí všech vyznání. Tyto principy byly potvrzeny v Ústavě 3. května 1791 (první demokratické ústavě v Evropě).

2. *V období II. Republiky* (1918–1939) byl problém vztahu státu a církve upraven v ústavě z roku 1921 a v konkordátu z roku 1925.

2. 1 V ústavní diskusi o vymezení principů vztahu státu a církve po získání nezávislosti se střetávaly dvě protichůdné tendenze. Levicové strany požadovaly, aby byl do ústavy včleněn princip „odluky církve a státu“. Naproti tomu pravicové strany předpokládaly, že nový stát bude mít katolický charakter. Nakonec se v ústavě ocitly kompromisní formulace, které obsahovaly záruky náboženské svobody a principy institučních vztahů.

a) Záruky náboženské svobody v rovině individuální, jaké se objevily v polské ústavě z roku 1921, byly identické s ústavami liberálních států. Mj. obsahovaly: princip rovnosti všech občanů bez rozdílu vyznání (čl. 118) i právo občanů svobodně vyznávat svou víru jak veřejně, tak i v soukromí, vykonávat náboženské obřady v rámci veřejného pořádku a veřejných zvyklostí, jakož i možnost změnit vyznání, nebo nevyznávat žádné náboženství (čl. 111–112). Bylo rovněž

² R. Minnerath, L'Eglise et les Etats concordataires (1846–1981), Paris 1983; J. Krukowski, Konkordaty współczesne. Doktryna-teksty (1964–1994), Warszawa 1995.

garantováno, aby církev mohla poskytovat duchovní péči osobám, které se nacházejí ve veřejných výchovných institucích, kasárnách, věznicích a útulcích.

Ústava rovněž garantovala výuku náboženství ve veřejných školách jako povinný předmět pro všechny žáky mladší 18 let, s respektem k jejich konfesijní příslušnosti (čl. 120).

b) Ústava zavedla instituci uznávání náboženských společností zákonnou cestou a všem uznaným náboženským společnostem zaručila právo na: zřizování obcí za účelem hromadných a veřejných bohoslužeb; samostatné vedení svých vnitřních záležitostí, čili autonomii; vlastnění a nabývání movitého i nemovitého majetku, možnost spravovat ho a disponovat jím, možnost vlastnit a užívat své fondy a nadace i instituce pro duchovní a dobročinné účely; jakož i povinnost nevyvíjet činnost, která by byla v rozporu se zákony.

Tyto garance zahrnovaly soukromoprávní a veřejnoprávní subjektivitu uznané náboženské společnosti jako celku, bez rozlišování jejích organizačních složek.

Kompromisní charakter měl princip, který byl součástí ústavy, podle něhož Katolická církev má z kulturních a sociologických důvodů „*přednostní postavení mezi rovnoprávnými vyznáními*“ (čl. 114). Tento princip byl interpretován tak, jako by Katolické církvi bylo přiznáno výsadní právo oficiální církve a stát se změnil v stát konfesijní.

2. Konkordát z roku 1925 upravoval právní situaci Katolické církve a jejích organizačních jednotek v Polsku. Konkordát zaručoval Katolické církvi, *bez ohledu na ritus, naprostou svobodu* v její činnosti (čl. 1), která zahrnovala uplatňování církevní jurisdikce při spravování vlastních záležitostí, jakož i uznání soukromoprávní subjektivity církevních organizačních jednotek (čl. 16, 17 a 24), které v ústavě nebylo.

Polští konkordáti se – stejně jako jiné předkoncilní konkordáty – zakládal na principu „výměny privilegií“ mezi Apoštolským stolcem a nejvyššími představitelem státu. Omezena ovšem byla svoboda církve při nominaci biskupů – Apoštolský stolec přiznal státu „privilegium“ práva veta ohledně kandidátů na sídelní biskupy, které jmenoval Apoštolský stolec. Na druhé straně představitelé státu garantovali finanční dávky ve prospěch církevních beneficíí.

3. *Situace v lidovém Polsku.* Totalitní komunistický režim v Polsku vnutil zemi po druhé světové válce také systém nepřátelské rozluky státu a církve. Komunistická moc se řídila svéráznou strategií a taktikou vůči náboženství a církvi. Tato strategie směřovala k vybudování komunistické společnosti, v níž marxistická ideologie a ateistický světový názor měly nahradit tradiční náboženství. Taktika pak spočívala v uznání specifických kulturních podmínek, které byly rozdílné od podmínek ruských.

Vláda schválila 12. září 1945 deklaraci, podle níž konkordát z roku 1925 „*přestal platit*“. To znamenalo, že komunistická moc zavedla princip jednostranné regulace vztahů mezi státem a církví z pozice svrchovanosti státu nad církví (*césaropapismus*). Mezera v polském právním systému, která vznikla po vypovězení konkordátu, byla vyplňována pomocí správních aktů nebo soudních rozsudků, které neměly odůvodnění v zákonech. Tato politika sloužila ateizaci celé společnosti prostřednictvím státního aparátu a státních fondů. Projevy této politiky byly následující: sekularizace manželského práva, likvidace náboženské formy soudní příslušnosti; likvidace náboženských symbolů z veřejných prostor; laicizace školství omezováním vyučování náboženství ve veřejných školách až k jeho úplné eliminaci v roce 1961; zrušení soukromých škol zřízených církevními institucemi; zestátnění nemocnic a domovů sociální péče, které byly majetkem církevních institucí; zestátnění církevní charitativní organizace „*Caritas*“; likvidace církevních spolků; zásahy do vnitřních záležitostí církve, např. při obsazování církevních úřadů; úsilí dohlížet na kněžské semináře; postupná likvidace katolického tisku a církevních vydavatelství; omezení majetkových práv církve.

V ústavě Polské lidové republiky, která byla kopíí ústavy SSSR, byla garantována svoboda svědomí a vyznání, stejně tak i princip odluky církve a státu. Právní a majetková situace církve měla být upravena formou zákonů. Praxe komunistické moci však těmto principům odporovala. A přestože ústava zaručovala rovnost občanů bez rozdílu vyznání, mocenský aparát diskriminoval věřící a veřejně praktikující občany. I když ústava předpokládala úpravu právní a majetkové situace církve formou zákonních úprav, byla tato regulace do roku 1989 pouze částečná.

Polští biskupové zaujali kritické stanovisko vůči této politice. Objevily se v něm dva postoje: 1) ochrana církve před nebezpečími ze strany agresivního ateismu; 2) připravenost vést partnerský dialog s představiteli státu nejenom v oblasti vztahů mezi státem a církví, ale také při ochraně lidských práv a národních zájmů.

Komunistická moc si uvědomovala, že úprava vztahů s Katolickou církví by měla mít podobu dvoustranné smlouvy s Apoštolským stolcem, ale z ideologických důvodů nebyla schopna na ni přistoupit. Prvním projevem takového postoje bylo podepsání dvou dohod mezi představiteli Polské biskupské konference a komunistické vlády v roce 1950 a 1956, které byly krátce po podpisu porušeny. Druhým projevem bylo zahájení jednání s Apoštolským stolcem v roce 1974 za účelem přípravy dvoustranné konvence, které nebylo do roku 1989 ukončeno³.

4. *Období III. Republiky*. Po podepsání kompromisní „*dohody u kulatého stolu*“ (5. dubna 1989) mezi představiteli komunistické moci a opoziční nezávislé

³ J. Krukowski, Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych, Lublin 1993, s. 38–80 i 195–258; H. Misztal, Polskie prawo wyznaniowe, t. I, Lublin 1997, s. 87–353.

„Solidarity“, byl zahájen proces normalizace vztahů mezi státem a církví v oblasti práva, který spočíval ve schválení nových normativních aktů a v jejich uvedení do praxe. Tuto normalizaci lze rozdělit do dvou etap: první – v letech 1989–1993, druhá – v letech 1993–1998.

V první etapě docházelo k regulaci vztahů mezi státem a církví formou jednostranných normativních aktů. Jedná se o následující:

1) tři zákony ze 17. května 1989: zákon o garanci svobody svědomí a vyznání; zákon o vztahu státu ke Katolické církvi; zákon o sociálním zabezpečení duchovních⁴;

2) akty týkající se obnovení vyučování náboženství ve veřejných školách, vydané v letech 1990–1992⁵.

V druhé etapě došlo ke stabilizaci vztahů mezi státem a církví na základě dvou nových, na hierarchické stupnici výše postavených normativních aktů:

– Ústava Polské republiky z 2. dubna 1997⁶.

– Konkordát mezi Apoštolským stolcem a Polskou republikou ratifikovaný 23. února 1998⁷.

II. Normalizace vztahů státu a církve v letech 1989–1993 uskutečněná formou zákonů

Předmětem zákonů ze 17. května 1989, jejichž prostřednictvím byla zahájena normalizace vztahů mezi státem a církví, jsou:

1) záruka náboženské svobody v individuální rovině,

2) principy institucionálních vztahů mezi státem a Katolickou církví, jakož i mezi státem a ostatními církvemi a náboženskými společnostmi.

1. Záruky náboženské svobody v individuální rovině

V zákonech z roku 1989 je náboženská svoboda garantována jako *právo občanů na svobodu svědomí a vyznání*. Do jisté míry se jedná o recepci záruk respektovat svobodu svědomí a náboženského přesvědčení, které jsou obsaženy v mezinárodních úmluvách týkajících se lidských práv. Ve formulacích těchto záruk je ještě patrný vliv pozitivistické komunistické ideologie. Výrazně se to ukázalo zejména v proklamaci práva mlčenlivosti v otázkách náboženského přesvědčení, stejně tak i práva na svobodu svědomí a vyznání jakožto práva občanů, nikoli jako práva lidského. Tyto garance se ovšem vztahovaly nejenom na občany, ale také na cizince nebo osoby bez státní příslušnosti.

⁴ Dz. U. 1989, nr 29, poz. 154–156.

⁵ Dz. U. 1991, nr 95, poz. 425; 1992, nr 36, poz. 155.

⁶ Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483.

⁷ Dz. U. 1998, nr 31, poz. 318.

Záruky náboženské svobody byly pojaty z negativního hlediska, jako svoboda od donucování, a z pozitivního hlediska, jako svoboda veřejně projevovat své přesvědčení a plnit náboženské úkony soukromě nebo veřejně (čl. 1–7 zákona o svobodě svědomí a vyznání).

Postupně začalo být rodičům zaručováno právo na výchovu dětí *ve shodě s jejich náboženským přesvědčením* ve veřejných školách formou nepovinného předmětu. V zákoně z roku 1989 byla garantována pouze katechese v katechetických střediscích. Vyučování náboženství ve veřejných školách bylo zavedeno v letech 1990–1992. Obnovení výuky náboženství ve školách vyvolalo ostrou nevoli zastánců sekularizovaného státu, kteří prosazovali církvi nepřátelskou odluku. Odpůrci vyučování náboženství ve školách podali dvakrát stížnost k Ústavnímu soudu Polské republiky a jednou – k Evropské komisi pro lidská práva ve Štrasburku. Stížnosti byly zamítnuty jako bezdůvodné.

2. Záruky náboženské svobody v institucionální rovině

Záruky náboženské svobody v institucionální rovině byly garantovány ve dvou zvláštních zákonech:

- ve vztahu ke Katolické církvi v „zákoně o vztahu státu ke Katolické církvi“, který vznikl na základě jednání s představitelem Polské biskupské konference;
- ve vztahu k ostatním církvím a náboženským společnostem v „zákoně o zárukách svobody svědomí a vyznání“, který vznikl na základě jednání s představitelem Polské ekumenické rady.

Významné změny v oblasti institucionálních vztahů, ke kterým došlo na základě zákona o vztahu státu ke Katolické církvi, se týkají následujících oblastí:

1) Stát uznává soukromoprávní subjektivitu církevních organizačních jednotek. Tím byla vyplňena mezera, která existovala v polském právním systému od vypovězení konkordátu v roce 1945.

2) Uznává se právo církve plnit své poslání i mimo hranice Polské lidové republiky. Princip práva církve plnit „své funkce“, jak je definován v ústavě Polské lidové republiky, komunistická moc redukovala *pouze* na oblast kultu. Nový zákon pojímá poslání církve širěji, tzn. garantuje církvi nejen právo projevovat veřejně náboženské úkony, ale také právo svobodně vychovávat a vyučovat děti a mládež, zakládat a vést vlastní školy a jiná osvětová a výchovná střediska, řídit vlastní semináře a vysoké školy, zakládat vlastní spolky, věnovat se charitativní činnosti, právo rozvíjet křesťanskou kulturu a pro tento účel mít přístup k hromadným sdělovacím prostředkům, jako jsou tisk, knižní publikace, rozhlas a televize.

3) Navrácení nemovitostí, které v minulém období církevním institucím zabavila vládnoucí moc. Na základě tohoto zákona byla vytvořena zvláštní majetková komise, složená z představitelů Polské biskupské konference a vlády, rovněž

byly definovány normy jejího postupu (čl. 60–70). Tato komise rozhoduje s definitivní platností o navrácení nebo náhradě zabaveného majetku.

Velký význam mají také obecné záruky, podle kterých se Katolická církev ve svých záležitostech řídí „vlastním právem“ (čl. 2), tedy právem kanonickým, a také schválení zákona o vztahu státu ke Katolické církvi jako zvláštního zákona (čl. 4).

K obdobným změnám došlo rovněž v právním postavení nekatolických církví a jiných náboženských společností na základě zákona „o zárukách svobody svědomí a vyznání“ ze 17. května 1989. Tento zákon zaručuje zrovnoprávění církví a náboženských společností bez ohledu na způsob úpravy jejich právního postavení a zavádí dva způsoby této regulace: 1) na základě zákona (čl. 8), 2) na základě zápisu do seznamu církví a jiných náboženských společností administrativní cestou (čl. 30–34). Velmi snadný způsob při získání registrace umožňuje vznik stále nových sekt.

III. Stabilizace vztahů státu a Katolické církve

K stabilizaci vztahů mezi státem a Katolickou církví v Polsku došlo v letech 1997–1998. Přispělo k tomu:

1. schválení nové ústavy Polské republiky 2. dubna 1997;
2. ratifikace konkordátu 23. února 1998.

K ratifikaci konkordátu došlo po více než čtyřech letech od jeho podpisu. Zpomalení ratifikačního procesu způsobily postkomunistické politické strany (Svaz demokratické levice, Unie práce, část Polské lidové strany a Unie svobody), které po volbách – v září roku 1993 – získaly parlamentní většinu. Odpůrci ratifikace konkordátu se snažili zastrášit společnost, pomocí sdělovacích prostředků šířili mylné názory o údajných nebezpečích spojených s jeho ratifikací. Tvrzeli, že konkordát je v rozporu s platnou ústavou a že ratifikace konkordátu bude vyžadovat novelizaci mnoha zákonů, umožní vznik konfesijního státu, diskriminaci nekatolíků atd.⁸ K ratifikaci konkordátu došlo teprve po parlamentních volbách v září 1997, kdy postkomunistické strany ztratily parlamentní většinu.

⁸ Viz J. Wiśłocki, Konkordat polski. Tak czy nie?, Poznań 1993; viz také: Konkordat kościelnych przywilejów, Wprost, nr 32 (8. 8. 1993), s. 23–25; Wątpliwości wobec konkordatu, Państwo i Prawo, 49 (1994), nr 7–8, s. 13–18; M. Pietrzak, Nowy konkordat polski, Państwo i Prawo, 49 (1994), nr 1, s. 15–28; W. Góralski, W. Adamczewski, Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzecząpospolitą Polską z 28. lipca 1993 r., Płock 1994; J. Krukowski (red.) Nowy Konkordat a prawo polskie, Warszawa 1994; J. Dyduch (red.), Rola i znaczenie konkordatu, Kraków 1994; J. Gruca, Spór o konkordat, Warszawa 1994. Konkordat polski 1993. Wybór materiałów źródłowych z lat 1993–1996 (opr. Cz. Janik, Warszawa 1997; J. Krukowski, Spór wokół ratyfikacji konkordátu, in: Kościół w życiu publicznym, Częstochowa 1996, s. 209–246; W. Góralski, Konkordat polski 1993, Warszawa 1998).

V debatě nad návrhem nové ústavy, která probíhala v ústavněprávním výboru polského parlamentu, došlo stran návrhů týkajících se vztahu státu a církve k neshodám mezi stoupenci dvou koncepcí sekularizovaného státu. Naproti tomu nezazněly požadavky učinit z Polska konfesijní stát. Politici z poskomunistických stran se snažili prosadit do ústavy model nepřátelské odluky, vycházející z ústavy Polské lidové republiky nebo z ústavy Francouzské republiky. Polští biskupové, kteří se účastnili veřejné debaty o návrhu ústavy, přišli s požadavkem, aby ústava vycházela z tradičních hodnot, vlastních polské kultuře⁹; proto se k této návrhu postavili kriticky. Podobný postoj zaujali politikové stran středu a pravice, které měly v parlamentu minulého volebního období menšinu.

1. Ústava a konkordát

Odpůrci ratifikace konkordátu zpochybnili soulad konkordátu s ústavou Polské republiky. Proto Sejm, kde většinu tvořily poskomunistické strany, pozastavil souhlas s ratifikací konkordátu a ustanovil mimořádnou komisi k vyjasnění otázek souladu konkordátu s budoucí ústavou. V diskusi nad návrhem nové ústavy bylo nutné vyslovit nesouhlas s formulací principů, které by byly v rozporu s normami, jak jsou formulovány v konkordátu¹⁰.

Tyto principy se týkají: státního zřízení, formy úpravy vztahů státu a církve a také účinnosti konkordátu v polském právním systému.

1. 1 Principy týkající se společenského modelu

Odpůrci ratifikace konkordátu spatřovali rozpor mezi principem „oddělení církve od státu“, který je formulován v čl. 82 současné ústavy Polské republiky, a čl. 1 konkordátu, kde se uvádí, že: „Polská republika a Apoštolský stolec stvrdzují, že stát a Katolická církev jsou – každý ve své oblasti – nezávislé a autonomní a zavazují se plně respektovat tento princip ve vzájemných vztazích a při spolupráci na rozvoji člověka a obecného dobra.“

Konečně v čl. 25 ústavy – schválené Národním shromážděním – byly formulovány kompromisní principy, které obsahují některé prvky převzaté z liberální ideologie a z nauky Druhého vatikánského koncilu.

Nejdříve byly formulovány principy převzaté z liberální ideologie, a to:

- „Církev a jiné náboženské společnosti jsou rovnoprávné“ (čl. 25 odst. 1);
- „Predstavitelé veřejné moci v Polské republice zachovávají nestrannost v otázkách náboženského, světonázorového a filozofického přesvědčení a za-

⁹ Stanowisko Konferencji Episkopatu Polski z 16 czerwca 1990 r. w sprawie założen aksjologicznych nowej Konstytucji, in: J. Krukowski, Kościół i państwo, s. 279–283.

¹⁰ J. Krukowski, Państwo a kościół i związki wyznaniowe w projekcie konstytucji RP, in: Ocena projektu konstytucji RP, Lublin 1996, s. 141–169.

jišťují svobodu jeho projevu ve veřejném životě“ (čl. 25, odst. 2). Tato formulace byla přijata místo navrhované formulace o světonázorové neutralitě státu, jak ji navrhovaly politické strany. Princip neutrality se setkal s protestem Polské biskupské konference pro jeho dvouznačnost. Může totiž znamenat: 1) radikální zákaz veřejně projevovat náboženské přesvědčení; 2) stejný přístup k lidem ze strany státní moci v soukromém i veřejném životě, bez ohledu na jejich náboženské a světonázorové přesvědčení. Z důvodu vyloučení neutrality v prvním z uvedených významů byla do čl. 25, odst. 2 zanesena formulace „nestrannosti“ s možností „svobodného vyjadřování náboženského přesvědčení ve veřejném životě“.

Shodné s učením Druhého vatikánského koncilu jsou principy respektování autonomie a nezávislosti církve a státu, stejně jako jejich spolupráce na obecném dobru. Čl. 25, odst. 3 říká: „Vztahy mezi státem, církvemi a ostatními náboženskými společnostmi se zakládají na principech respektování jejich autonomie a vzájemné nezávislosti každého v jeho oblasti, jakož i spolupráce pro dobro člověka a obecného dobra“. Principy formulované v čl. 1 konkordátu mezi Apoštolským stolcem a Polskem jsou tedy zpřesněním čl. 25, odst. 3 ústavy. Ústava obecně definuje vztahy mezi státem, církvemi a ostatními náboženskými společnostmi, konkordát pak – vztahy mezi státem a Katolickou církví.

1. 2 Forma úpravy vztahů mezi státem a církví

Odpůrci konkordátu argumentovali, že v ústavě není zmocnění k úpravě vztahů s Katolickou církví v podobě smlouvy s Apoštolským stolcem. Tato primitivní námitka ztratila jakékoliv opodstatnění nabytím platnosti nové ústavy. Čl. 25 ústavy byl doplněn o následující formulaci: „Vztahy mezi Polskou republikou a Katolickou církví upravuje mezinárodní smlouva uzavřená s Apoštolským stolcem a další zákony (odst. 4). Vztahy mezi Polskou republikou a ostatními církvemi a náboženskými společnostmi upravují zákony přijaté na základě smluv, které uzavřela vláda s jejich představiteli“ (odst. 5). Na základě tohoto znění byli nejvyšší političtí představitelé Polské republiky zmocněni k úpravě vztahů s Katolickou církví v dvojí podobě: mezinárodní smlouvou s Apoštolským stolcem a formou zákonů.

Z čl. 25, odst. 1, kde stojí, že „církve a jiné náboženské společnosti jsou rovnozákoní, plynou pozitivní důsledky i pro jiné náboženské společnosti – konkrétně: nutnost rozšířit záruky, které jsou obsaženy v konkordátu, na jiné církve a náboženské společnosti skrze jiný právní prostředek. Takovým prostředkem je – v souladu s čl. 25, odst. 5 ústavy – zákon přijatý na základě dohody mezi představiteli vlády a jednotlivých církví a náboženských společností. Je třeba upozornit, že v posledních letech přijal parlament Polské republiky řadu zvláštních zákonů definujících právní postavení jednotlivých minoritních církví, na

nichž se vláda shodla s jejich představiteli a v nichž jsou obsaženy stejné záruky jako v konkordátu¹¹.

1. 3 Záruky náboženské svobody v individuální rovině

Předmětem konkordátu jsou garance náboženské svobody v rovině individuální, kolektivní a institucionální. Vzniká totiž problém souladu norem obsažených v konkordátu s normami obsaženými v ústavě z 2. dubna 1997. Je zřejmé, že ústavní normy mají obecnější dosah než normy obsažené v konkordátu. Garance formulované v konkordátu jsou tedy konkretizací ústavních práv člověka v otázce svobody svědomí a náboženského vyznání. Východiskem je zde čl. 53 ústavy, který obsahuje:

1) záruky náboženské svobody v pozitivním aspektu, tj. svobody každého navenek projevovat své náboženské a světonázorové přesvědčení v soukromém i veřejném životě (odst. 1–4);

2) záruky svobody v negativním aspektu, tj. svobody od donucení projevovat své přesvědčení ve veřejném životě (odst. 5–6), které stanoví, že nikdo nesmí nikoho nutit, aby plnil či neplnil náboženské úkony v rozporu se svým svědomím, a obsahují i zákaz zavazovat jiné k tomu, aby projevovali své přesvědčení ve vztahu k veřejné moci (odst. 7);

3) záruky práva rodičů na výchovu a morální a náboženské vzdělání dětí ve shodě s jejich přesvědčením; tato záruka se týká vyučování náboženství na školách (čl. 25, odst. 3 a čl. 48, odst. 1);

4) možnost omezovat zákonnou formou svobodu veřejného projevu náboženského přesvědčení (čl. 53, odst. 5).

Normy formulované v konkordátu jsou tedy upřesněním ústavních záruk náboženské svobody věřících veřejně projevovat své náboženské přesvědčení.

1. 4 Účinnost konkordátu ve vnitrostátním právním systému

Podle ustanovení čl. 29 konkordátu, konkordát „bude uveden v život“ po uplynutí doby jednoho měsíce od výměny ratifikačních listin. K této výměně došlo 25. března 1998, proto konkordát nabyl účinnosti 25. dubna 1998.

¹¹ V letech 1991–1997 došlo formou zákonů k úpravě právního postavení uvedených náboženských společností: Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz. U. 1991, nr 66, poz. 287), Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego (Dz. U. 1994, nr 73, poz. 323), Kościoła Ewangelicko-Reformowanego (dz. U. 1994, nr 73, poz. 324), Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego (Dz. U. 1995, nr 97, poz. 479), Kościoła Chrześcijan Baptystów (tamże poz. 480), Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego (tamże, poz. 481), Kościoła Polskokatolickiego (tamże poz. 482), Kościoła Zielonoświątkowego (Dz. U. 1997, nr 41, poz. 254), Kościoła Katolickiego Mariawitów (tamże, poz. 252), Kościoła Starokatolickiego Mariawitów (tamże, poz. 253), gmin wyznaniowych żydowských (tamże, poz. 251).

Vzniká tedy otázka, jaké jsou důsledky „uvedení konkordátu v život“. Chceme-li objasnit tento problém, měli bychom si nejprve připomenout ústavní principy realizace mezinárodních smluv, ratifikovaných parlamentní většinou. Konkordát je totiž jednou z takových smluv. Tyto principy jsou definovány v čl. 9, 87 a 91 polské ústavy.

V čl. 9 stojí: „Polská republika dodržuje mezinárodní právo, ke kterému se zavázala“. Toto ustanovení vytváří předpoklad automatické – i když zprostředkováné – inkorporace mezinárodních právních norem do právního systému státu. Z toho plyne, že stát je povinen respektovat konkordát na svém území, tedy používat na vnitřní úrovni normy definované v konkordátu jako zákony, které jsou pro něj závazné na mezinárodní úrovni¹².

Dále bychom si měli všimnout principů týkajících se hierarchie psaných pramenů práva. V souladu s čl. 87, odst. 1 ústavy bychom měli říci, že konkordát – jako každá mezinárodní smlouva – je „pramenem všeobecně závazného práva Polské republiky.“ Vzniká tedy problém, jaké je postavení konkordátu v hierarchii pramenů obecně závazného práva. Za tím účelem je nutno zdůraznit čl. 8 a 91 ústavy.

Čl. 8, odst. 1 deklaruje primát ústavy přede vsemi jinými prameny psaného práva. Konkordát jako mezinárodní smlouva se tedy v hierarchii pramenů práva nalézá níže než ústava. Z toho plyne požadavek souladu konkordátu s ústavou.

Dále bychom si měli všimnout, že v čl. 91 se polský ústavodárce rozhodl, že mezinárodní smlouvy, které byly ratifikovány parlamentní většinou a které vyšly v úředním věstníku, jakým je „Sbírka zákonů“, jsou automaticky inkorporovány do právního systému státu a mají přednost před zákony. Proto mají být aplikovány bezprostředně¹³.

Princip bezprostřední aplikace konkordátu jako mezinárodní smlouvy se týká všech adresátů norem. To znamená, že k aplikaci konkordátu jsou oprávněny a povinny orgány státu a církve, jakož i fyzické a právnické osoby, které se ocitnou v konkrétní situaci adresátů normy definované v konkordátu. Tato oprávnění zahrnují rovněž právo na soudní ochranu, neboli právo vznášet žalobu u soudu, bude-li se někdo cítit poškozen z důvodu porušení záruk obsažených v konkordátu, např. rodiče v případě, že se ředitel mateřské školy proviní proti čl. 12 odst. 1 konkordátu, který zaručuje vyučování náboženství pro jejich děti.

Avšak bezprostřední aplikace konkordátu není vždy možná. Ne každá norma obsažená v konkordátu se totiž hodí k takové aplikaci. To je možné tehdy, pokud

¹² R. Szafarz, Międzynarodowy porządek prawnny i jego odbicie w polskim prawie konstytucyjnym, in: Prawo międzynarodowe i wspólnotowe w wewnętrznym porządku prawnym (red. M. Kruk), Warszawa 1997, s. 19.

¹³ A. Wyrozumska, Formy zapewnienia skuteczności prawu międzynarodowemu w porządku krajowym, in: Prawo międzynarodowe i wspólnotowe w wewnętrznym porządku prawnym, s. 56–59.

ustanovení konkordátu obsahuje komplexní úpravu. Pokud je ale úprava obsažená v daném ustanovení konkordátu neúplná, musí být doplněna zákonnou cestou (čl. 10, odst. 6), případně novou smlouvou mezi Apoštolským stolcem a představiteli Polské republiky, anebo smlouvou mezi Polskou biskupskou konferencí a příslušnými vládními orgány (např. čl. 22, odst. 2).

2. Konkordát a běžné zákony

Poté, co byl konkordát uveden v život, je třeba vyjasnit následující problémy:

- které formulace obsažené v konkordátu potvrzují dříve schválené a aktuálně závazné normy;
- které formulace obsažené v konkordátu lze okamžitě aplikovat;
- které závazné zákony je nutno novelizovat, aby tak mohly být naplněny povinnosti plynoucí z konkordátu.

Abychom dostatečně objasnili tyto problémy, podrobíme srovnávací analýze normy obsažené v konkordátu s platnými zákony, přičemž přihlédneme k pořadku přijatému v konkordátu.

2. 1 Diplomatické vztahy

Čl. 2 konkordátu konstatuje existenci diplomatických vztahů mezi Apoštolským stolcem a Polskem. Tato norma nemá ekvivalent v zákoně, ale ve výměně nót mezi prezidentem Polské republiky a Apoštolským stolcem ze 17. července 1989 o obnovení stálých diplomatických vztahů.

2. 2 Náboženská svoboda v rovině institucionální

V čl. 5 konkordátu se ze strany státu „zajišťuje Katolické církvi, bez ohledu na ritus, svobodné a veřejné plnění jejího poslání, jakož i výkon jurisdikce, řízení a spravování vlastních záležitostí na základě kanonického práva.“ Jedná se o potvrzení čl. 1–3 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

2. 3 Církevní právnické osoby a jejich orgány, zřizování a rušení církevních právnických osob, obsazování církevních funkcí, udělování právní subjektivity

Této problematiky se týkají následující garance:

1) Uznání právní subjektivity Katolické církve v Polsku jako celku v oblasti vnitrostátního právního systému. Toto uznání bylo obsaženo v ústavě z roku 1921, ale po druhé světové válce bylo popřeno. V současné době čl. 4, odst. 1 konkordátu bylo znova potvrzeno.

2) Uznání soukromoprávní subjektivity církevních organizačních jednotek, jejichž prostřednictvím může být církev subjektem právních vztahů na území

státu. Toto uznání zahrnuje „všechny církevní teritoriální i personální instituce, které získaly takovou subjektivitu na základě ustanovení kanonického práva“. Nezbytnou podmínkou pro získání soukromoprávní subjektivity je uvědomit skrze kompetentní církevní autoritu „kompetentní státní orgány“ (čl. 4, odst. 2 konkordátu). Je to obecné potvrzení principů definovaných v čl. 5–14 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

3) Získání právní subjektivity také prostřednictvím jiné církevní instituce rozhodnutím kompetentní církevní autority „na základě polského práva“ (čl. 4, odst. 3). Jedná se o takové instituce, jako je „katolický spolek“ nebo „církevní nadace“. V platnosti zůstává právní regulace definovaná v zákoně o vztahu státu ke Katolické církvi (čl. 10).

4) Potvrzení garancí plynoucích ze zákona, které se týkají svobody církve v oblasti zřizování, změny, rušení teritoriálních a personálních církevních struktur, jako: církevních provincií, arcidiecézí, diecézí, uspořádání duchovenské služby v armádě, apoštolských administratur, personálních i územních prelatur, opatství, farností, institutů zasvěceného života a společnosti apoštolského života a jiných církevních právnických osob (čl. 6). Novinkou je závazek Apoštolského stolce, který do jisté míry omezuje jeho svobodu působení tím, že:

a) žádná část polského území nebude inkorporována do diecéze nebo církevní provincie, která má své sídlo na území jiného státu;

b) žádná část diecéze nebo církevní provincie nebude přesahovat hranice polského státu;

c) biskup, který je členem Polské biskupské konference, nebude členem biskupské konference jiné země;

d) biskup, který není občanem Polské republiky, s výjimkou papežského legáta, nemůže uplatňovat svou jurisdikci v Polsku.

5) Svobodné jmenování a odvolávání biskupů Apoštolským stolcem, v souladu s ustanoveními kanonického práva (čl. 7, odst. 1). Novým prvkem ve vztahu k zákonu je závazek Apoštolského stolce, že:

a) uvědomí vládu Polské republiky o jménu kandidáta na diecézního biskupa v dostatečné době před jeho nominací (čl. 7, odst. 2);

b) nebude v Polsku jmenovat za biskupy takové duchovní, kteří nemají polské občanství (čl. 7, odst. 3).

2. 4 Veřejný kult

V této otázce konkordát garantuje církvi:

1) Svobodné organizování veřejného kultu „podle ustanovení kanonického práva v souladu s odpovídajícími ustanoveními polského práva“ (čl. 8, odst. 2). Svobodu církve omezuje závazek ze strany církve, že bude respektovat odpoví-

dající ustanovení polského práva. Týká se to respektování ustanovení definovaných v čl. 15–16 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

2) „Nedotknutelnost míst kultu, určených k tomuto účelu církevní autoritou, a katolických hřbitovů.“ Tato nenarušitelnost zakazuje užívat těchto míst ke světským účelům. Tento zákaz neplatí absolutně, neboť klauzule předpokládá možnost takového užití „z vážných důvodů a se souhlasem kompetentní církevní autority“, dokonce i vyvlastnění za „zachování standardů mezinárodního práva“.

Během debat o ratifikaci konkordátu se objevily snahy mystifikovat veřejné mínění mylnou interpretací, že „nedotknutelnost katolických hřbitovů“ znamená zákaz pohřbívání nekatolíků na katolickém hřbitově. Aby učinil jasno v této otázce, schválil předchozí parlament 26. června 1997 zákon o změně zákona o hřbitovech a pochovávání zemřelých, podle něhož správa katolického hřbitova má povinnost pochovávat na katolickém hřbitově i nekatolíky, pokud v dané lokalitě není veřejný hřbitov (opakování čl. 45, odst. 3 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi) nebo nekatolík má místo v rodinné hrobce.

. 3) Vykonávání aktů veřejného kultu na jiných místech, než jak je to uvedeno v odst. 3 konkordátu, nevyžaduje povolení státních úřadů, s výjimkou případů, kdy odpovídající ustanovení polského práva stanoví jinak, zvláště „z důvodů bezpečnosti a veřejného pořádku“. Podle zákona o vztahu státu ke Katolické církvi se tato dohoda s příslušným orgánem veřejné správy vyžaduje v případě určení trasy a doby procesí nebo poutě na veřejných cestách.

4) Stát si vyhrazuje právo, aby orgány veřejné správy měly možnost přistoupit k „nezbytným opatřením na místech definovaných v odst. 3 rovněž bez předchozího uvědomení církevních úřadů“. Podmínkou intervence těchto orgánů v daných lokalitách je naléhavá nutnost ochrany jedné ze tří základních hodnot: života, zdraví a majetku.

2. 5 Garance zachovávání neděle a svátků jako dnů pracovního klidu

Konkordát obsahuje následující seznam dnů pracovního klidu: neděle a sedm svátků 1) 1. ledna – Slavnost Matky Boží, Panny Marie (Nový rok); 2) Pondělí velikonoční; 3) Slavnost Těla a Krve Páně; 4) 15. srpna – Slavnost nanebevzetí Panny Marie; 5) 1. listopadu – Slavnost Všech svatých; 6) 25. prosince – Slavnost Narození Páně; 7) 26. prosince – druhý den vánočního oktávu. Jedná se o potvrzení čl. 17, odst. 1 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi. Novým prvkem je záruka, že „rozšíření uvedeného seznamu je možné po dohodě smluvních stran“.

2. 6 Manželství a rodina

Ustanovení polského konkordátu v otázce ochrany manželství a rodiny se týkají následujících otázek:

1) V čl. 10 konkordát garantuje uznání civilních účinků kanonického manželství, tedy manželství uzavřeného kanonickou formou. Jedná se o zcela nový prvek v poměru k dosud platným úpravám. Toto uznání předpokládá splnění následujících podmínek:

- a) mezi novomanžely neexistují překážky z hlediska polského práva;
- b) manželé při uzavírání kanonického manželství potvrdí ochotu respektovat civilní účinky;
- c) o skutečnosti uzavření manželství bude na návrh učiněn zápis v občanských matrikách doručený úřadu vedoucímu matriky ve lhůtě pěti dnů, pokud „vyšší moc“ nezpůsobí prodloužení uvedené lhůty.

Uvedenou formulaci konkordátu nelze aplikovat bezprostředně. Stát se zavázal učinit odpovídající změny v polském právu. Vykonání tohoto závazku se naplnilo zákonem z 24. července 1998. Tento zákon obsahuje nové požadavky, jmenovitě:

- povinnost duchovního správce informovat vedoucího matričního úřadu o skutečnosti uzavření manželství formou, která je definována v církevním právu;
- povinnost osob uzavírajících manželství, aby před uzavřením církevního sňatku předložily duchovnímu správci osvědčení vedoucího matričního úřadu, že mezi nimi neexistují překážky z hlediska světského práva.

Na základě tohoto zákona byla rozšířena instituce uznání civilních účinků také na sňatky uzavřené formou, která je definována v partikulárním zákonodářství jiných církví a náboženských společností, jejichž status je uznán formou zákona.

2) Konkordát nezavádí zákonodárné změny, které se týkají výroků v otázkách rozvodů a prohlášení manželství za neplatné, tzn. že:

- výroky církevního soudu v otázce neplatnosti kanonického manželství nebudu mít žádný vliv na půdě státu (čl. 10, odst. 4);
- pokud jde o civilní sňatek, který byl uzavřen formou záznamu v občanské matrice o uzavření kanonického manželství, strany mohou podat žalobu k civilnímu soudu za účelem prohlášení manželství za neplatné nebo rozrodu ve shodě s principy polského práva.

3) Závazek obou stran, tzn. církve i státu, k „spolupráci při ochraně a respektování instituce manželství a rodiny, která je základem společnosti“. Apoštolský stolec ze své strany potvrzuje katolické učení o důstojnosti a nerozlučitelnosti manželství. Stát pak nemění svůj postoj v otázce trvalosti manželství ani neakceptuje principy nerozlučitelnosti svátostného manželství, je tak tedy potvrzen sekulární charakter státu v této otázce.

2. 7 Respektování práva rodičů na náboženskou výchovu dětí

Konkordát v této otázce garantuje následující principy:

1) Potvrzuje právo na vyučování náboženství v základních a středních školách a veřejných mateřských školách. Toto vyučování má být podle čl. 12, odst. 1

organizováno školami, řízenými orgány veřejné správy, a má být ve shodě s vůlí zainteresovaných stran (čl. 12, odst. 1). Tento princip je potvrzením čl. 12 zákona ze 7. září 1991 o systému osvěty a v souladu s nařízením ministra školství ze 14. dubna 1992 o podmínkách a způsobech vyučování náboženství na státních školách. Novým prvkem v konkordátu je garance vyučování náboženství ve veřejných mateřských školách.

2) Potvrzení práva na poskytování duchovní péče na letních osadách a tábořech pro děti a mládež (čl. 13).

2. 8 Církevní školství a osvětově výchovná činnost

V této oblasti konkordát zaručuje:

1) Respektování práva církve zakládat a řídit „osvětová a výchovná zařízení, mj. mateřské školy a školy všech stupňů, v souladu s ustanoveními kanonického práva, stejně tak zaručuje dotace pro tato zařízení podle principů stanovených příslušnými zákony“ (čl. 14). Konkordát zavazuje tyto školy zachovávat „programové minimum“ definované státem, stejně jako dodržovat předpisy polského práva o vydávání tisku. Jedná se o potvrzení garancí formulovaných v čl. 20 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi a v zákoně o systému osvěty z roku 1991. Novým prvkem je záruka, že budou respektována ustanovení kanonického práva.

2) Právo církve „svobodně zakládat a řídit vysoké školy, včetně univerzit, zvláštní fakulty a vyšší bohoslovecké semináře, stejně tak i vědecké a výzkumné instituty“ (čl. 15). Jedná se o potvrzení čl. 23 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi. V otázce právního statusu vysokých škol zřízených církví, způsobu a rozsahu uznávání klasifikací a akademických titulů, jakož i právního statusu katolických teologických fakult, konkordát odkazuje na normy obsažené ve smlouvách mezi vládou Polské republiky a Polskou biskupskou konferencí.

3) Dotace ze státního rozpočtu pro dvě církevní vysoké školy:

Papežskou teologickou akademii v Krakově a Katolickou univerzitu v Lublinu (KUL). Pokud jde o KUL, jedná se o potvrzení zákona ze 14. září 1991 o financování Katolické univerzity v Lublinu ze státního rozpočtu. Novým prvkem je závazek finanční podpory Papežské teologické akademie. Konkordát navíc počítá s možností finanční podpory pro jiné vysoké školy a bohoslovecké semináře, ale bez výraznějšího závazku.

2. 9 Duchovní služba v armádě

Konkordát garantuje:

1) Pastorační péči o vojáky katolického vyznání v aktivní vojenské službě, včetně vojáků z povolání, v rámci vojenského ordinariátu v čele s vojenským biskupem (čl. 16). Jedná se o potvrzení struktury vojenského ordinariátu polské

armády, kterou ustanovil papež Jan Pavel II. se souhlasem polské vlády na základě čl. 25–28 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

2) Právo vojáků konajících vojenskou prezenční službu svobodně navštěvovat bohoslužby v neděle a svátky, pokud to není v rozporu s důležitými služebními povinnostmi.

3) Uvolnění duchovních z povinné vojenské služby, protože není slučitelná s povinnostmi duchovního nebo řeholníka (čl. 16, odst. 3), stejně tak i odklad vojenské služby na dobu studia seminaristům, novicům a řeholníkům s časnými sliby (čl. 16, odst. 3).

4) Možnost povolání duchovních k duchovní službě v armádě, v případě války také do zdravotní služby, nebo k civilní obraně (čl. 16, odst. 5). Tato ustanovení naplňují čl. 25–29 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

2. 10 Duchovenská péče ve vězeních, výchovných ústavech a ve střediscích zdravotní a sociální péče

Konkordát zajišťuje, že osobám dlícím v uzavřených zařízeních (nápravných, výchovných, resocializačních) nebo v domovech zdravotní a sociální péče budou vytvořeny podmínky k uspokojování náboženských potřeb a že budou moci využívat duchovních služeb kněží, které tímto úkolem pověří místní biskup (čl. 17, odst. 1). Tato zařízení mají povinnost uzavírat s duchovními příslušné dohody (čl. 17, odst. 3). Tato ustanovení naplňují čl. 31 a 32 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

2. 11 Duchovní péče o národní menšiny

Konkordát zajišťuje, že diecézní biskupové zorganizují pastorační péči pro příslušníky národních menšin v jejich řeči (čl. 18). Jedná se o nový prvek v polském zákonodářství.

2. 12 Církevní organizace, laické spolky

Konkordát „respektuje právo věřících shromažďovat se v souladu s kanonickým právem za účelem jím stanoveným“ (čl. 19). Pokud tyto spolky vstupují do oblasti, která podléhá polskému právu, podléhají rovněž tomuto právu. Jedná se o naplnění čl. 33–37 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

2. 13 Kultura, hromadné sdělovací prostředky, ochrana památek, muzea a archivy

Konkordát garantuje církvi právo na přístup k hromadným sdělovacím prostředkům pokud to souvisí s jejím posláním (čl. 20 a 25). Tato garance zahrnuje:

1) Právo církve „vlastnit a užívat vlastní sdělovací prostředky, jakož i právo na vysílání pořadů ve veřejném rozhlasu a televizi, podle principů definovaných

v polském právu“. Jedná se o naplnění čl. 46–49, odst. 1–3 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi. V duchu čl. 48, odst. 1 tohoto zákona je způsob realizace přístupu církve k veřejným sdělovacím prostředkům upraven formou dohody mezi sekretariátem Polské biskupské konference a zástupci veřejného rozhlasu a televize.

2) Právo církve a jejích právnických osob zakládat a spravovat vlastní archivy, muzea a knižní sbírky. Toto právo bylo garantováno v čl. 50–51 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

Konkordát v čl. 25, odst. 1, zavazuje biskupa každé diecéze, aby ustanovil zvláštní komisi, která bude spolupracovat s příslušnými státními orgány při ochraně „historicky a umělecky vzácných archivních dokumentů“.

2. 14 Charitativní a pečovatelská humanitární činnost

Konkordát garantuje:

1) Právo církevních institucí organizovat humanitární, charitativní a pečovatelskou činnost; za tím účelem mohou vytvářet organizační struktury a vyhlašovat veřejné sbírky (čl. 21, odst. 1). Jedná se o naplnění norem definovaných zvlášť v čl. 38–40 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi, v nichž je církvi zaručeno právo provozovat tuto činnost prostřednictvím vlastní organizace *Caritas* na dvou hierarchických úrovních: *Caritas* pro celé Polsko a *Caritas* jednotlivých diecézí.

2) Právo církve vytvářet vlastní struktury pro misijní a humanitární činnost.

3) Právo výše uvedených církevních institucí organizovat veřejné sbírky pro uvedené účely (čl. 21, odst. 1). Tyto garance jsou naplněním konkrétních principů obsažených v čl. 57, odst. 1–2 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

4) Zrovnoprávnění „humanitární, charitativně pečovatelské, vědecké a osvětově výchovné činnosti provozované církevními právnickými osobami s činností sloužící analogickým cílům, které se věnují státní instituce“ (čl. 22, odst. 1).

Uvedená záruka je novým prvkem. V zákonu o vztahu státu ke Katolické církvi nebyl odkaz týkající se humanitární činnosti církevních právnických osob. To bylo přičinou překážek ze strany státních orgánů, zejména co se týče daňových úlev a osvobození od cel. Tato garance má důležité praktické důsledky. Od nynejška všechny církevní právnické osoby, které se věnují činnosti pro dobro společnosti stejně jako státní instituce, mají právo, aby s nimi bylo ze strany státních orgánů zacházeno stejně jako s obdobnými státními institucemi. Tento princip nenarušuje sekulární charakter státu, ale je aplikací ústavního principu kooperace státu a církve pro dobro člověka a země.

2. 15 Veřejné sbírky

Konkordát stanoví, že „předpisy polského práva o veřejných sbírkách nelze aplikovat na shromažďování peněžních darů pro náboženské účely, církevní

charitativní a pečovatelskou, vědeckou, osvětovou a pedagogickou činnost, stejně jako na podporu duchovních a řeholníků, pokud k nim dochází na území chrámů, kaplí nebo na místech a za okolností obvykle přijatých v dané lokalitě tradičně ustáleným způsobem“ (čl. 21, odst. 2). Tento princip je identický s čl. 57, odst. 1 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

2. 16 Finanční záležitosti institucí, církevního majetku, jakož i duchovních

Finanční záležitosti církevních institucí a odměňování duchovních tvoří neu-
ralgický bod v oblasti vztahů mezi státem a církví. Konkordát v této záležitosti stanoví dva principy:

1) „Vycházejíce ve finančních otázkách institucí, církevního majetku, jakož i duchovních z platného polského zákonodárství a církevních ustanovení, smluvní strany vytvoří zvláštní komisi, která se bude zabývat nezbytnými změnami. Nová úprava zohlední potřeby církve s přihlédnutím k jejímu poslání a k dosavadní praxi církevního života v Polsku“ (čl. 22, odst. 2).

2) „Státním orgánům bude oznámena církevní instituce nebo více církevních institucí, které jsou kompetentní v záležitostech uvedených v odstavci 2“ (čl. 22, odst. 3).

V otázkách, které se týkají financování církevních institucí a principů odměňování duchovních, konkordát tedy uznává *status quo*, tedy úpravu, jaká existovala v době podpisu konkordátu. V platnosti tedy zůstaly normy obsažené v čl. 55–57 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

Neznamená to, že tyto otázky nevyžadují novou úpravu. Proto konkordát předpokládá vytvoření zvláštní komise s paritním zastoupením smluvních stran, která se bude zabývat nezbytnými změnami v dosud platných ustanoveních v této oblasti. Tyto změny mají zohlednit potřeby církve, které plynou z jejího poslání, jakož i dosavadní praxi církevního života v Polsku (čl. 22, odst. 3). Tato komise by se měla zabývat stanovením principů, které se týkají: odlišení hospodářské a nehospodářské činnosti církevních právnických osob; postavení a fungování církevního fondu; sociálního zabezpečení duchovních a odměňování duchovních, kteří pracují v pastoraci.

Problémy definování principů týkajících se organizování zdrojů financování potřeb církve, a zvlášť zavedení „církevní daně“ od fyzických osob na potřeby církevních institucí, jakož i odměňování duchovních, pracujících v pastoraci, se mají stát předmětem jednání v rámci zvláštní konkordátové komise na návrh Apoštolského stolce a vlády Polské republiky po ratifikaci konkordátu.

2. 17 Ochrana památek

V majetku církve se nacházejí sakrální objekty a k nim připojené budovy, které mají hodnotu národních kulturních památek. Ochrany těchto objektů se týkají následující principy:

1) Stát „v rámci možností poskytuje materiální pomoc na restaurování a opravy památkových sakrálních objektů a k nim připojených budov, rovněž tak uměleckých děl, která jsou součástí kulturního dědictví“ (čl. 22, odst. 4). Tato garance naplňuje principy definované v čl. 43, odst. 3 a v čl. 51 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi. Konkordát nezavádí nové finanční příspěvky ze strany státu ve prospěch oprav a restaurování kulturních památek, které jsou ve vlastnictví církevních právnických osob, ale pouze slibuje finanční podpory „v rámci možností“.

2) V otázkách týkajících se ochrany kulturních památek národního významu, které se nacházejí v sakrálních a chrámových objektech, stejně jako historicky a umělecky cenných archiválií, má být v každé diecézi vytvořena zvláštní komise (zřizuje jí biskup), která má spolupracovat se státními orgány (čl. 25, odst. 1).

3) „Kompetentní státní orgány a Polská biskupská konference vypracují normy pro zpřístupnění kulturních památek, které jsou ve vlastnictví nebo ve správě církve“ (čl. 25, odst. 2). Otázky související s ochranou kulturních památek budou tedy předmětem dalšího jednání na státní úrovni.

2. 18 Majetková práva církevních právnických osob

Konkordát proklamuje obecný princip: „Církevní právnické osoby mohou ve shodě s ustanoveními polského práva nabývat, vlastnit, užívat i pozbývat nemovitý i movitý majetek, jakož i nabývat i pozbývat majetková práva“ (čl. 23). Konkordát obsahuje klauzuli, že tato práva mají být uplatňována „v souladu s ustanoveními polského práva“. Znamená to, že Apoštolský stolec „kanonizuje“ normy polského civilního práva.

Tento princip není novým prvkem, ale potvrzením čl. 52, 54 a 59 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

2. 19 Sakrální a církevní stavby a hřbitovy

Pravomoci Katolické církve stavět, dostavovat a rekonstruovat sakrální a církevní objekty a hřbitovy, jakož i postup při realizaci těchto pravomocí upravuje čl. 24 konkordátu. V konkordátu jsou obsaženy tři zásady:

- 1) Uznání práva církve vlastnit sakrální a církevní objekty a hřbitovy.
- 2) Uznání práva kompetentních orgánů církve, tj. diecézních biskupů nebo jiných ordinářů, rozhodovat o potřebách těchto objektů a vyvíjet iniciativu za účelem jejich výstavby, dostavby a rekonstrukce.

3) Nutnost dohodnout stavební místo s kompetentními orgány po obdržení příslušných administrativních rozhodnutí od kompetentních státních úřadů týkajících se schválení architektonických projektů, stavebního místa atd. Tyto principy potvrzují zvláštní normy obsažené v čl. 41– 45 zákona o vztahu státu ke Katolické církvi.

2. 20 Církevní nadace

Církevní autority mají právo zakládat nadace. Čl. 26 konkordátu naplňuje čl. 58 zákona. Způsob zakládání těchto nadací upravují příslušné zákony.

2. 21 Způsob úpravy záležitostí, které vyžadují nová řešení

Konkordát neupravuje všechny problémy z oblasti vztahů mezi státem a církví. Proto čl. 27 konkordátu předvírá možnost nových nebo dodatečných řešení ve formě uzavírání nových smluv na dvou hierarchických úrovních: 1) mezi Apoštolským stolcem a polským státem; 2) mezi vládou Polské republiky a Polskou biskupskou konferencí, která k tomu musí být zmocněna Apoštolským stolcem.

2. 22 Způsob řešení pochybností

Při interpretaci norem obsažených v ustanoveních konkordátu a jejich aplikaci se mohou objevit pochybnosti a názorové rozdíly. Proto se obě strany při uzavírání konkordátu v čl. 28 dohodly, že tyto pochybnosti budou řešeny formou diplomatických rozhovorů, tedy cestou jednání mezi kompetentními představителяmi obou stran.

IV. Závěr

Shrneme-li uvedené úvahy, můžeme konstatovat, že v období 1989 až 1998 došlo v Polsku ke stabilizaci vztahů mezi státem a Katolickou církví. Hlavní principy těchto vztahů byly definovány nejvýznamnějšími právními normativními akty z hlediska státu i z hlediska mezinárodních vztahů, jimž jsou ústava a konkordát. Vezmemme-li v úvahu obsah těchto principů a způsob úpravy těchto vztahů, můžeme říci, že v Polsku byl zaveden určitý typ sekularizovaného státu, který uplatňuje systém koordinované odluky.

Proces této normalizace však není definitivně ukončen, ale bude pokračovat cestou jednání založených na principu partnerství obou stran. Nutnost dalších jednání souvisí s finanční situací církve, jmenovitě se zabezpečením hmotných prostředků (zavedením církevní daně) a definováním statutu církevního fondu.

Z polštiny přeložil Jaroslav Šubrt

Resumé

V Polsku existoval v období první republiky (966–1795) a druhé republiky (1918–1939) stát, který poskytoval v individuální i v kolektivní rovině záruky náboženské svobody, založené na principu rovnosti všech uznaných církví a náboženských společností s prioritním postavením Katolické církve. V období lidového Polska (1945–1989) existoval sekularizovaný stát prosazující církvím nepřátelskou odluku. Za existence třetí republiky (od roku 1989) je budován světský stát prosazující kooperativní systém ve vztahu k církvím a náboženským společnostem. V letech 1989–1993 došlo k normalizaci vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi schválením běžných zákonů. Stabilizace vztahů státu a Katolické církve je založena na dvou svrchovaných normativních aktech: Ústavě Polské republiky z roku 1997 a Konkordátu mezi Apoštolským stolcem a Polskou republikou, který byl podepsán v roce 1993 a ratifikován v roce 1998. Tyto právní normativní aktu obsahují principy rovnoprávnosti církví, nestrannosti státu k náboženskému a světonázorovému přesvědčení a zaručení možnosti projevů tohoto přesvědčení ve veřejném životě, princip autonomie a nezávislosti Katolické církve a státu v oblastech jím příslušejících a princip jejich spolupráce v zájmu obecného dobra.

Abstract

Topical Problems of the Polish Law on State-Church Relations

During the periods of the so-called First Republic (actually a somewhat limited monarchy, 966–1795) and Second Republic (1918–1939), the State guaranteed religious freedoms, both individual and corporate, on the principle of equality of all the churches and religious communities it recognized, with the Catholic Church enjoying a priority position. The Polish People's Republic (1945–1989) shaped itself into a secularized state that enforced a separation hostile to the churches. Under the Third Republic (since 1989) a secular state is being built, promoting a cooperative system in its relations with the churches and religious communities. During the years 1989–1993 a normalization of the State-Church relations was achieved through adoption of appropriate laws. The present stabilized state of relations between the State and the Catholic Church rests on two sovereign normative acts: the Constitution of the Polish Republic of 1997 and a Concordat between the Apostolic See and the Polish Republic, which was signed in 1993 and ratified in 1998. These normative legal acts embody the principles of equality of the churches, impartiality of the State towards religious convictions and world-outlook, guaranty of freedom for public expression of these convictions, autonomy and independence of the Catholic Church and the State in their respective areas, and their cooperation in the interest of the common good.

Zusammenfassung

Aktuelle Probleme des polnischen Staatskirchenrechts

Polen war in der Zeit der ersten (966–1795) und der zweiten (1918–1939) Republik ein Staat, der, aus dem Prinzip der Gleichheit aller anerkannten Kirchen und Religionsgesellschaften mit der privilegierten Stellung der Katholischen Kirche ausgehend, die Religionsfreiheit auf der individuellen, als auch der kollektiven Ebene gewährleistet hat. In der Zeit der Volksrepublik (1945–1989) war Polen ein sekularisierter Staat, der die kirchenfeindliche Trennung durchgesetzt hat. Während der dritten Republik (seit dem Jahr 1989) wird ein profaner Staat mit dem kooperativen System der Beziehung zu den Kirchen und Religionsgesellschaften aufgebaut. In den Jahren 1989–1993 hat sich eine Normalisierung der Beziehungen zwischen dem Staat und den Kirchen und Religionsgesellschaften durch die Verabschiedung der einfachen Gesetze vollzogen. Die Stabilisierung der Beziehungen zwischen dem Staat und der Katholischen Kirche beruht auf zwei souveränen normativen Akten: der Verfassung der Polnischen Republik von 1997 und dem Konkordat zwischen dem Apostolischen Stuhl und der Polnischen Republik, der 1993 zur Unterschrift gelangt und 1998 ratifiziert worden ist. Diese normativen Rechtsakte beinhalten die Prinzipien der Gleichheit der Kirchen, der Unparteilichkeit des Staates zur religiösen und weltanschaulichen Überzeugung, Prinzip der Gewährleistung der Äußerungsmöglichkeit dieser Überzeugung im öffentlichen Leben, Prinzip der Autonomie und der Unabhängigkeit der Katholischen Kirche und des Staates in den ihnen untergeordneten Bereichen, Prinzip der beidenseitigen Zusammenarbeit zugunsten des Gemeinwohles.

Riassunto

I problemi attuali del Diritto Ecclesiastico polacco

Nei tempi della Prima Repubblica (966–1795) e della Seconda Repubblica (1918–1939) vi era uno Stato che concedeva le garanzie individuali nonché collettive della libertà religiosa fondata su un principio della parità di tutte le Chiese e le Società Religiose legalmente riconosciute, insieme ad una posizione privilegiata della Chiesa Cattolica. Nei tempi della Repubblica Popolare (1945–1989) esisteva uno stato che imponeva un sistema di separazione ostile verso le Chiese. Durante l'esistenza della Terza Repubblica si sta costruendo uno Stato secolarizzato che propone un sistema di cooperazione nel rapporto alle Chiese e le Società Religiose. Negli anni 1989–1993 si è giunti ad una normalizzazione dei rapporti tra lo Stato e le Chiese oppure le Società Religiose tramite un'approvazione delle leggi correnti. La stabilizzazione dei rapporti tra lo Stato e la Chiesa Cattolica viene fondata su due atti normativi sovrani: Costituzione della Repubblica Polacca del 1997 e Concordato tra la Sede Apostolica e la Repubblica Polacca firmato nel 1993 e ratificato nel 1998. Questi atti normativi esprimono i principi dell'equiparazione dei diritti delle Chiese, dell'imparzialità dello Stato nei confronti di una convinzione religiosa o filosofica e la garanzia delle possibilità delle manifestazioni di questa convinzione nella vita pubblica, il principio dell'autonomia e dell'indipendenza

della Chiesa Cattolica dallo Stato negli ambiti della loro propria competenza e il principio della loro cooperazione nell'interesse del bene comune.

O autorovi

*Prof. Dr. Józef Krukowski je řádným profesorem právní vědy Katolické univerzity v Lublinu a Akademie katolické teologie ve Varšavě. V letech 1978 až 1987 byl děkanem Fakulty kanonického a světského práva Katolické univerzity v Lublinu. Je poradcem Papežské rady pro výklad textů zákonů v Římě. Byl zástupcem polských biskupů v ústavněprávní komisi Národního shromáždění Polské republiky, znalcem zvláštní komise Sejmu ustavené za účelem přípravy zákona o ratifikaci Konkordátu mezi Apoštolským Stolcem a Polskou republikou. Je autorem více než 150 publikací, např. *Církevní správa*, Lublin 1985, *Církev a stát - základy právních vztahů*, Lublin 1993, *Současné konkordáty – výklad – texty (1964–1994)*, Warszawa 1995.*

*Professor Dr. Józef Krukowski holds the Chair of Jurisprudence at the Catholic University at Lublin and at the Academy of Catholic Theology in Warsaw. During 1978–1987 he was Dean of the Faculty of Canon and Secular Law at the Catholic University at Lublin. Professor Krukowski is a Counsellor of the Papal Council for the Interpretation of Law Texts, Rome. He acted as representative of the Polish Episcopate in the Constitutional Commission of the National Assembly of the Polish Republic, and as an expert of the Special Commission of the Parliament set up to prepare the bill for ratification of the Concordat between the Apostolic See and the Polish Republic. Professor Krukowski authors over 150 publications, e.g. *Ecclesiastic Administration*, Lublin, 1985; *Church and State – The Basis of Legal Relations*, Lublin, 1993; *Contemporary Concordats – Interpretation – Texts (1964–1994)*, Warsaw, 1995.*

Prof. Dr. Krukowski ist Professor der Rechtslehre an der Katholischen Universität in Lublin und der Akademie der katholischen Theologie in Warschau. In den Jahren 1978–1987 wirkte er als Dekan der Fakultät des kanonischen und weltlichen Rechts an der Katholischen Universität in Lublin. Er ist Berater des Päpstlichen Rates zur Interpretation der Kirchengesetze. Er war Berater der polnischen Bischöfe in der verfassungsrechtlichen Kommission der Nationalversammlung der Polnischen Republik, als auch Spezialist der Sonderkommission derselben Versammlung für die Vorbereitung des den Konkordat zwischen dem Apostolischen Stuhl und der Polnischen Republik ratifizierenden Gesetzes. Er ist Autor von mehr als 150 Publikationen, z.B. Die kirchliche

Verwaltung, Lublin 1985, Kirche und Staat – die Grundlagen der Rechtsverhältnisse, Lublin 1993, Die zeitgenössischen Konkordaten – Die Texte (1964–1994), Warszawa 1995.

Il prof. Dr. Józef Krukowski è professore ordinario di giurisprudenza nell'Università Cattolica a Lublino e presso l'Accademia Cattolica a Varsavia. Negli anni 1978–1987 era decano della facoltà di Diritto Canonico e Civile dell'Università Cattolica a Lublino. È consultore del Pontificio Consiglio Commissione dell'interpretazione dei testi legislativi a Roma. Era rappresentante incaricato dai vescovi polacchi nella commissione costituzionale dell'Assemblea Nazionale della Repubblica Polacca e perito della commissione speciale del Parlamento constituita per lo scopo di approvazione di una legge sulla ratifica del Concordato tra la Sede Apostolica e la Repubblica Polacca. L'autore di oltre 150 pubblicazioni, per esempio L'amministrazione ecclesiastica, Lublino 1985, Chiesa e Stato - fondamenti delle relazioni reciproche, Lublino 1993, I concordati attuali – esposizione – testi (1964–1994), Varsavia 1995.

Dohoda mezi Svatým stolcem a Maďarskou republikou

Prof. Dr. Péter Erdő

Tento příspěvek je překladem přednášky pronesené dne 10. 9. 1998 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v rámci mezinárodní konference Konfesní a konkordátní právo zemí středovýchodní Evropy.

I. Všeobecný přehled

1. Historické poznámky

Obsahu a významu nové dohody mezi Svatým stolcem a Maďarskou republikou lze porozumět pouze za předpokladu, máme-li přehled o dějinách a dnešním stavu vztahu státu a církve v Maďarsku. Proto se pokusím nejprve ukázat základní rysy tohoto vztahu a v druhé části přednášky se budeme zabývat dohodou samotnou.

Konfesní právo starého Maďarska se vyznačovalo velmi složitou strukturou¹. Skládalo se z mnoha na sebe navršených právních norem. Když byla po druhé světové válce zveřejněna pětisazková sbírka tehdy platných předpisů nutných pro správu církvi², musel vydavatel upozornit čtenáře v předmluvě na to, že se mohou vyskytovat zákony, které byly vydány před rokem 1514, nebyly zahrnuty do této sbírky, a přesto mohou být stále platné³. Narodil od mnohých jiných evropských zemí neznalo Maďarsko před druhou světovou válkou něco jako základní zákon ve formě jediného dokumentu, dokonce ani konkordát⁴ nebo občanský zákoník. Maďarský právník pracoval zejména s *Corpus Iuris Hunga-*

¹ Pokud jde o historické a jiné aspekty řídil jsem se svou essenskou úvahou, v které jsem zpracoval i další otázky konfesního práva: Péter Erdő, Die gegenwärtige Lage des Staat-Kirche-Verhältnisses in Ungarn – staatskirchenrechtliche und kanonistische Aspekte, in: Die Neuordnung des Verhältnisses von Staat und Kirche in Mittel- und Osteuropa, hrsg. Marré H. – Schümmelfeder, D. (Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche 29), Münster 1995, 134–157, (149–150: Leitsätze; 151–157: Diskussion).

² László Harai, A vallás- és közoktatásúgyi igazgatás hatályos jogszabályainak gyűjteménye. II. rész: Vallásúgyi igazgatás, 5 Bde., Budapest 1944.

³ Ibid. 1. Bd., str. X–XI.

⁴ Srovnej Gabriel Adriányi, Die Stellung der ungarischen Kirche zum österreichischen Konkordat von 1855, Roma 1963.

rici. Zákon č. XLIII: 1895 garantoval náboženskou svobodu, ale rozdílné právní postavení „inkorporovaných“ náboženských společností zůstalo díky historickému vývoji odlišné. Tyto společnosti (katolická, pravoslavná, reformovaná, evangelická, unitářská, jakož i židovská náboženská společnost) byly označeny za historické církve, neboť jejich postavení nevyplývalo v podstatě až ze zákona 1895, ale z dějinného vývoje. Starý systém zachoval některé rysy státního paternalismu nad církvemi a zároveň postupně zaváděl náboženskou svobodu⁵.

Vyjmenované vlastnosti starého maďarského konfesního práva jasně ukazují, že bylo technicky nemožné znovu zavést v postkomunistické době dřívější konfesněprávní úpravu, byť jen v základních rysech. Svým právním systémem patřilo předválečné Maďarsko k obzvláště starobylým státům, možná že dokonce k nejstarším a nejtradičnějším v daném regionu.

Období po válce přineslo zásadní změny v celém právním řádu země⁶. Ústava vyhlášená roku 1949⁷ a pozměněná roku 1972⁸ zavedla odluku státu od církve a výslovně ustanovila (od roku 1972) vedoucí roli marxisticko-leninské strany⁹. Jelikož tato strana vyžadovala od svých členů materialismus, bylo věřícím přisouzeno postavení občanů druhé kategorie. V ústavě změněné 23. října 1989 byla zrušena vedoucí úloha strany, čímž došlo, pokud jde o účast na výkonu veřejných funkcí, k zrovnoprávnění věřících a jiných nemarxisticky smýšlejících občanů s ostatními občany. Ústava sice deklarovala právo na náboženskou svobodu již dříve, nicméně změna ústavy z roku 1989 jej formulovala přesněji a jasněji.

Je třeba zdůraznit, že ústava byla tehdy pozměněna, nikoli však napsána zcela znova. Celý proces obnovy právního postavení církve měl charakter evoluce, a nikoli revoluce. Nejdůležitější ustanovení o náboženství a církvích byla připravena a vydána jednak příslušnými orgány socialistického státu, jednak později – po politických změnách, ale před volbami 1990 – státními orgány již nesocialistického státu, které ale fakticky zbyly po socialistickém období.

Nejdůležitější skutečností je v této souvislosti právní kontinuita mezi lidovou republikou a dnešní Maďarskou republikou. Jedním z důsledků je, že na zestátnění z let 1948–1951 se hledí jako na platné. I takzvané „navrácení“ církevních nemovitostí není restitucí v pravém slova smyslu, nýbrž částečným odškodněním (viz níže)¹⁰.

⁵ Srovnej Andor Csizmadia, A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban, Budapest 1966, str. 82–97.

⁶ Německé překlady nejdůležitějších norem maďarského konfesního práva z počátku doby komunismu (1945–1972) viz Julius Morel – Emerich András (Hrsg.), Handbuch des ungarischen Katholizismus (UKI-Berichte über Ungarn 1984), Wien 1984, str. 184–254.

⁷ Zákon č. XX: 1949.

⁸ Zákon č. I: 1972.

⁹ Zákon č. I: 1972, § 3

¹⁰ Zákon č. XXXII: 1991, preambule.

2. Nejdůležitější právní prameny týkající se vztahu mezi státem a církví

2.1 Ústava a zákon o náboženství

Již v polovině roku 1989 byly postupně prohlášeny za neplatné zákazy a omezení, které zabraňovaly církvi v jejích aktivitách¹¹. Změněna byla i ústava. Příslušné ustanovení takto pozměněné ústavy zní:

„V Maďarské republice má každý právo na svobodu smýšlení, svobodu svědomí a náboženskou svobodu.

Toto právo zahrnuje právo na svobodnou volbu nebo přijetí náboženství nebo jiného vyznání, právo na vykonávání, vyučování a projev náboženství nebo vyznání formou náboženských úkonů a ceremonií nebo jiným způsobem na veřejnosti či v soukromí, jakož i právo pomlčet o svém náboženství nebo vyznání.

V Maďarské republice církve jsou činný a působí odděleně od státu“¹².

Začátkem roku 1990 byl přijat nový zákon o svobodě svědomí, náboženské svobodě a církvích (zákon č. IV: 1990)¹³. Začíná preambulí, která deklaruje, že náboženství a církve si zaslouží vážnost, a odůvodňuje zákoně záruky svobody svědomí a náboženské svobody. Toto odůvodnění se v maďarském zákoně odvolává i na „mezinárodní závazky“ státu. Základní význam církví je v preambuli spatřován v samotné náboženské činnosti, jejím kulturním, výchovném a sociálním přínosu, jakož i v působení církví ve školství a zdravotnictví a jejich péči o „národní povědomí“. Jednotlivá práva, která zákon zaručuje, budou blíže osvětlena v dalším výkladu.

2.2 Mezinárodní dohody s Katolickou církví

Mezinárodní dohoda se Svatým stolcem z 9. února 1990¹⁴ obsahuje vypovězení dílčí dohody z roku 1964, znovuzavedení diplomatických styků a uznání skutečnosti, že otázky spojené s církví jsou již upraveny jednak novým CIC, jednak již zmíněným zákonem o svobodě svědomí, náboženské svobodě a církvích. Systém maďarského konfesního práva je tak založen primárně nikoliv na dvoustranných smlouvách, nýbrž více na suverémním zákonodárství jak církve,

¹¹ Péter Erdő, La nuova condizione giuridica della Chiesa in Ungheria, in: Ius Ecclesiae 2 (1990), str. 457–472.

¹² Zákon č. XXXI: 1989, § 60.

¹³ Německý text in: Die Neuordnung des Verhältnisses von Staat und Kirche in Mittel- und Osteuropa (Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche 29), Münster 1995, 280–285.

¹⁴ Text in: Katolikus Szemle 42 (1990), str. 57.

tak státu¹⁵. Je třeba ovšem poznamenat, že 10. února 1994 byla podepsána dílčí dohoda mezi Maďarskem a Svatým stolcem o zřízení vojenského ordinariátu¹⁶. O den později následovaly dohody mezi vládou a některými historickými náboženskými společnostmi o vojenské duchovní službě. Aby bylo možno uskutečnit tyto dohody, musel být přijat nový zákon¹⁷, neboť § 7 zákona o náboženství (zákon č. IV: 1990) uznával v rámci vojenských zařízení pouze individuální náboženskou svobodu. Podle nového textu nestojí společným náboženským úkonům vojáků, s výjimkou vojenského služebního řádu, nic v cestě. K provedení dohod bylo vydáno vládní nařízení¹⁸, kterým se upravuje vojenská duchovní služba. I když se po vládních změnách z léta 1994 pohlíží na řešení některých detailnějších otázek jinak, je vojenský ordinariát ve smyslu dohody zřízen a vyvíjí svou pastorační činnost. Statut tohoto ordinariátu bude podle čl. XII též dohody vydán ministrem obrany se souhlasem ministerstva vnitra a biskupské konference. Jelikož ale cirkevněprávní statuty ordinariátů musí být podle čl. I, § 1 Apoštolské konstituce „*Spirituali militum curae*“¹⁹ vydány Apoštolským stolcem, nabízejí se tak různé možnosti interpretace povahy těchto ministerských úprav²⁰.

¹⁵ Srovnej Péter Erdő, Aktuelle staatskirchenrechtliche Fragen in Ungarn, in: ÖArchKR 40 (1991), str. 390.

¹⁶ K její ratifikaci došlo v dubnu 1994, úřední publikace: *Conventio inter Apostolicam Sedem et Hungarie Rem Publicam de spirituali cura militum custodiumque publicae securitatis ad confinia*, in: AAS 86 (1994) 574–579; srovnej Eduardo Baura, L'Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica di Ungheria sull'assistenza religiosa alle Forze Armate e di Polizia di Frontiera, in: *Ius Ecclesiae* 7 (1995) 374–381.

¹⁷ Zákon č. LXXIII: 1993.

¹⁸ Vládní nařízení č. 61/1994. (IV. 20.) Korm.

¹⁹ Z 21. dubna 1986: AAS 78 (1986) 481–486.

²⁰ Některé autoři zdůrazňují, že statuty vojenských ordinariátů mají charakter aktů papeže ve smyslu „*Spirituali militum curae*“ I, § 1; srovnej Eduardo Baura, Legislazione sugli Ordinariati Castrensi, Milano 1992, 13 („una legge pontificia particolare“). O řešení, které obsahuje maďarská smlouva lze říci: 1. buď že tato smlouva – na základě klauzule v čl. I, § 1 „*Spirituali militum curae*“ („servatis ubi exstant Conventionibus“) – zvolila řešení, které se odchyluje od Apoštolské konstituce, ale fakticky koresponduje s řešením v ní obsaženým; nebo 2. lze mít za to, že biskupská konference může svůj souhlas dát jen po předchozím souhlasu Svatého stolce, neboť to smlouva výlučně nevylučuje a nelze očekávat zrušení dříve přijatých zákonů. Pozdější zákon je třeba dle možnosti uvést v soulad s dřívějšími (can. 21 CIC/1983). Třetí, méně pravděpodobnou interpretaci, by bylo, že na ministerské statuty, zmíněné ve smlouvě, nelze pouhým řešením na cirkevněprávní statuty vojenských ordinariátů a jejich funkci plní podrobná úprava ve smlouvě samé. Je třeba uznat, že oficiální text dohody nehovoří o „statutu“, ale o „Regolamento relativo a questioni riguardanti il funzionamento“ (čl. XII: AAS 86, 1994, 578).

3. Výuka náboženství na státních a komunálních školách²¹

Základní právo na náboženskou svobodu je vyjádřeno uznáním práva církví na náboženskou výuku na státních (popř. státem podporovaných) školách, a to podle přání žáků a jejich rodičů v rámci nepovinného vyučování²². Zahrnuje právo dětí účastnit se v souladu se světonázorovým popř. náboženským přesvědčením rodičů výuky náboženství a víry²³. Zákon neukládá církevním a soukromým školám povinnost umožnit výuku kteréhokoliv náboženství. Taková povinnost nevyplývá v žádném případě ze základního práva dítěte²⁴ a rodičů na výchovu, která je v souladu s jejich přesvědčením. Rodiče jsou totiž při výběru konfesně nevyhraněné školy naprosto svobodní²⁵. Obce mají zároveň ze zákona povinnost zajistit výuku ve „světonázorově neutrálních“ školách, aniž by tím došlo k nepřiměřenému zatížení dětí a rodičů, kterého se konfesijní školy nechťejí dovolávat²⁶. Nicméně se nezřídka na základě staré maďarské tradice stává, že i církevní školy umožňují svým žákům jiných vyznání odpovídající výuku náboženství.

V zákoně o školství²⁷ je stanoveno, že státní a komunální výchovná a vzdělávací zařízení nesmějí být svázána s žádným náboženstvím nebo světovým názorem, ale mají povinnost poskytnout ve svém učebním programu věcné a všeobecné informace o náboženstvích a světových názorech. Musí žákům také poskytnout základní etické znalosti²⁸. Státní výuka znalostí o náboženství a církevní výuka náboženství a víry jsou dvě odlišné věci. Výuka náboženství není součástí učebního programu školy, tedy ani součástí výše jmenovaných aktivit veřejných škol. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že církve mohou v rámci této výuky náboženství svou víru zprostředkovat a při tom jsou oprávněny děti vést k náboženskému přesvědčení. Nejedná se totiž o uznání povinnosti školy k všeobecnému informování o fenoménu náboženství – o to se mají státní školy starat stejně v rámci svého učebního programu – nýbrž o formu náboženské výchovy. Přesto musí být ve všech těchto školách, jakož i v mateř-

²¹ O této poznámce podrobněji viz: Péter Erdő, Das kirchliche Schul- und Hochschulwesen im kanonischen und staatlichen Recht in Ungarn, in: ÖArchKR 42 (1993) 480–492.

²² Srovnej zákon č. IV: 1990, § 17 (2).

²³ Srovnej zákon č. LXXIX: 1993, § 10 (3) a § 13 (3). Toto právo se týká pouze státních a komunálních škol.

²⁴ Srovnej Mezinárodní pakt o právech dítěte (New York, 20. listopadu 1989). Do maďarského právního řádu byl začleněn zákonem č. LXIV: 1991.

²⁵ Srovnej zákon č. LXXIX: 1993, § 13 (1).

²⁶ Srovnej zákon č. LXXIX: 1993, § 81 (2); viz též rozhodnutí ústavního soudu č. 64/1991. (XII.17.) AB a 4/1993. (II.12.) AB, odůvodnění A. I. 2. b.

²⁷ Zákon č. LXXIX: 1993.

²⁸ Srovnej zákon č. LXXIX: 1993, § 4 (2)–(3).

ských školách a kolejích umožněno všem církevním právnickým osobám, aby zde mohly vést dobrovolnou výuku náboženství a víry. Určení obsahu vyučování, jakož i jmenování a kontrola učitelů, organizace výuky, přihlašování se k výuce a vyhotovování vysvědčení jsou úkoly příslušné církevní osoby²⁹. Učitelé náboženství jsou placeni církví, která pro ně však mohla obdržet nemalou státní podporu. Tuto podporu skutečně až do konce roku 1997 dostávala. Pro rok 1998 nebyla stanovena žádná státní podpora tohoto vyučování. Vláda, úřadující od léta 1998, si předsevzala znovuzavedení této podpory. Až do novelizace § 19 (2) zákona č. IV: 1990 v prosinci 1997³⁰ byla státní podpora výuky náboženství ze zákona možná, nikoli ovšem povinná³¹.

4. Církevní školy a církevní vysoké školy

4.1 Konfesijní školy

Co se rozumí v maďarských právních normách pod pojmem „církevní školy“, vyplývá z více právních pramenů. Nejprve je třeba poznamenat, že v maďarském právu se nejedná o „konfesijní“, popř. „náboženské“ školy, nýbrž o „církevní školy“. Výchova s určitým světonázorovým zaměřením se může uskutečňovat v každé škole, která není státní nebo komunální³². Tak může i čistě soukromá škola bez vazeb na církevní právnické osoby nabízet určitou náboženskou výchovu. Někdy se ale stává, že soukromá škola, která sebe samu označuje za „ekumenickou“ nebo „křesťanskou“, nepovoluje výuku náboženství.

Abychom si vyjasnili pojem církevní škola, musíme vycházení ze zákona o svobodě svědomí, náboženské svobodě a církvích, v kterém je stanoveno, že všechny církevní právnické osoby mohou vykonávat všechny výchovně-vzdělávací úkoly, které nejsou výlučně vyhrazeny státu. V rámci této činnosti mohou církevní právnické osoby³³ zakládat ústavy a zařízení a provozovat je³⁴. Jak vy-

²⁹ Srovnej zákon č. LXXIX: 1993, § 4 (4).

³⁰ Zákonem č. CXXXIII: 1997, § 1.

³¹ Srovnej zákon č. LXXIX: 1993, § 4 (2).

³² Srovnej zákon č. LXXIX: 1993, § 4 (2).

³³ O významu pojmu „církevní právnická osoba“ viz Erdő, La nuova, str. 465–467; regisztrace a zastupování církví a církevních právnických osob, in: Az európai államok és az egyházak kapcsolata a megváltozott világban. Nemzetközi Konferencia Budapest, 1993. május 26–28 (The Relationship between the European States and the Churches in a Changed World. International Conference 26–28. May 1993. Budapest), Budapest 1993, str. 371–374; tamtéž, Aktuelle staatskirchenrechtliche Fragen, str. 393; Péter Erdő – Bála Schanda, Egyház és vallás a mai magyar jogban, Budapest 1993, str. 57–59. O soudní a církevní registraci církevních právnických osob viz normy biskupské konference (jednomyslně přijaté): Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, Az egyházi jogi személyek bírósági bejegyzésének és egyházi nyilvántartásának szabályzata, Budapest 1994.

³⁴ Srovnej zákon č. IV: 1990, § 17 (1).

plývá z tohoto ustanovení, je církevní škola výchovným nebo školským zařízením, které je provozováno církevní právnickou osobou, která v těchto zařízeních poskytuje výchovu nebo výuku. V oficiálním odůvodnění jednoho rozhodnutí ústavního soudu³⁵ se říká, že se mohou dočasně³⁶ vyskytovat taková zařízení, kde provozovatelem je stát, ale výchova a výuka je zajištěna církevní právnickou osobou. I takovéto školy se dnes oficiálně označují jako „církevní“³⁷. Ústavní soud je toho názoru, že by vývoj měl směřovat k zavedení plného organizačního oddělení. Proto také výše zmínovaný zákon o školství ukládá povinnost zrušit taková smíšená řešení³⁸. Ústavní soud považuje tedy za „církevní“ ty školy, kde je výchova a výuka zajišťována církevní právnickou osobou nezávisle na tom, jestli je provozovatelem školy právě tato církevní právnická osoba, někdo třetí (např. soukromá) osoba nebo – a to i jen dočasně – stát či obec. V tomtéž rozhodnutí se říká, že církevní škola se identifikuje s naukou určitého náboženství. Dodává se též, že škola nemůže být zároveň neutrální a zároveň náboženská³⁹. Církevní škola nejen že smí, ale dokonce musí poskytovat určitou náboženskou výchovu. Je ale také možné, aby se škola, která není provozována církevní právnickou osobou a v které není této právnické osobě svěřena výchova, zavázala k tomu, že její výuka a výchova bude podávána v duchu konkrétní náboženské společnosti. Takovéto školy mohou být konfesijní, ale nikoli církevní. Aby mohla mít škola v názvu přídomek „katolická“, vyžaduje se písemné osvědčení této skutečnosti, vydané církevními úřady⁴⁰. Vlastní jméno, které náboženská společnost užívá, požívá zákonné ochrany⁴¹.

Je třeba poznamenat, že absolutní počet církevních škol (včetně mateřských škol a kolejí, ale bez vysokých škol) byl v roce 1997/98 294⁴². Počet alumnů všech církevních (katolických a všech ostatních církevních) škol činil v roce 1995 na základních školách 2,3 %, na středních školách ale již 4,6 % všech žáků⁴³. V současné době je toto procento o něco vyšší.

³⁵ Srovnej rozhodnutí č. 4/1993. (II. 12.) AB, odůvodnění A. I. 2. b.

³⁶ Ibid.

³⁷ Srovnej Ústavní soud, rozhodnutí č. 4/1993. (II. 12.) AB, odůvodnění A. I. 2. b.

³⁸ Zákon č. LXXIX: 1993, § 125 (1).

³⁹ Srovnej Ústavní soud, rozhodnutí č. 4/1993. (II. 12.) AB, odůvodnění A. I. 2. b.

⁴⁰ Srovnej CIC/1983 c. 803; totéž stanoví směrnice komise pro školství Maďarské biskupské konference, in: Katolikus Ovoda és Iskola č. 1 (1992), str. 11.

⁴¹ Srovnej zákon č. IV: 1990, § 9 (3).

⁴² Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek 1997-98 I, Budapest 1997, 39-75. O stavu v roce 1994 viz Péter Erdő – Balázs Schanda, Die Beziehungen zwischen Kirche und Staat in Ungarn, in: UKI – Pressedienst 43 (1995) 8.

⁴³ Ibid.

4.2 Církevní vysoké školy

Po vládních změnách na jaře 1990 novelizoval parlament zákon o školství. V tomto zákoně⁴⁴ byly uznány teologické vysoké školy (včetně kněžských seminářů), zatímco dřívější teologické fakulty byly kvalifikovány jako „teologické univerzity“. Toto uznání se nijak nedotkllo čistě církevního charakteru těchto zařízení. Bylo rovněž stanoveno, že se církevním teologickým vysokým školám a univerzitám dostane podobné státní finanční podpory jako státním vysokoškolským zařízením⁴⁵. Oficiální seznam státem uznaných církevních vysokých škol byl zveřejněn v úředním věstníku. Tento seznam byl během několika posledních let vícekrát rozšířen⁴⁶, neboť různé církve založily nové teologické vysoké školy. Zákon o vysokých školách předpokládá státní uznání nově vznikajících církevních univerzit a vysokých škol⁴⁷. Diplomy vydávané těmito teologickými zařízeními jsou uznávány podle stupně školy jako vysokoškolské nebo univerzitní diplomy. Stát se nezabývá obsahem diplomu, ani kvalifikací, která je jím prokazována⁴⁸. Některé právní předpisy státu o vysokých školách se nevztahují na církevní teologické instituty. Zákon o vysokých školách počítá s více situacemi, kdy lze aplikovat tyto předpisy na církevní teologické vysoké školy a univerzity. Základní rysy současné právní úpravy budou asi jen těžko měněny. Z hlediska vývoje je důležité, že všechny vysoké školy a univerzity v zemi, jakož i jejich doktorské programy a diplomy musí být akreditovány Národním akreditačním výborem. Pro církevní instituty obecně a pro teologické, popř. nábožensko-pedagogické vysoké školy a fakulty platí v jednotlivých případech některá specifická akreditační pravidla (proces a kritéria), která zohledňují, že výuka na katolických teologických institucích probíhá podle obecných norem církevního práva.

Na základě nových právních možností bylo znova otevřeno nebo založeno několik katolických institucí se zaměřením na teologii nebo nábožensko-pedagogické vysokoškolské vzdělání (jako např. kněžský seminář ve městech Pécs a Veszprém). Před válkou probíhalo vzdělávání katechetů v církevních institucích, které ovšem nebyly uznány za vysoké školy. Nyní potřebuje církev v Maďarsku mnoho katechetů, protože výuka náboženství na státních školách se výrazně rozšířila⁴⁹. V této souvislosti poznamenejme, že po počátečním nadšení

⁴⁴ Zákon č. XXIII: 1990, § 50.

⁴⁵ Srovnej zákon č. XXIV: 1990.

⁴⁶ Poslední seznam všech státních a nestátních univerzit a vysokých škol se nachází v příloze č. 1 zákona č. LXXX: 1993 (novelizovaného již zákonem č. LXXXV: 1993).

⁴⁷ Srovnej zákon č. LXXX: 1993, § 114 (1).

⁴⁸ Tak stanoví již zákon č. XXIII: 1990, § 50; tato norma je obsažena i ve vysokoškolském zákoně: zákon č. LXXX: 1993, § 114 (5) .

⁴⁹ Na základě zákona č. IV: 1990, § 17 (2).

se v poslední době dostavilo určité vystřízlivění. Účast na hodinách náboženství v posledních letech znova poklesla a drží se v průměru pod 30 %.

Učitel náboženství, který vyučuje ve škole, by měl mít podle platného školského zákona diplom duchovního nebo diplom pedagoga náboženství. Statut a odměňování učitelů náboženství jsou velmi nejasné. V této situaci je třeba mít na paměti právní postavení náboženskopedagogických vysokých škol.

Vzdělávání katechetů probíhá dnes v Maďarsku částečně v rámci církevních kurzů, které nejsou uznány za vysoké školy, částečně v státě uznaných církevních vysokých školách. Tyto mohou fungovat buď jako samostatné náboženskopedagogické vysoké školy, nebo jako kněžský seminář připojený k institutu. V tomto druhém případě má náboženskopedagogický institut nebo náboženskopedagogická sekce svůj vlastní studijní program a odlišuje se od kněžského semináře. Z hlediska církevního práva jsou tyto instituty považovány za „vyšší instituty náboženských věd“ ve smyslu kánonu 821 CIC/1983. Na církevních náboženskopedagogických vysokých školách nebo v sekcích mohou studovat též posluchači státních vysokých škol a univerzit, kteří např. mají katolické náboženství jako druhý obor⁵⁰. V tomto případě dostanou ale dva různé diplomy od státu a od církevní vysoké školy. Kvalifikaci „katolický učitel náboženství“ (popř. „učitel náboženství reformované církve“) může doložit pouze diplom vydaný církevním institutem.

Církve byly již ve smyslu novelizovaného školského zákona a nyní též na základě zákona o vysokých školách⁵¹ od roku 1993 oprávněny zakládat vysoké školy a univerzity, ve kterých se vyučuje neteologickým vědám. V tomto případě je nutné státní uznání, pro které je třeba dbát odpovídajících kritérií. Diplomy a kvalifikace jsou ovšem státě uznávány. Tyto instituty mají nárok na stejnou státní finanční podporu jako obdobná státní zařízení⁵². Jako první v této kategorii byla znova zřízena reformovaná církevní pedagogická vysoká škola, na níž se vzdělávali učitelé a učitelé náboženství. V lednu 1993 uznal parlament Katolickou univerzitu Pétera Pázmányho, která vznikla v Budapešti rozšířením Katolické teologické fakulty⁵³. V lednu 1992 byla zřízena biskupskou konferencí se souhlasem Kongregace pro katolické vzdělávání⁵⁴ vedle stávající církevní teolo-

⁵⁰ Srovnej Erdő – Schanda, Egyház és vallás, str. 63–65.

⁵¹ Srovnej zákon č. LXXX: 1993, § 114 (2).

⁵² Srovnej zákon č. IV: 1990, § 19 (1). Zde ovšem přetrává diskrepance mezi touto všeobecnou zárukou zákona o náboženství a ustanoveními zákona o vysokých školách (zákon č. LXXX: 1993, § 9 /1/, /5/–/7/, § 10 /4/), které zaručují určitou finanční podporu pouze státním zařízením.

⁵³ Srovnej dekret parlamentu č. 2/1993. (II. 3.) OGY; viz též: vládní dekret č. 1032/1993 (V. 6.) Korm.

⁵⁴ C. InstCath, litt. 24. leden 1992, prot. č. 223/91/9.

gické fakulty fakulta humanitních věd (filozofická), čímž vznikla Katolická univerzita. Tato univerzita byla parlamentem jako taková uznána. Studijní plán a struktura teologické fakulty spolu s Kanonickým institutem „*ad instar facultatis*“⁵⁵, který mezičím založila Kongregace pro katolické vzdělávání, se řídí konstitucí „*Sapientia christiana*“⁵⁶. Ostatní fakulty se kromě konstituce „*Ex corde Ecclesiae*“⁵⁷ řídí též příslušnými zákony státu⁵⁸. O několik měsíců později byla v Budapešti založena a státem uznána v tomto smyslu další univerzita Maďarské reformované církve⁵⁹.

V této souvislosti poznamenejme, že v Maďarsku nejsou žádné teologické fakulty na státních univerzitách. Několikrát již vyvstala otázka, zda by bylo možné otevřít v Maďarsku na státních univerzitách teologické fakulty. Zdá se, že forma odluky státu od církve, která je uplatňovaná v Maďarsku, vylučuje takovéto řešení. Ve výše zmíněném školském zákoně⁶⁰ a v rozhodnutí Ústavního soudu⁶¹ se stanoví, že se státní škola nemůže vázat na žádné náboženství nebo světový názor. Tento princip je v maďarském právním řádu odvozován ze zásady světonázorově neutrálního státu⁶² a aplikuje se nejen na základní a střední školy.

Máme-li vše shrnout, lze říci, že Katolické církvi v Maďarsku patří různé školy a vyšší studijní ústavy⁶³. Katolická univerzita je církevní univerzita s fakultami teologickou, církevního práva a nově též dvěma světskými fakultami (začátkem roku 1995 totiž založila biskupská konference také právnickou fakultu, která byla později uznána státem)⁶⁴. Jsou zde i kněžské semináře, které mají status státem uznaných teologických vysokých škol. V rámci těchto vysokých škol (a také

⁵⁵ C. InstCath, decr. *Sacrorum canonum*, 30. listopad 1996: AAS 89 (1997) 148–149.

⁵⁶ Ioannes Paulus II, Const. Ap. *Sapientia christiana*, 15. duben 1979: AAS 71 (1979), str. 469–499.

⁵⁷ Ioannes Paulus II, Const. Ap. *Ex corde Ecclesiae*, 15. srpen 1990: AAS 82 (1990), str. 1475–1509.

⁵⁸ O rozdílných typech církevních vysokých škol a jejich postavení v maďarském a kanonickém právu viz: Péter Erdő, A hittudományi képzés az egyházjog szerint, in: Vigilia 59 (1994) 192–200.

⁵⁹ Károli Gáspár Református Egyetem. I v tomto případě byla dosavadní teologická fakulta rozšířením o fakultu humanitních věd povýšena na (církevní) univerzitu (srovnej zákon č. LXXXV: 1993).

⁶⁰ Srovnej zákon č. LXXIX: 1993, § 4 (2).

⁶¹ Rozhodnutí č. 4/1993. (II. 12.) AB, A. 2. a odůvodnění A. I. 2. b.

⁶² Srovnej zákon č. IV: 1990, důvodová zpráva, obecná část 2.

⁶³ Nový seznam církevních studijních ústavů viz: Muvelodési és Közoktatási Minisztérium (vyd.), Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek 1994, Budapest 1995.

⁶⁴ Na této univerzitě vytvořila Maďarská biskupská konference v červnu 1998 fakultu informatiky, jejíž uznání státem se zatím připravuje.

v rámci budapešťské teologické fakulty) nebo i odděleně od nich zde existují církevní instituty a vysoké školy se zaměřením na nábožensko-pedagogické vzdělání. Je zde těž několik málo církevních pedagogických vysokých škol, které byly církvím vráceny většinou i s dosavadním učitelským sborem⁶⁵.

5. Financování církve a církevní majetek

Majetek církve, který byl zestátněn, nebyl navrácen, neboť právní normy a správní akty v této věci v minulosti vydané se oficiálně považují za platné, i když také za dosti nespravedlivé a škodlivé. Úplná a přímá restituce nebyla myslitelná též ze sociálních a hospodářských důvodů (v letech 1940 až 1950 byl velmi často tentýž pozemek odňat i více vlastníkům po sobě). Zákon přijatý v roce 1991 o bývalých církevních budovách se vztahuje jen na ty budovy, které sloužily před zestátněním náboženským, sociálním nebo kulturním účelům. Církev nemůže prostě požadovat jejich vrácení, ale může si na ně činit nárok, pokud je chce využít k obdobným účelům⁶⁶. Stát se zavázal, že současné vlastníky odškodní, popř. že zajistí plnění současných funkcí budovy jinými prostředky⁶⁷. Ty jsou ale vázány finančními možnostmi státu. Provádění zákona provázely značné potíže, přesto se dostavily také důležité výsledky. Proces „navracení majetku“ ale v letech 1994–1997 téměř nepokročil. Je třeba poznamenat, že i samotné obce mohou navracet některé další církevní budovy. Pro taková opatření můžeme nalézt příklady i v těchto letech⁶⁸.

Církvím bylo ve větší míře umožněno, aby vykonávaly sociální a kulturní činnost. Práce církve je v těchto oblastech dovolena a dokonce někdy i žádoucí, a to nejen v domovech seniorů a v nemocnicích, ale i v různých typech škol a výchovných zařízeních⁶⁹. Maďarský zákon zdůrazňuje, že církve vykonávají všechny tyto činnosti a mohou ve všech těchto oblastech zakládat některé vlastní instituty, pokud to zákon nevyhrazuje státu⁷⁰. Těmto institucím je garantována stejná finanční podpora ze státního rozpočtu, jaké se dostává státním

⁶⁵ Szcznam církevních univerzit a vysokých škol (z nichž 14 je katolických) viz Magyarországi egyházak, felkezettek, vallási közösségek 1997–98 I, Budapest 1997, 76–81.

⁶⁶ Srovnej zákon č. XXXII: 1991, § 1–2.

⁶⁷ Ibid. § 9 (2).

⁶⁸ Z tohoto období se vyskytuji i případy navracení budov státem; srovnej vládní dekret č. 1082/1995. (IX. 4.) Korm. Zákon č. XXXII: 1991 byl novelizován zákonem č. LXXXIX: 1995. Změny se vztahují na postup vydávání rozhodnutí o jednotlivých nemovitostech.

⁶⁹ Návod pro zakládání nových škol (včetně církevních): Zoltán Szilos, Iskolaalapítás lépéssről lépésre, in: Muvelődési és Kozoktatási Minisztérium (vyd.), Egyházak Magyarországon 1992, Budapest 1992, str. 143–147.

⁷⁰ Srovnej zákon č. IV: 1990, § 17 (1).

zařízením podobného druhu⁷¹. Je jasné, že tato podpora nevystačí na udržení se těchto institucí. Mezičít došlo k změnám přerozdělovacího systému tak, že podstatnou část financování převzaly obce. Tato část – podle interpretace státních orgánů – mohla být, ale nemusela vyplácena na církevní školy a jiná zařízení. Tak byla ekonomická situace církevních ústavů citelně méně příznivá než v případě státních. Proto byl v letech 1994–1997 problém tzv. dodatečné podpory církevních škol ze strany obcí důležitým tématem diskusí mezi státem a církvemi.

Financování církví, tj. financování vlastní náboženské činnosti se realizovalo v letech 1994–1997 prostřednictvím dobrovolných příspěvků, darů věřících, štolových poplatků a významné státní podpory, kterou parlament každoročně poskytoval, ač nebyla zákonem zaručena⁷². Stát rovněž ročně přispíval určitou sumou na rekonstrukční práce a v roce 1995 poskytl podporu církevním duchodovým fondům⁷³.

Maďarský zákon o náboženství počítal s některými zvýhodněnými podnikatelskými aktivitami církvi⁷⁴, které se však nestačily ještě plně rozvinout. Pro začátek bylo stejně důležité, jako v případě budov, o kterých již byla řeč výše, aby církve měly stabilní systém příjmů. Rakouský systém příspěvků byl v Maďarsku vyloučen, protože podle zdejšího práva nelze státními donucovacími prostředky zajišťovat platnost církevních zákonů⁷⁵. Ve svých závěrečných ustanoveních předpokládal zákon o církevních budovách nový zákon o financování církví⁷⁶. Ten byl obzvláště zapotřebí, neboť budovy navrácené církvím se nacházely ve špatném stavu a církve neměly prostředky na jejich obnovu a provozní náklady. Jedním z nejnaléhavějších úkolů tedy bylo vypracovat systém financování církví. Zákonodárné řešení tohoto problému bylo důležité zejména pro velké církve⁷⁷.

6. Následky odluky státu a církve v Maďarsku

Jak již bylo výše zmíněno, není systém maďarského konfesního práva vybudován převážně na dvoustranných úpravách, ale spíše na autonomním zákonodárství jak státu, tak církve. Poznamenejme, že bod 3 dohody se Svatým stolcem

⁷¹ Zákon č. IV: 1990, § 19 (1). Státní podpora ostatních (např. náboženských) činností církevních právnických osob může být poskytnuta ve výši, kterou určuje parlament s ohledem na postavení dotyčné církve a konkrétní účel; ibid. § 19 (2).

⁷² Srovnej zákon č. IV: 1990, § 19 (2).

⁷³ Srovnej vládní dekret č. 99/1995. (VIII. 24.) Korm.

⁷⁴ Zákon č. IV: 1990, § 18. Srovnej nařízení vlády č. 76/1990. (VI. 25.) MT.

⁷⁵ Zákon č. IV: 1990, § 15 (2).

⁷⁶ Zákon č. XXXII: 1991, § 23.

⁷⁷ Srovnej zákon č. IV: 1990, odůvodnění k § 19, č. 2.

z 9. února 1990⁷⁸ předpokládá společné řešení problémů, které vyžadují vzájemnou dohodu. Byla tu možnost k rozšíření dvoustranných úprav. Zmíněné prvky dokazují, že maďarské konfesní právo vychází z principu oddělení státu od církve a vykazuje určité znaky systému koordinované odluky, i když normy přijaté společně oběma stranami mají jen omezený význam⁷⁹. Přesto výše zmíněná pasáž ústavy stanoví princip odluky. V oficiálním odůvodnění této pasáže novelizované ústavy se říká, že oddělení státu a církve představuje základní podmínu náboženské svobody⁸⁰. Citovaná preambule zákona o svobodě svědomí a náboženské svobodě proklamuje vysoký význam církvi. Dá se tedy říci, že systém odluky v Maďarsku převažuje. Zejména po zrušení Státního církevního úřadu byla provedena různá nová opatření, která podle mínění mnoha odborníků připomínala státní vrchnost nad církvemi, jako např. založení Náboženské rady v roce 1989⁸¹, která byla později zase zrušena⁸². Jelikož se konkrétní obsah těchto principů dotváří teprve v jednotlivých úpravách a celý systém není ještě úplný, mohou vést různé interpretační tendenze k zcela odlišným právním aplikacím. Bylo by asi věcně nesprávné, vykládat současný maďarský systém v duchu zcela nepřátelské odluky nebo jako organický systém koordinované odluky.

§ 60 novelizované ústavy, který odpovídá čl. 18 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech⁸³, dodává, že každý má základní právo nezveřejňovat údaje o svém náboženském vyznání nebo světovém názoru. Jedním z důsledků takto formulovaného práva jsou pak ustanovení zákona o svobodě svědomí a náboženské svobodě. V § 3 (2) se zakazuje ukládání informací o náboženství do státních (úředních) evidencí.

Povinnost státu neregistrovat náboženskou příslušnost, nevylučuje, aby ten, kdo chce vykonávat určité náboženství, jí v této souvislosti úřadům sdělil. Tak stanoví výslově např. vyhláška ministerstva spravedlnosti o výkonu nábo-

⁷⁸ Text in: Katolikus Szemle 42 (1990), str. 57.

⁷⁹ K významu smluv v systému koordinované odluky viz např. Inge Gampl, *Österreichisches Staatskirchenrecht (Rechts- und Staatswissenschaften 23)*, Wien – New York 1971, str. 53–56; Teodoro Ignacio Jiménez Urresti, in: *Los acuerdos entre la Iglesia y España (BAC 410)*, Madrid 1980, str. 68; Hugo Schwedenwein, *Österreichisches Staatskirchenrecht (Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici, příloha 6)*, Essen 1992, str. 513–519.

⁸⁰ Magyar Közlöny (1989), str. 1241.

⁸¹ Dekret ministerské rady č. 1092/1989. (VI. 30.) MT; novelizován dekretem ministerské rady č. 1070/1990. (IV. 23.) MT; pozbyl platnosti dekretem ministerské rady č. 1108/1990. (VI. 13.) MT.

⁸² Zrušena dekretem ministerské rady 1108/1990. (VI. 13.) MT.

⁸³ Ratifikovaný v Maďarsku zákoným nařízením č. 8/1976.

ženství vězni⁸⁴. Podle názoru Ústavního soudu se na dobrovolné bázi mohou provádět ankety a statistiky (např. za účelem rozdělování finančních podpor církvím) ohledně náboženství⁸⁵. Dalším důsledkem odluky je, že zákon o náboženské svobodě zajišťuje autonomii církve i tím, že zakazuje zřizování státních orgánů k řízení církví nebo vykonávání dozoru nad nimi⁸⁶. Úřad státního tajemníka⁸⁷ pro církevní vztahy existoval nejprve při Úřadu ministerského předsedy a později v rámci ministerstva školství. V žádném případě však nemohl a nesměl plnit funkci předválečného ministerstva kultury⁸⁸. Tehdy nebyla v Maďarsku zavedena odluka na ústavním základě. Funkce státního tajemníka pro vztahy s Katolickou církví při úřadu ministerského předsedy byla v roce 1994 zrušena, aby byla o dva roky později znova zavedena v podobě státního tajemníka pro církevní vztahy. Tatáž funkce byla po vládních změnách v létě 1998 svěřena nově zřízenému ministerstvu kultury.

S odlukou, se zákazem registrovat náboženskou příslušnost⁸⁹, jakož i s ustanoveními zákona o náboženství týkajícími se právní rovnosti všech registrovaných náboženských společností⁹⁰ (v současnosti okolo 75⁹¹) úzce souvisí dvě skutečnosti. Na jedné straně se musí zacházet se všemi církvemi stejně, na druhé straně může být společenská realita jednotlivých církví natolik odlišná, že si ze strany státu vyžaduje diferencovaný přístup na rovině konzultací a výměn informací.

II. Nová dohoda a její důsledky

1. Okolnosti uzavření dohody

20. června 1997 byla podepsána dohoda mezi Svatým stolcem a Maďarskou republikou o financování činností Katolické církve v Maďarsku v oblasti veřejných služeb a duchovního života, jakož i o některých majetkových otázkách (dále jen „dohoda“). Maďarský parlament ratifikoval dohodu až v prosinci 1997.

⁸⁴ Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 8/1990 (IV. 27.).

⁸⁵ Srovnej zákon č. LXIII: 1992, § 2–3; Ústavní soud, rozhodnutí č. 74/1992. (XII. 28.) AB.

⁸⁶ Zákon č. IV: 1990, § 16 (1).

⁸⁷ Od léta 1995, do té doby bylo pro tuto oblast příslušné oddělení téhož ministerstva

⁸⁸ O historii katolického oddělení předválečného ministerstva kultury viz: Miklós Beresz-tóczy, V. K. M. I. A Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Katolikus (I.) ügyosztályának története 1867–1947, Budapest 1947.

⁸⁹ Zákon č. IV: 1990, § 3 (2).

⁹⁰ Zákon č. IV: 1990, § 15 (3).

⁹¹ Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek 1997–98 I., Budapest 1997, str. 5–15.

Dohoda vstoupila v platnost teprve v dubnu 1998 výměnou ratifikačních listin⁹². Relativně dlouhá časová prodleva mezi podepsáním dohody a jejím vstoupením v platnost má svůj praktický význam.

Dohoda byla nejprve navržena biskupskou konferencí začátkem roku 1996. Biskupové totiž přišli na to, že církevní školy a ostatní zařízení, která vykonávají veřejné služby, nedostávají, přes ustanovení zákona č. IV: 1990, § 19 (1), stejnou státní podporu, jako komunální školy. Zrovna tak zjistili, že navracení církevních nemovitostí se na základě zákona č. XXXII: 1991 již neprovádí. Současně připravily státní úřady změny školského zákona⁹³ a zákona o vysokých školách⁹⁴, které byly pro církevní instituce v některých ohledech nepříznivé. Ve stadiu příprav byl rovněž zákon o financování církvi. Z formálního hlediska byla účast Svatého stolce důležitá z toho důvodu, že stát chtěl novelizovat se souhlasem církví zákon o církevních nemovitostech.

Ministerský předseda Gyula Horn vyjádřil při své návštěvě Vatikánu připravenost k dvoustranným jednáním. I když byla téma jednání (jako například problémy církevního školství a vysokého školství) stanovena relativně rychle⁹⁵, došlo v létě 1996 k novelizaci školského zákona a zákona o vysokých školách, a to v mnohých bodech i přes silné protesty církvi. Na podzim 1996 byl přijat zákon o právu občanů disponovat s 1 % daně z příjmů fyzických osob⁹⁶. Tento zákon se týkal přímo předmětu právě probíhajících jednání. Zákon byl navíc nanejvýš nevhodný pro financování církvi, protože zavedl konkurenci mezi tisíci nadacemi, kulturními zařízeními, muzei a církvemi. Mezi tolkou možnostmi si měl občan zvolit jednu. Komise Svatého stolce pro vyjednávání zveřejnila k tomu své stanovisko, podle kterého „si Katolická církev nepřeje dělat zvyk z možnosti, kterou obsahuje zákon ve své nynější podobě“⁹⁷.

2. Obsah dohody

Dohoda se zabývá třemi hlavními tématy: 1) financováním činnosti Katolické církve (dále jen „církve“) ve veřejných službách; 2) financováním církve ve vlastním slova smyslu, tj. financováním činnosti církve v oblasti duchovního života; 3) některými otázkami bývalých církevních nemovitostí.

⁹² Text byl úředně publikován v AAS 90 (1998) 330–341. Německý překlad: UKI Presse-dienst č. 44, červen 1998, 11–13.

⁹³ Zákon č. LXXIX: 1993.

⁹⁴ Zákon č. LXXX: 1993.

⁹⁵ Srovnej István Elmer, Nem világos a Kormány álláspontja, in: Új Ember 53 (1996) 21. červen, 1–2.

⁹⁶ Zákon č. CXXVI: 1996.

⁹⁷ Új Ember 53 (1997) 12. leden.

O financování veřejných služeb poskytovaných církví stanovil již zákon č. IV: 1990, § 19 (1), že tato činnost má být finančně podporována ze strany státu ve stejném míře jako obdobná činnost státu. Nejdůležitějším bodem v této souvislosti bylo, že čl. 2 kapitoly I. dohody církvi garantuje, že se jí dostane pro její vzdělávací zařízení stejná podpora jako provozovatelům obdobných státních nebo komunálních zařízení. Podle stanoviska církve byl tak potvrzen princip, jinak již obsažený v dřívějším zákoně, že církve mají nárok jak na přímou podporu vyplývající z normativ, tak na dodatečnou podporu zprostředkovanou obcemi. Vláda sice tento zákon interpretovala jinak, přesto byla v kapitole III. dohody garantována i tato dodatečná podpora. Dodatkový protokol k dohodě obsahuje detailní předpisy o výpočtu výše této podpory. Dohoda přesto nepřinesla nové řešení, které by bylo zvláště výhodné pro katolíky. Ústavní soud rozhodl totiž již na jaře 1997⁹⁸, že při provádění školského zákona⁹⁹ ústava vyžaduje, aby stát nebo místní samospráva vyplácely dodatečnou podporu, jdoucí nad rámec normativních podpor, a to ve výši, která odpovídá podílu na veřejných úkolech (prakticky tedy počtu žáků a druhu školy). Dohoda tak obsahuje, pokud jde o tuto otázku, dodatečnou mezinárodní garanci.

Stát a církev se také zavázaly k spolupráci s cílem zachování a rozmnožení kulturního dědictví církve (zvláště archivů, knihoven, muzeí a ostatních sbírek), jakož i jejich zpřístupnění veřejnosti (kapitola I., čl. 4 /1/). Smlouva počítá se státní podporou na provoz a renovaci církevních kulturních památek, jakož i církevních archivů a knihoven, přičemž podkladem pro výpočet výše této podpory je částka poskytnutá státem na tyto účely v roce 1997 (kapitola I., čl. 4 /2/). Dohoda předpokládá, pokud jde o detailní otázky církevních památek a sbírek, další dohody mezi příslušnými státními orgány a biskupskou konferencí (kapitola I., čl. 4 /3/).

Další důležitou otázkou z prvního tematického okruhu je financování církevních vysokých škol a univerzit. Zákon o vysokých školách, novelizovaný v roce 1996, rozlišuje několik zdrojů financování vysokých škol. Některé druhy podpor obdržely církevní školy v závislosti na počtu studentů a zaměření studia, zatímco jiné podpory zůstaly vyhrazeny státním vysokým školám. V tomto ohledu poznamenejme, že zákon č. IV: 1990, § 19 (1), který garantuje církevním vzdělávacím zařízením stejnou podporu ze strany státu, se vztahoval i na vysoké školy. Tehdy byl totiž systém škol a vysokých škol upraven v jednom školském zákoně. A tak i zákon o náboženství vycházel při úpravě financování z těch institucí, na které se vztahoval školský zákon. Později stát rozdělil právní úpravu problematiky škol a vysokých škol do dvou různých zákonů. Od té doby aplikovaly úřady předpisy o stejném financování jen na základní a střední školy. Proto bylo

⁹⁸ Rozhodnutí č. 1165/B/1996/97. AB.

⁹⁹ Zákon č. LXXIX: 1993, § 4 (6).

důležité, že dohoda zaručila v čl. 3 kapitoly I. stejné financování církevních vysokých škol a univerzit jako státních. V této souvislosti řeší dohoda dva specifické problémy: 1) počet studijních míst financovaných státem a 2) výši finančních podpor pro studijní místa na teologických vysokých školách a fakultách. Počet státem financovaných míst na státních univerzitách určuje Vědecká vysokoškolská rada. Tento orgán určuje rovněž počet financovaných světsky zaměřených studijních míst na církevních vysokých školách a univerzitách. Aby toto číslo nebylo příliš nízké, obsahuje dohoda (kapitola I., čl. 3 /1/) určitou záruku, že počet studijních míst financovaných státem nebude snižován. Stát nemá právo rozhodovat o počtu studentů teologie a náboženské pedagogiky. To je totiž – stejně jako konfesijní teologické vzdělání vůbec – čistě církevní záležitostí. Proto stát v dohodě (kapitola I., čl. 3 /4/) garantuje finanční podporu studentů teologie a náboženské pedagogiky na státem uznaných („akreditovaných“) církevních vysokých školách a univerzitách. Celkový počet takto podporovaných studentů nesmí překročit počet 2500. Studentům kněžských seminářů a studentům se zaměřením na náboženskou pedagogiku z církevních vysokých škol se dostane stejné podpory, jaká je poskytována studentům humanitních oborů pedagogických vysokých škol, zatímco studentům teologických fakult bude vyplácena stejná suma jako studentům filozofických fakult na státních univerzitách. Dodejme, že výuka teologie není úkolem svěřeným státem církvi, nýbrž čistě církevní činnosti, která odpovídá kritériím vysokoškolského vzděláni.

Druhým tématem dohody je otázka církevních nemovitostí. Lhůta pro předání části nemovitostí, které měly podle zákona č. XXXII: 1991 připadnout církvi, byla prodloužena do roku 2011. Do této kategorie patří něco přes 800 nemovitostí, které jsou uvedeny v příloze č. 2 k dohodě. Hodnota ostatních církevních budov zmíněných v tomto zákoně – o zemědělských pozemcích a dalších hospodářských prostředcích není v dohodě vůbec řeč! – se transformovala do finančního fondu, který slouží církvi k financování aktivit v oblasti duchovního života (kapitola II., čl. 1, 2). Tento fond obnášel v roce 1997 teoreticky 42 miliard forintů¹⁰⁰. Stát považuje tento nárok církve za dlouhodobý vklad, který se každoročně valorizuje obdobným způsobem, jako se při sestavování rozpočtu vypočítává znehodnocení forintu vůči devizovému koši. Roční výše výnosu z tohoto imaginárního fondu činí do roku 2001 4,5 % a od roku 2001 5 %.

Třetím velkým tématem dohody je možnost, aby soukromé osoby disponovaly dalším 1% své progresivní daně z příjmu fyzických osob. Toto procento nemůže již být připsáno různým nadacím, ale jen církvi, nebo speciálním státním fondům (kapitola II., čl. 4 /1/). Jelikož je prohlášení o připsání poměrně složité

¹⁰⁰ Tehdy okolo 210 milionů USD.

a každý občan disponuje jen 1% vlastních daní, nemůže církev očekávat z těchto zdrojů žádné vysoké sumy. Mezi katolickými věřícími je počet důchodců a sociálně slabších relativně velký. Proto stát v dohodě garantuje, že tuto sumu doplní do výše 1,7 miliardy forintů, pokud by ji nedosahovala suma vybraná z daňových přípisů (kapitola II., čl. 4/2/). Toto doplnění je zajištěno jen do roku 2001. Potom mají strany přezkoumat situaci těchto zdrojů příjmů (ibid.).

Na základě dohody maďarský stát poskytuje dle svých možností další mimořádné podpory pro přesně definované účely stanovené biskupskou konferencí (kapitola II., čl. 4/3/). Dohoda rovněž zajišťuje, že platná zvláštní daňová zvýhodnění církve nebo církevních činností nebudou měněna v neprospech církve bez jejího souhlasu (kapitola II., čl. 4/4/).

3. Problémy státního zákonodárství po podepsání dohody

Po podepsání dohody, v prosinci 1997, prakticky v době ratifikace¹⁰¹ došlo k přijetí mnoha zákonů, které na jedné straně prováděly obsah dohody¹⁰², na druhé straně ale obsahovaly některé změny pro církev nepříznivé, které jsou zčásti v rozporu s dohodou tehdy rychle ratifikovanou, ale ještě ne platnou a které zčásti upravují otázky stojící mimo okruh témat upravených dohodou.

Zvláštní problém vyvstal tím, že zákon č. CXXIII: 1997 zrušil ustanovení § 19, odst. 2 zákona o náboženství a nahradil ho odkazem na zákon o financování církvi¹⁰³. Zatímco dřívější právní úpravy obsahovaly obecnou možnost, ale ne povinnost státního financování duchovního života, přináší nový zákon taxativní seznam možného státního financování. To by mohlo být pro církev výhodné, jelikož některé formy financování jsou církvi zajištěny. Přesto se zdá, že nový zákon odporuje dohodě. Umožňuje státní podporu některých již započatých renovačních prací církevních budov nebo jiných stavebních prací jen pro rok 1999¹⁰⁴. Dohoda oproti tomu (kapitola II., čl. 4/3/) zajišťuje možnost podpory bez jakýchkoli časových omezení. Je také problematické, že v novém zákoně o financování církvi není zmíněna dosavadní státní podpora poskytovaná školám na výuku náboženství. Aby bylo možné i nadále vyplácet tuto podporu – což je

¹⁰¹ Dekret parlamentu č. 109/1997 (XII. 8.) OGy.

¹⁰² Tak např. zákon č. CXXV: 1997 o změně zákona č. XXXII: 1991 (o církevních nemovitostech); zákon č. CXXVI: 1997 o změně zákona č. LXXX: 1993 (vysoké školy); zákon č. CXXVIII: 1997 o změně zákona č. LXXIX: 1993 (školský zákon); zákon č. CXXIX: 1997 o změně zákona č. CXXVI: 1996 (dispoze s dalším procentem daně z příjmů fyzických osob).

¹⁰³ Zákon č. CXXIV: 1997 o materiálním zajištění činnosti církvi v oblasti duchovního života a veřejných služeb.

¹⁰⁴ Zákon č. CXXIV: 1997, § 3 (4).

záměrem nové vlády – je nutné buď změnit zákon, anebo financovat výuku náboženství prostřednictvím školy. V tomto případě se však nabízí otázka, jaké má být právní postavení výuky náboženství ve škole, aby byl dodržen princip odluky církve od státu a zároveň byla zaručena svoboda církvi vyučovat náboženství.

Nové státní zákonodárství dává sice i ostatním církvím možnosti, které jsou Katolické církvi zajištěny na základě dohody, nenutí je však k tomu, aby z nich činily zvyklost. Církve mohou například přijímat 1% daně z příjmu fyzických osob, připsaného na základě prohlášení fyzické osoby, ale až poté, co se přihlásí pro tento účel dobrovolně u finančního úřadu¹⁰⁵. Složitější je přeměna nároků na navrácení nemovitostí do finančního fondu. Některé protestanské církve tvrdí, že na základě svého církevního zřízení nedisponují ústředními orgány, které by byly kompetentní rozhodovat o této otázce. Pro Katolickou církev je v tomto směru rozhodující postavení Svatého stolce. Je třeba poznámenat, že zákon č. XXXII: 1991 o církevních nemovitostech nepočítá s navrácením jednotlivých církevních budov těm církevním právnickým osobám, kterým před zestátněním patřily, nýbrž jen opravňuje církve registrované v Maďarsku k tomu, aby požadovaly navrácení těchto nemovitostí k určitému účelu. Jsou to církve, a nikoli právnické osoby v jejich rámci, které mohou vznést takový nárok¹⁰⁶. Na základě zkoumání vnitrocírkevního práva historických maďarských protestantských církví asi nelze dojít k závěru, že by tyto církve byly povinny považovat nemovitosti svých církevních obcí, zestátněné před 50 lety, za majetek příslušných místních církevních obcí¹⁰⁷. Tyto církve totiž podle svého pojetí nemají suverénní, na státu nezávislé majetkové právo. Přeměnu nároků na navrácení církevních nemovitostí ve finanční fond si se státem dohodla i Srbská pravoslavná církev, podobně jako Katolická církev. Lze očekávat podobnou dohodu i s židovským náboženským společenstvím.

Vyskytuje se i další body, ve kterých zákony přijaté na konci roku 1997 odporují dohodě, zejména v mnohých otázkách školství a vysokých škol¹⁰⁸. Pro řešení těch otázek, které souvisejí s interpretací nebo aplikací dohody, předvídá

¹⁰⁵ Zákon č. CXXVI: 1996 (novelizovaný zákonem č. CXXIX: 1997) § 4/A (2).

¹⁰⁶ Zákon č. XXXII: 1991, § 2 (1).

¹⁰⁷ Srovnej Lórand Boleratzky, Magyar evangélikus egyházjog, II, Budapest 1998, 276–281 (Evangelická církev Maďarska má sice své hospodářské právo, nikoli však své majetkové právo); Béla Szathmáry, Jogi és egyházjogi alapismeretek, Sárospatak – Debrecen 1997 (totéž platí i pro Maďarskou reformovanou církev).

¹⁰⁸ Srovnej zákon č. LXXX: 1993 (novelizovaný zákonem č. CXXVI: 1997) § 114/A (1) a kapitola I., čl. 3 (1) dohody; zákon č. LXXX: 1993 (novelizovaný zákonem č. CXXVI: 1997) § 9 (1), § 9/H. (1) a kapitola I., čl. 3 (1,2) dohody; zákon č. LXXX: 1993 (novelizovaný zákonem č. CXXVI: 1997) § 9/A (2) a kapitola I., čl. 3 (2) dohody; zákon č. LXXX: 1993 (novelizovaný zákonem č. CXXVI: 1997) § 74 (1) g spolu s vládním

sama dohoda společné řešení stran (kapitola V./1/). Podle oficiálních sdělení by měla být v krátké době ustavena smíšená komise pro tuto činnost.

Z výše uvedeného vyplývá, že v Maďarsku byla vybudována základní struktura vztahu mezi státem a Katolickou církví. Je ale stále mnoho otázek, které vyžadují řešení při spolupráci obou stran. Nezbývá než si přát, aby se právní stát v Maďarsku dále rozvíjel a právní poměry byly stabilnější a předvídatelnější.

Z němčiny přeložil Štěpán Hůlka

Resumé

V Maďarsku nelze z historických důvodů v postkomunistické době navázat na starší konfesněprávní úpravy. Vztah mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi upravuje zejména platná ústava a zákon o svobodě svědomí, náboženské svobodě a církvích. V případě Katolické církve byly nadto uzavřeny dohody mezi Apoštolským stolcem a Maďarskou republikou, které se týkají dílčích oblastí (zřízení vojenského ordinariátu, financování). Uplatňuje se zásada, že ve veřejně prospěšných oblastech, jako je školství, kulturní a sociální aktivity a opravy kulturních památek, je církvím a náboženským společenstvem zaručena stejná státní podpora jako státním institucím vykonávajícím obdobnou činnost. Náboženství se vyučuje na státních i komunálních školách. V Maďarsku probíhá vyučování v církevních školách nižších i vyšších stupňů. Dohoda mezi Apoštolským stolcem a Maďarskou republikou z let 1997/98 právně upravuje otázky financování církví a některé otázky církevního majetku. Dohoda umožňuje daňové asignace ve prospěch církvi, dává totiž daňovému poplatníkovi možnost disponovat s 1% daně z příjmu fyzických osob. Dohoda také stanoví, že do roku 2011 musí být Katolické církvi předán nemovitý majetek, který je určen ve zvláštním zákoně. Upravuje také vytvoření tzv. imaginárního finančního fondu jako náhrady za nemovitosť, jejichž způsob předání není v tomto zákoně upraven.

dekretem 192/1997. (XI. 4.) Korm. § 7 a kapitola I., čl. 3 (4) b dohody; zákon č. CXLVI: 1997 § 2 (1) a kapitola II., čl. 1 dohody (rozpočet nezajišťuje žádné dostatečné prostředky pro dohodnuté „přiměřené“ návrácení nemovitostí); zákon č. CXXIX: 1997 § 2,3 a kapitola II., čl. 4 (1) dohody (účast na pobírání 1% daně příjmu fyzických osob); zákon č. LXXXI: 1996 (novclizovaný zákonem č. CV: 1997) § 2 (1), § 2 (2)g, § 8 (1) a kapitola II., čl. 4 (4) dohody (odebrání daňových zvýhodnění). Další možnosti rozporů přetrvávají v oblasti financování škol, srovnej zákon č. LXXVIII: 1993 (novclizovaný zákonem č. CXXVIII: 1997) § 2 (11) a kapitola III. dohody; zákon č. LXXVIII: 1993 (novelizovaný zákonem č. CXXVIII: 1997) § 2 (12, 13), § 3 a dodatkový protokol ke kapitole III. (2) a (5) dohody; zákon č. CXXIV: 1997 § 6 (2) a (5), stejně jako zákon č. CXLVI: 1997 § 30 (11, 12) a dodatkový protokol ke kapitole III. (1) a (3) dohody.

Abstract

Agreement between the Holy See and the Hungarian Republic

In Hungary, for historical reasons, it has been impossible in the post-communist era to refer back to, and follow up with, any previous regulations concerning state-church relations. Today's relations between the State and the churches and religious communities are in the main defined by the present Constitution and the Law on Freedom of Conscience, Religious Freedom, and the Churches. In the case of the Catholic Church there have, on top of this, been drawn up agreements between the Apostolic See and the Hungarian Republic concerning certain partial aspects (establishment of the Army Ordinariate, financing). The principle is being applied that in areas of public interest such as education, cultural and social activities or preservation of cultural monuments the churches and religious communities are guaranteed the same state support as are state institutions performing similar functions. Religion is taught both at state and communal schools. Education is also provided at church schools of primary and higher levels. The agreement between the Apostolic See and the Hungarian Republic of 1997/98 regulates legally the issue of financing of churches and some questions of church property. The Agreement also allows for tax assignations to be made in the interest of churches, for it entitles the taxpayer to assign 1% of his tax on natural person income at his discretion. The Agreement also states that by the year 2011 the items of immovable property specified in a special Act must be returned to the Catholic Church. In addition, it provides for a so-called imaginary fund to be created as a compensation for immovables not included in the Agreement.

Zusammenfassung

Die Vereinbarung zwischen dem Heiligen Stuhl und der Republik Ungarn

Wegen der historischen Gründen kann man in Ungarn in der postkomunistischen Zeit an die ältere staatskirchenrechtliche Regelung nicht anknüpfen. Die Beziehung zwischen dem Staat und den Kirchen und Religionsgesellschaften wird besonders durch die gelende Verfassung und das Gesetz über Gewissens- und Religionsfreiheit und über die Kirchen geregelt. Im Falle der Katholischen Kirche sind darüber hinaus die Vereinbarungen zwischen dem Heiligen Stuhl und der Republik Ungarn abgeschlossen worden, die die einzelnen Bereiche betreffen (die Errichtung des Militärordinariats, die Finanzierung). Man wendet den Grundsatz an, daß in den öffentlich nützlichen Bereichen (z.B. Schulwesen, Kultur- und Sozialtätigkeit, Renovierungsarbeiten der Kulturdenkmäler) ist den Kirchen und Religionsgesellschaften dieselbe staatliche Unterstützung gewährleistet, die die staatlichen Institutionen für ähnliche Tätigkeit erhalten. Der Religionsunterricht vollzieht sich in den staatlichen, als auch in den kommunalen Schulen. Die kirchliche Erziehung begreift die mittleren und höheren Stufen ein. Die Vereinbarung zwischen dem Apostolischen Stuhl und der Republik Ungarn von 1997/1998 regelt rechtlich einige Fragen der Kirchenfinanzierung und der kirchlichen Immobilien. Die Vereinbarung ermöglicht die Verfügung über 1% der eigenen Einkommensteuer zugunsten der Kirchen. Die

Vereinbarung bestimmt weiter, daß der Staat bis 2011 die im besonderen Gesetz genannten Immobilien übergeben muß, und die Regelung, wie für die in dieser Vereinbarung nicht erwähnten Immobilien als Ersatz ein sog. imaginärer Finanzfond errichtet wird.

Riassunto

Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica Ungherese

In Ungheria, nell'epoca postcommunista, non è possibile di attaccarsi ai regolamenti ecclesiastici precedenti per motivi storici. I rapporti tra lo Stato e le Chiese oppure le Società Religiose sono regolati soprattutto dalla Costituzione vigente e dalla Legge sulla libertà di coscienza, libertà religiosa e sulle Chiese. Nel caso della Chiesa Cattolica ci sono stati inoltre stipulati accordi tra la Sede Apostolica e la Repubblica Ungherese che riguardano i singoli campi (erezione di un ordinamento militare, finanziamento). Si fa valere un principio di garanzia alle Chiese della stessa sovvenzione come alle istituzioni statali nelle attività simili: l'istruzione pubblica, le attività culturali e sociali, i restauri dei monumenti storici. La religione viene insegnata alle scuole statali e comunali. Inoltre, in Ungheria si svolge l'insegnamento alle scuole ecclesiastiche dei gradi inferiori e superiori. L'accordo tra la Sede Apostolica e la Repubblica Ungherese del 1997/98 regola le questioni del finanziamento della Chiesa e alcune questioni dei beni ecclesiastici. L'accordo dispone inoltre che fino al 2011 dovranno essere consegnati alla Chiesa Cattolica i beni immobili specificati in una legge speciale. Lo stesso accordo regola anche l'istituzione di un fondo finanziario immaginario come una specie di ricompensa dei beni immobili non inseriti nella legge.

O autorovi

Prof. Dr. Péter Erdő se narodil v roce 1952. V roce 1975 byl vysvěcen na kněze. Na Teologické akademii Pétera Pázmányho v Budapešti získal doktorát teologie, na Fakultě obojího práva Lateránské univerzity v Římě získal doktorát kanonického práva. Od roku 1986 je hostujícím profesorem na Gregoriánské univerzitě v Římě. Je vedoucím katedry kanonického práva Teologické fakulty Katolické univerzity Pétera Pázmányho v Budapešti a vedoucím Institutu církevního práva téže univerzity. V roce 1998 se stal rektorem Katolické univerzity Pétera Pázmányho v Budapešti. Je členem výboru organizace Consociatio internationalis studio iuris canonici promovendo a sekretářem Komise pro církevní právo Maďarské biskupské konference. Při jednáních o dohodě mezi Apoštolským stolcem a Maďarskou republikou z let 1997/98 byl členem delegace Apoštolského stolce.

Professor Dr. Péter Erdő was born in 1952. He was ordained priest in 1975, obtained his Doctor of Theology degree at the Péter Pázmány Theology Academy, Budapest, and graduated as Doctor of Canon Law from the Lateran University, Rome. Since 1986 he has been visiting Professor at the Gregorianum University, Rome. He heads the Department of Canon Law, and the Institute of Ecclesiastical Law, of the Péter Pázmány Catholic University, Budapest. He is also a member of the Committee of Consociatio internationalis studio iuris canonici promovendo and Secretary of the Commission for Ecclesiastical Law of the Hungarian Episcopal Conference. In the 1997/98 negotiations on the agreement between the Apostolic See and the Hungarian Republic, he was a member of the Apostolic See delegation.

Professor Dr. Péter Erdő wurde 1952 geboren. In 1975 die Priesterweihe. An der Péter Pázmány - Theologischen Akademie in Budapest wurde ihm Doktorat der Theologie und an der Lateranuniversität in Rom Doktorat des kanonischen Rechts verliehen. Seit 1986 ist er als Externist Professor der Gregorianuniversität in Rom. Er leitet den Lehrstuhl des kanonischen Rechts an der Theologischen Fakultät der Péter Pázmány – Katholischen Universität in Budapest und das Institut des Kirchenrechts derselben Fakultät. Er ist Mitglied der Organisation Consociatio internationalis studio iuris canonici promovendo und Sekretär der Kommission für Kirchenrecht der Ungarischen Bischofskonferenz. Für die Handlungen über die Vereinbarung zwischen dem Apostolischen Stuhl und der Republik Ungarn von 1997/98 war er Mitglied der Delegation des Apostolischen Stuhls.

Il prof. Dr. Péter Erdő è nato nel 1952. Nel 1975 è stato ordinato sacerdote. Nell'Accademia Teologica di Péter Pázmányi a Budapest ha ottenuto un dottorato di teologia, in Facoltà utriusque iuris della Pontificia Università Lateranense un dottorato di Diritto Canonico. Dal 1986 è visiting professor nell'Università Gregoriana a Roma. Presiede la cattedra di Diritto Canonico presso la medesima università. Nel 1998 è diventato rettore dell'Università Cattolica di Péter Pázmányi a Budapest. È membro del comitato dell'organizzazione Consociatio internationalis studio iuris canonici promovendo e segretario della Commissione di Diritto Canonico della Conferenza Episcopale Ungherese. Nel corso delle trattative sull'Accordo tra la Sede Apostolica e la Repubblica Ungherese degli anni 1997-98 era membro di una delegazione della Sede Apostolica.

Nakladatelství Jan Krigl
si Vám dovoluje nabídnout knihu

Doc. JUDr. Jiřího R. Tretery a Stanislava Přibyla

Konfesní právo a církevní právo

Jde o přehledně členěnou publikaci,
která je určena právníkům, pracovníkům státní a církevní správy,
novinářům, studentům i zájemcům o církevní právo a vztah církví a státu
z řad široké veřejnosti.

Kniha má 336 stran, stojí 135 Kč a můžete si jí objednat v nakladatelství
Jan Krigl, Jaromírova 54, 128 00 Praha 2, tel./fax: 02/61 21 92 94.

Poznámky k cirkevnému právu v Slovenskej republike

Dr. Ján Duda

Tento príspěvek bol pronesen na Právnické fakulte Univerzity Karlovy v Praze dne 11. 9. 1998 v rámci mezinárodní konference Konfesní a konkordátní právo zemí stredovýchodní Evropy.

Mne zverenú tému som nazval „Poznámky k cirkevnému právu v Slovenskej republike“. Uvedomujem si však, že nie je možné v rámci jednej prednášky hovoriť o celom komplexe otázok a problémov, v ktorých sa nachádza vzťah štátu a cirkvi vo všeobecnosti¹ a potom z toho vychádzať aj pri právnickej analýze vzťahu konkrétneho štátu a konkrétnej cirkvi, dovolil som si dať svojej téme skromný názov, ktorý dokumentuje, že ide naozaj len o poznámky k danej problematike. Ako ďalšiu skutočnosť považujem za potrebné zdôrazniť, že pod termínom „cirkevné právo“ v tejto prednáške chápem právne normy štátnej vrchnosti voči jednotlivým cirkvám a náboženským spoločnostiam². V tejto mojej

¹ Z najnovších autorov katolíckej orientácie, ktorí sa tému vzťahu štátu a cirkvi zaoberajú, spomeniem aspoň mojich dvoch profesorov v Fakulte kánonického práva Pápežskej lateránskej univerzity prof. José Castaño, ktorý napísal pre svojich poslucháčov vzácnu knižočku pod názvom *Introduzione al diritto costituzionale della Chiesa* (Roma 1990) a prof. Giuseppe Dalla Torre, ktorému vyšla kniha pod názvom „*La città sul monte. Contributo ad una teoria canonistica fra la Chiesa e Comunità politica*“ (Roma 1996). Z poľskej jazykovej oblasti spomeniem aspoň dvoch odborníkov, ktorým mám čest' aj osobne poznať: tu pritomného profesora Józefa Krukowského z Lublina (v roku 1995 mu vo Varšave vyšla kniha *Konkordaty współczesne. Doktryna, texty /1964–1994/* a ešte predtým v roku 1993 v Lubline kniha *Kościół i Państwo*) a profesora Henryka Misztala (napísal napríklad *Polskie prawo wyznaniowe*, ktoré vyšlo v roku 1996 v Lubline). Samozrejme existujú mnohí ďalší uznávaní autori, ktorí sa touto problematikou zaoberajú a sú katolíckej i mimokatolíckej orientácii. Veľkú znalosť z tejto problematiky preukázal aj docent Tretera v knihe *Konfesní právo a cirkevní právo* (Praha 1997).

² V tejto prednáške pod termínom „cirkevné právo“ mám na mysli to, čo sa v nemčine vyjadruje pojmom „Staatskirchenrecht“, v polštine „prawo wyznaniowe“, v taliančine „diritto ecclesiastico“ a v českej právnej terminológii sa presadzuje skôr názov „konfesní právo“ – porov. J. R. Tretera, *Konfesní právo a cirkevní právo*, Praha 1997, s. 34. Zdá sa, že v slovenskej právnickej terminológii sa termín „konfesijné právo“ nepoužíva, ale používa sa skôr názov cirkevné právo – porov. J. Duda, *Úvod do štúdia kánonického práva*, Spišská Kapitula 1995. Treba však súhlasiť s názorom, že názov „cirkevné právo“ zatiaľ nemá jednoznačný obsah (porov. J. R. Tretera, *Konfesní právo a cirkevní právo*, s. 29–32) a nazvať cirkevným právom normy vydané autoritou štátnej moci voči cirkvám a náboženským spoločnostiam naozaj nepovažujem za prilichavé a výstižné. V budúcnosti by sa malo pristúpiť k potrebným upresneniam.

téme ide teda o tie právne normy, ktoré vydal príslušný štátny orgán Slovenskej republiky. A sústredím sa predovšetkým na tie právne normy, ktoré sa týkajú Katolíckej cirkvi, i keď je mi jasné, že príslušné právne normy Slovenskej republiky nehovoria špecificky o Katolíckej cirkvi, ale berú do úvahy cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré sú v Slovenskej republike zaregistrované³.

I. Právne normy Slovenskej republiky voči cirkvám a náboženským spoločnostiam

Ide tu vlastne o pramene práva, ktoré má Slovenská republika, a ktoré upravujú jej postoj voči cirkvám a náboženským spoločnostiam. Sú to predovšetkým tieto normy: Ústava Slovenskej republiky z roku 1992, zákon č. 218/1949 Zb., o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom (v znení zák. č. 16/1990 Zb. a zák. č. 522/1992 Zb.), zákon č. 298/1990 Zb., o úprave niektorých majetkových vzťahov rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva olomouckého (v znení zák. č. 338/1991 Zb.), zákon č. 403/1990 Zb., o zmierení následkov niektorých majetkových krívd, vyhláška č. 536/1990 Zb., o zriadení a činnosti cirkevných škôl, vyhláška č. 571/1990 Zb., o odmeňovaní učiteľov náboženstva, nariadenie vlády ČSFR č. 578/1990 Zb., o úprave osobných pôžitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločností, zákon 228/1991 Zb., o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku, zákon č. 308/1991 Zb., o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, zákon č. 192/1992 Zb., o registrácii cirkví a náboženských spoločností, zákon č. 234/1992 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 94/1963 Zb., o rodine (v znení zák. 132/1982 Zb.) a mení a dopĺňa zákon č. 97/1963 Zb., o medzinárodnom súkromnom a procesnom práve, zákon č. 282/1993 Z. z., o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam, zákon č. 29/1984 Zb., o sústave základných a stredných škôl v znení neskorších noviel – úplné znenie vyhlásené pod č. 350/1994 Z. z., zákon č. 279/1993 Z. z., o školských zariadeniach, zákon č. 154/1994 Z. z. o matrikách, vyhláška č. 125/1994 Z. z. (poriadok výkonu trestu). Ďalej

³ V Slovenskej republike sú zaregistrované tieto cirkvi a náboženské spoločnosti: Apoštolská cirkev na Slovensku, Bratská jednota baptistov, Cirkev adventistov siedmeho dňa, Cirkev bratská na Slovensku, Cirkev česko-slovenská husitská, Evanjelická cirkev augsburského vyznania, Evanjelická cirkev metodistická, Gréckokatolícka cirkev, Kresťanské zbory, Pravoslávna cirkev, Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku (Kalvíni), Rímskokatolícka cirkev, Starokatolícka cirkev, Židovské náboženské obce, Svedkovia Jchovovi – porov. *Príloha č. 2 k nariadeniu vlády č. 187/1997 Z. z.*

⁴ Porov. M. Nemec, *Vybrané kapitoly z cirkevného práva*, Bratislava 1997, s. 113–114.

⁵ Porov. Š. Grman – L. Hudek, *Ústava Slovenskej republiky. Stručný komentár*, Bratislava 1992, s. 4.

tu patria aj medzinárodné zmluvy a dohovory, ktoré Slovenská republika (predtým Československá republika) podpísala a boli vyhlásené spôsobom ako ustanovuje zákon, napr. Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach, vyhlásený pod č. 120/1977 Zb⁴.

Nie je možné na tomto mieste komentovať všetky z uvedených noriem Slovenskej republiky. Preto sa zameriam iba na niektoré z tých, ktoré boli vydané po vzniku Slovenskej republiky dňa 1. 1. 1993.

Ústava Slovenskej republiky z roku 1992

Ústava štátu je právny akt najvyššej právnej sily a záväzne upravuje najmä formu štátu⁵. Slovenská republika, ktorá vznikla po rozdelení Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky dňa 1. 1. 1993, sa riadi Ústavou Slovenskej republiky, ktorú schválila Slovenská národná rada na svojom zasadnutí dňa 1. 9. 1992 v Bratislave⁶. Pre úplnosť treba povedať, že existovalo niekoľko návrhov Ústavy Slovenskej republiky⁷.

⁶ Tamtiež, s. 29. Ústava Slovenskej republiky z 1. 9. 1992 má preambulu, 9 hláv a 156 článkov. Prvá hlava je rozdelená na tri oddiely: prvý oddiel „Základné ustanovenia“ počíta 7 článkov, druhý oddiel „Štátne symboly“ počíta 2 články (čl. 8–9), tretí oddiel „Hlavné mesto SR“ má jeden článok (čl. 9). Druhá hlava hovorí o základných právach a slobodách: prvý oddiel „Všeobecné ustanovenia“ (čl. 11–13), druhý oddiel „Základné ľudské práva a slobody“ (čl. 14–25), tretí oddiel „Politické práva“ (čl. 26–32), štvrtý oddiel „Práva národnostných menších a etnických skupín“ (čl. 33–34), piaty oddiel „Hospodárske a kultúrne práva“ (čl. 35–43), šiesty oddiel „Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva“ (čl. 44–45), siedmy oddiel „Právo na súdnu a inú právnu ochranu“ (čl. 46–50), ôsmym oddiel „Spoločné ustanovenia k prvej a druhej hľave“ (čl. 51–54). Tretia hlava je bez nadpisu: prvý oddiel „Hospodárstvo SR“ (čl. 55–59), druhý oddiel „Najvyšší kontrolný úrad SR“ (čl. 60–63). Štvrtá hlava hovorí o územnej samospráve, nie je delená na oddiely (čl. 64–71). Piata hlava hovorí o zákonodarnej moci: prvý oddiel „Národná rada SR“ (čl. 72–92), druhý oddiel „Referendum“ (čl. 93–100). Šiesta hlava hovorí o výkonnej moci: prvý oddiel „Prezident SR“ (čl. 101–107), druhý oddiel „Vláda SR“ (čl. 108–123). Siedma hlava hovorí o súdnej moci: prvý oddiel „Ústavný súd SR“ (čl. 124–140), druhý oddiel „Súdy SR“ (čl. 141–148). Osmá hlava hovorí o prokuratúre SR, nedeli sa na oddiely (čl. 149–151). Deviata hlava hovorí o prechodných a záverečných ustanoveniach (čl. 152–156).

⁷ Ešte v čase, keď predsedom SNR bol Rudolf Schuster, predsedníctvo SNR svojim uznesením zo dňa 11. 1. 1990 č. prot. 32/1990 vymenovalo Karola Planka za predsedu Komisie pre prípravu Ústavy Slovenskej socialistickej republiky a následne 8. 2. 1990 č. prot. 234/1990 boli uznesením predsedníctva SNR schválení členovia spomínanej komisie, ktorých predložil Karol Plank. Medzi členmi tejto komisie boli, okrem iných Ivan Gašparovič, Vladimír Filo (katolícky kňaz a neskôr pomocný biskup bratislavsko-trnavskej arcidiecézy), Ivan Trimaj (spolu ich bolo 42 členov a jeden predseda). Táto komisia v apríli 1990 predložila prvý pracovný návrh Ústavy SR (návrh obsahoval 71 strán formátu A4). Tá istá komisia predložila aj druhý pracovný návrh Ústavy SR v marci 1991 (86 strán formátu A4). V marci 1991 preložilo návrh Ústavy SR aj KDH (Ivan Čarnogurský, Ján Klepáč a Július Brocka. Návrh mal 66 strán formátu A4). Ešte predtým, vo februári 1991, predložila Návrh Ústavy SR aj Slovenská národná strana (Milan Janičina, Anton Hrnko, Vladimír

Vo vzťahu k cirkvám a náboženským spoločnostiam považujem za dôležité, okrem iného, to, že v preambule Ústavy SR sa spomína odkaz na cyrilometodské duchovné dedičstvo a na historický odkaz Veľkej Moravy⁸. To znamená, že Slovenská republika hľadá a nachádza svoje korene v štátnosti Veľkej Moravy a v duchovnom dedičstve slovanských vierožvestcov sv. Konštantína-Cyrila a Metoda, čiže v kresťanskom duchovnom a kultúrnom dedičstve. Táto zmienka o duchovnom dedičstve solúnskych bratov však neznamená uprednostňovanie kresťanských cirkví pred inými náboženskými spoločnosťami, lebo v článku 1 Ústavy SR sa jasne hovorí, že „Slovenská republika ... sa neviaže na nijakú ideológiu ani náboženstvo“ a ani na nijakom inom mieste sa nikde nehovorí, žeby kresťanské cirkvi boli uprednostňované alebo že by požívali určité výhody či privilégia.

V článku 24, odsek 1, Ústavy SR sa hovorí, že „sloboda ... svedomia, náboženského vyznania a viery sa zaručujú“ a že „toto právo zahŕňa aj možnosť zmeniť náboženské vyznanie alebo vieri“, ako aj to, že „každý má právo byť bez náboženského vyznania“ a „každý má právo verejne prejavovať svoje zmysľanie“. V odseku 3 tohto istého článku sa hovorí: „Cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti samy, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných, zabezpečujú vyučovanie náboženstva a zakladajú rehoľné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov“. Toto „možno obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia, mravnosti alebo práv a slobôd iných“ (čl. 24, odsek 4)⁹.

Zdá sa, že Ústava Slovenskej republiky, aspoň to tak vyznieva vo výklade niektorých autorov, chápe Katolícku cirkev tak, že ona je vo svojej vlastnej sfére *societas iuridicæ perfecta*¹⁰.

Miškovský, Vilim Sojka). Tento návrh mal 47 strán formátu A5. V aprili 1991 nasledovali ešte dva návrhy Ústavy SR. Prvý predložila spomínaná komisia vedená Karolom Plankom (54 strán formátu A4) a druhý skupina poslancov za HZDS (Roman Hofbauer, Ján Findra, Peter Ďurišin, Anton Kerti, Karol Dubcľ, Pavol Homola, Miroslav Miček, Pavol Okres a Alfonz Zoričák). Tento návrh mal 56 strán formátu A4. Nasledoval ešte jeden návrh Ústavy SR, ktorý predložila skupina poslancov SNR (Pavol Boroň, Gabriela Kaliská, Vladimír Miškovský, Jozef Moravčík, Jozef Pokorný, Jozef Prokeš, Milan Sečanský). Tento návrh bol predložený 18. 9. 1991 a mal 54 strán formátu A5.

⁸ Tamtiež, s. 31.

⁹ Komentár k tomuto článku pozri v M. Čič kolektív, *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*, Martin 1997, s. 139–141 (komentár k tomuto článku 24 Ústavy napísal doc. JUDr. Ján Kl'učka).

¹⁰ Predseda Ústavného súdu SR Milan Čič, ktorý sa zúčastnil v roku 1996 v auguste na VI. sympóziu kánonického práva v Spišskej Kapitule, predniesol na otvorení tohto sympózia úvodný pozdrav, v ktorom, okrem iného, povedal aj toto: „Svoje pozdravné vystúpenie začinam s vedomím, že hovoríme spoločnosti predstaviteľov cirkevnnej legislatívy a rešpektujúc axiomu *Ecclesia est societas iuridicæ perfecta*“. Z toho vyplýva, že cieľ cirkvi je vo vlastnej sfére najvyšší; nie je len akýmsi stupňom k inému cieľu. Aj prostriedky na

Niektoré zákony Slovenskej národnej rady

Zo zákonov Slovenskej národnej rady, ktoré sa týkajú cirkvi a náboženských spoločností, spomeniem bližšie iba zákon SNR č. 192/1992 Zb. z 26. 3. 1992 o registrácii cirkvi a náboženských spoločností; zákon SNR č. 350/1994 Z. z. (je to tzv. školský zákon).

Zákon SNR č. 192/1992 Zb. Ako už bolo povedané, ide o zákon SNR z 26. 3. 1992 o registrácii cirkvi a náboženských spoločností. Štátnym orgánom, ktorý registruje cirkvi a náboženské spoločnosti, je ministerstvo kultúry SR (§ 1). Cirkev alebo náboženská spoločnosť, ktorá požiada písomne o registráciu ministerstvo kultúry, musí preukázať, že sa k nej hlásí najmenej dvadsať tisíc plnoletých osôb, ktoré majú trvalý pobyt na území SR (§ 2). Vznik alebo zánik cirkvi oznamuje ministerstvo kultúry Slovenskému štatistickému úradu (§ 3). Zákon nadobudol účinnosť od 1. 6. 1992.

Školský zákon. Zákon 350/1994 Z. z., o sústave základných a stredných škôl (školský zákon) má jedenásť časti. Samozrejme, že nás zaujíma osobitne ôsmá časť, ktorá pojednáva o súkromných a cirkevných školách (paragraf 57a, 57b, 57c). V paragrade 57bc sa nachádza definícia cirkevnej školy: sú to cirkevné základné školy¹¹, cirkevné špeciálne školy, cirkevné stredné školy, cirkevné strediská praktického vyučovania, cirkevné učilišťa, cirkevné základné umelecké

jeho dosiahnutie sú prísné vlastné a kotviace v princípoch božiego práva. Z tohto poznania a uznania vyplýva aj Ústava Slovenskej republiky. Článkom 24 garantuje slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a víery. Súčasne vytvára podmienky na to, aby sa rešpektoval princíp samosprávy v duchu odseku 3 citovaného článku, v ktorom sa hovorí: Cirkev a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti samy, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných, zabezpečujú vyučovanie náboženstva a zakladajú rehoľné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov. V tejto súvislosti sa aspoň dotkneme otázky autority (...). I tá je vo svojej vlastnej sfére najvyššia. To znamená, že musí mať a má vlastnú autonómiu a bezvýhradnú nezávislosť. Túto cirkevnú autoritu aj podľa našej Ústavy nesmie nikto ignorovať ani narúšať. Ústava v odseku 4 citovaného článku dovoluje obmedziť zaručenie ústavného práva len zákonom, a to iba v nevyhnutnej miere. Aj tu zákonodarcu limituje záujem o ochranu verejnho poriadku, zdravia, mravnosti, práv a slobôd iných. Dovoľte vysloviť presvedčenie, že takéto obmedzenia v prípade katolíckych autorít neprichádzajú do úvahy” – M. Čič, *Úvodný pozdrav*, in: *Ius et iustitia*, vol. VI., s. 15–16.

¹¹ Je zaujímavé, že na Slovensku v súčasnej dobe sa v rámci Katolíckej cirkvi ujal názov „cirkevná škola“. Zdá sa, že sa tak stało pod vplyvom štátnej legislatívy. No tento názov z hľadiska Kódexu kánonického práva i z hľadiska tradície cirkvi nesprávny. Kódex kánonického práva z roku 1983 nepozná názov „cirkevná škola“, ale pozná názov „katolícka škola“. Pozná aj názov „cirkevná univerzita“. Bolo by dobré, keby sa v rámci Katolíckej cirkvi na Slovensku ujal taký názov, aký je vlastný cirkevnoprávnej terminológii a nebolo by to v rozpore so štátnym zákonom, lebo pojmom „cirkevná škola“ by bol iba zastrešením škôl jednotlivých cirkví a náboženských spoločností (katolícka škola, evanjelická škola, pravoslávna škola atď.) – pozri J. Duda, *Katolícka škola. Cirkevnoprávne poznámky*

školy. Je zaujímavé, že cirkevné školy sú postavené na roveň iným súkromným školám a zrejme z toho vyplývajú aj určité problémy s ich financovaním¹². Avšak zdá sa, že existencia cirkevných škôl a teda aj katolíckych škôl, je komplexnejším problémom¹³.

Niekteré nariadenia vlády a vyhlášky ministerstiev

Treba spomenúť aj niektoré vládne nariadenia alebo nariadenie niektorého ministerstva Slovenskej republiky. Na tomto mieste spomeniem Vyhlášku ministerstva školstva, mládeže a športu SR a ministerstva zdravotníctva SR č. 536/1990 Zb. zo dňa 30. 10. 1990 o zriadení a činnosti cirkevných škôl, vyhlášku ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 125/1994 Z. z. zo 6. 5. 1994 o poriadku výkonu trestu odňatia slobody a nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 187/1997 Z. z., o úprave osobných pôžitkov poskytovaným duchovným.

Vyhláška 536/1990 Zb. Podľa tejto vyhlášky je zriadením cirkevnej školy „cirkevný orgán“, ktorý nie je bližšie specifikovaný. Táto vyhláška sa vzťahuje iba na zriadenie základnej školy, špeciálnej školy, strednej školy, strediská praktického vyučovania a učilišťa.

Vyhláška 125/1994 Z. z. Táto vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR sa dotýka poriadku výkonu trestu odňatia slobody. Osobitne je pre nás zaujímavý piaty oddiel prvej hlavy, kde sa hovorí o účasti cirkevných organizácií na zaobchádzaní s odsúdenými (sú to §§ 17, 18, 19, 20).

Podľa tejto vyhlášky sa príslušný predstaviteľ cirkvi dohodne s riaditeľom ústavu (čiže väznice) na cirkevnej osobe, ktorá bude vykonávať duchovnú starostlivosť o odsúdených. Riaditeľ ústavu je povinný zabezpečiť vhodné podmienky na spovede a dôverné rozhovory i na bohoslužby. Duchovný môže vykonávať bohoslužby, viesť pastoračné rozhovory s odsúdenými, vykonávať prednášky s etickou problematikou, zabezpečovať náboženskú literatúru, atď.

k problematike katolíckych škôl (prednáška dňa 28.10.1997 vo Svite na celoslovenskom stretnutí riadičov katolíckych škôl) (rukopis), Markušovce 1997, predovšetkým s. 3.

¹² Problém financovania škôl je naozaj pomerne veľkým problémom. Riaditelia škôl si ľažkajú na problémy s financovaním škôl. Tento problém sa naozaj vypuklejšie prejavuje na cirkevných školach.

¹³ Len pre zaujímavosť: v roku 1939 v Spišskej diecéze počet základných katolíckych škôl bol vysoko vyšší, než počet štátnych škôl (katolíckych základných škôl bolo 253, to jest 57 % všetkých existujúcich základných škôl, kym štátnych základných škôl bolo len 93, to jest 21 %) – porov. J. Duda, *Katolícka škola ...*, s. 7, poznámka č. 14. Samozrejme, že štát sa s touto situáciou nechcel zmieriť. Dejiny prvej Československej republiky sú poznáčené zápasom Katolíckej cirkvi na Slovensku, v ktorom bránila existenciu katolíckych škôl voči zásahom štátnej moci, ktorá sa usilovala situáciu zvrátiť. Dokumentujú to vydané pastierske listy slovenského episkopátu: z roku 1922, z roku 1924, z roku 1933, z roku 1936 a z roku 1947 – porov. J. Duda, *Pastierske listy slovenského episkopátu od roku 1918 do roku 1950* (rukopis), Rím 1994.

Z tejto vyhlášky je podstatné to, že pastorácia vo väzniciach je možná a dľalšie konkrétné záležitosti patria do oblasti dohovoru medzi riaditeľom ústavu a príslušným predstaviteľom cirkvi.

Nariadenie vlády SR č. 187/1997 Z. z. Toto nariadenie vlády SR nadobudlo účinnosť dňom 1. 7. 1997 a upravuje osobné pôžitky poskytované duchovným cirkví a náboženských spoločností. Podľa tohto nariadenia bola vytvorená stupnica základných platov duchovných v slovenských korunách mesačne a stupnica bola rozdelená na skupiny A, B, C, D, E, F, G (čiže na 7 skupín). Počnúc skupinou C a končiac G, je možné udeľovať duchovným hodnostné príplatky, ktoré určí príslušný orgán cirkvi. V prílohe č. 2 k tomuto vládnemu nariadeniu sa nachádza určitý zoznam funkcií duchovných pre jednotlivé cirkvi.

II. Vzťah zákonodárstva Katolíckej cirkvi ku štátu

Ježiš Kristus svojou náukou vnesol do ľudskej spoločnosti zvláštny stav, resp. princíp, ktorý sa nazýva princípom kresťanského dualizmu¹⁴. To znamená, že jeden človek, ak je veriaci, je občanom i kresťanom, je podriadený štátnej i cirkevnej autorite a povedané právne, je subjektom štátneho a zároveň i kánonického práva, je nositeľom práv a povinností v rámci štátneho právneho poriadku, no rovnako je nositeľom práv a povinností v rámci právneho poriadku Katolíckej cirkvi. Z tohto princípu kresťanského dualizmu vznikajú niekedy a v niektorých štátoch nemalé problémy¹⁵.

Princípy Druhého vatikánskeho koncilu

Niektoři autori vypracovali na základe učenia Druhého vatikánskeho koncilu určité princípy, na ktorých buduje Katolícka cirkev svoj postoj voči štátu¹⁶. Sú to predovšetkým tieto princípy: princíp nezávislosti a autonómie, princíp nábo-

¹⁴ Porov. napr. L. Spinelli, *Lo Stato e la Chiesa. Venti secoli di relazioni*, Torino 1988, predovšetkým s. 10 a nasledujúce. Treba podčiarknúť, že tento princíp sa opiera o postoj a výroky Ježiša Krista. Napríklad Pán Ježiš pred Pilátom, ktorý bol autoritou štátnej moci, povedal jasne, že jeho kráľovstvo nie je z tohto sveta (Jn 18,36) alebo pred farizejmi a zákonníkmi prehlásil, aby dávali cisárovi, čo je cisárovo a Bohu, čo je Božie (Mt 22,17). Toto jasne dokumentuje, že okrem štátnej autority, medzi ľuďmi existuje aj iná duchovná autorita.

¹⁵ Netreba chodiť za príkladmi ďaleko. Stačí si pripomenúť postavenie a boj proti Cirkvi v Československu po druhej svetovej vojne a osobitne po roku 1948.

¹⁶ Napríklad Krukowski uvádzá tri takéto princípy (princíp nezávislosti a autonómie, princíp náboženskej slobody a princíp zdravnej spoluprácci) – pozri J. Krukowski, *Kościół i państwo*, Lublin 1993, s. 86-126.

ženskej slobody, princíp zrieknutia sa privilegií a princíp zdravej spolupráce¹⁷. Považujem za dôležité podčiarknuť to, čo povedal k tejto téme súčasný predsedajúci Ústavného súdu Slovenskej republiky Milan Čič v roku 1996, keď sa prihovoril k účastníkom VI. sympózia kánonického práva v Spišskej Kapitule, v ktorom označil Katolícku cirkev za „*societas iuridicae perfecta*“ a autoritu Cirkvi označil za takú, ktorá je vo svojej vlastnej sfére najvyššou autoritou, majúcu vlastnú autonómiu a bezvýhradnú nezávislosť¹⁸.

Niekteré kónony CIC/1983

Považujem za potrebné poukázať na niektoré predpisy kánonov Kódexu kánonického práva z roku 1983, ktoré sa tiež dotýkajú postoja Katolíckej cirkvi voči štátu. Sú to kán. 285 § 3 a kán. 287 § 2. Oba kónony, ale predovšetkým kán. 287 § 2, sa často používajú vtedy, ak sa chce hlas Katolíckej cirkvi vyhnáť na perifériu spoločenského diania a tak v maximálnej miere oslabiť jej vplyv, čiže jednoducho povedané vtedy, ak sa niekto pokúša potlačiť princíp kresťanského dualizmu, ktorý do ľudskej spoločnosti vniesol svojim učením Ježiš Kristus.

V kán. 285 § 3 sa totiž klerikom zakazuje prevziať verejné úrady, s ktorými je spojená účasť na vykonávaní občianskej moci¹⁹. Zase v kán. 287 § 2 sa zakazuje klerikom aktívna účasť v politických stranách a vo vedení odborov, ak to podľa úsudku kompetentnej cirkevnej autority si nevyžaduje obrana práv Cirkvi alebo napomáhanie spoločného dobra²⁰. K týmto kánonom si dovolím uviesť dve poznámky.

Po prvej. Oba spomínané kónony treba vidieť vo svetle tých prameňov, na základe ktorých vznikli²¹. Čo je pozoruhodné, ide o pramene, ktorých vznik spa-

¹⁷ Pridržiavam sa delenia princípov, ktoré sa používa na talianskej rečovej oblasti – porov. L. Spinelli, *Lo Stato e la Chiesa. Venti secoli di relazioni*, Torino 1993, s. 71–87. Podrobnejšie som o tom písal v J. Duda, *V službe Božieho kráľovstva*, Bratislava 1997, s. 202–208.

¹⁸ M. Čič, *Úvodný pozdrav*, in: *Ius et iustitia*, vol. VI., s. 15–16.

¹⁹ Kódex kánonického práva. Latinsko-slovenské vydanie, Bratislava 1996, s. 103. Pod termínom klerici treba rozumieť biskupov, kňazov a diakov (porov. kán. 1009).

²⁰ Tamtiež, s. 105.

²¹ Prameňmi kán. 285 § 3 sú: kán. 139 § 2 CIC 1917; SCConc. Resp. 15. III. 1927 (AAS 18, p. 138); SCConc. Decr. Cum activa 16. VII. 1957 (AAS 49, p. 635); SCConc. Notif., 15. II. 1958 (AAS 50, p. 116); Synodus Episcoporum, *Ultimis temporibus*; IOANNES PAULUS PP. II., *Magnus dies 8. IV. 1979*, 7 (AAS 71, p. 404). Prameňmi kán. 287 § 2 sú: PONTIFICIA COMMISSIONE AD CODICIS CANONES AUTHENTICAEE INTERPRETANDOS, *Resp. 2-3. VI. 1918* (AAS 10, p. 344); Benedictus PP. XV., *Ep. 12. III. 1919* (AAS 11, p. 122–123); SECRETARIA STATUS, *Ep. 2. X. 1922*; SACRA CONGR. DE RELIGIOSIS, *Litt. circ. 10. II. 1924*; SCConc., *Resp. 15. III. 1927* (AAS 19, p. 138); Synodus Episcoporum.

dá do prvej polovice tohto storočia a predsa mnohé cirkevné osobnosti aj po ich zverejnení alebo v čase ich zverejnenia boli priamo v aktívnej politike²².

Po druhé. Kto rozumie kánonickej reči vie, že ak existuje kánon o viacerých paragrafoch, tak tieto obvyklé upresňujú, rozvíjajú, rozširujú alebo zužujú to, čo je stanovené v prvom paragrade. Zákaz klerikom preberať na seba vykonávanie občianskej moci je zaradený v kánone 285 ako tretí paragraf a prvý paragraf hovorí o tom, že klerici sa majú vyhýbať všetkému, čo nie je vhodné ich stavu, čiže ich duchovnému poslaniu. Čiže na prvom mieste v rámci záujmov a povinnosti klerika musia stáť, a je to pochopiteľné, záujmy a povinnosti duchovného stavu. A ak sa z tohto zorného uhla pozera na tretí paragraf toho istého kánona, nachádza sa tu upresnenie, že nie je vhodné pre poslanie klerika, ak sa k jeho duchovným úlohám a povinnostiam kumuluje aj zodpovednosť za vykonávanie občianskej moci. Rovnako sa možno pozrieť aj na paragraf druhý kán. 287, ktorý hovorí o tom, že klerici majú zakázanú aktívnu účasť v politických stranach a vo vedení odborov. Tento zákaz treba vidieť vo svetle prvého paragrafu toho istého kánona, ktorý stanovuje povinnosť všemožne podporovať spravodlivosť a pokoj medzi ľudmi²³. V tejto súvislosti treba vidieť aj možnosť predstaviteľov Cirkvi vyjadriť svoj morálny úsudok voči činnosti štátnych predstaviteľov. Bolo by proti náuke a úlohe Cirkvi, ak by sa nemohla vyjadriť k aktivitám osôb, ktoré sú nositeľmi štátnej moci²⁴. Je pravdou, že táto evanjelizačná činnosť cirkevných predstaviteľov si vyžaduje veľa odvahy a nebojácnosti, ale i múdrosti. Rovnako je pravdou, že aj keď nie výlučne, ale táto činnosť prináleží hlavne biskupom²⁵. Treba povedať jednoducho toto: i keď jestvuje zákaz účasti kleri-

²² Na slovenskej politickej scéne stačí spomenúť, že po vzniku prvej čs. republiky bol poslancom v parlamente za Ľudovú stranu Dr. Karol Kmeťko, ktorý sa v roku 1921 stal biskupom a neskôr arcibiskupom Nitrianskej diecézy alebo ružomberský farár Andrej Hlinka bol až do svojej smrti predsedom Slovenskej ľudovej strany.

²³ Napríklad v dokumente Biskupskej synody z roku 1971 nachádzame priam výkrik katolických biskupov: „Nos percipimus in mundo complexum quemdam iniustiarum quae constituant nucleum nostris temporis... (Vo svete sa dnes stretávame s množstvom problémov...) – Synodus Episcoporum, *Convenientes ex universo (De iustitia in mundo)*, in: *Enchiridion vaticanicum*, vol. 4, s. 811. Bližšie a podrobnejšie zákaz účasti kňazov v aktívnej politike vysvetľuje Synodus Episcoporum, *Ultimis temporibus*, in: EV 4, s. 779–780 (Operositates profanae e politicae – profánné a politické aktivity). Podľa tohto dokumentu dovolí kňazovi účasť v aktívnej politike môže diecézny biskup, ktorý, ak to považuje za potrebné, sa môže poradiť s konferenciou biskupov.

²⁴ Zdôvodnenie vyslovíť morálny úsudok aj vo veciach politických pozri v J. Duda, *V službe Božieho kráľovstva*, Bratislava 1997, s. 216–218.

²⁵ Dovolím si na tomto mieste citovať jednu pasáž mojej prednášky, ktorú som predniesol akademickej obci Teologického inštitútu v Spišskom Podhradí pri príležitosti tisíc rokov od smrti sv. Vojtecha, pražského biskupa, dňa 10. 5. 1997: „V živote sv. Vojtecha možno osobitným spôsobom pozorovať to, čo si dovolím nazvať pastoráciou vysokopostavených ľudí. Pod vysokopostavenými ľuďmi tu rozumiem takých ľudí, ktorí sú bohati

kov v politickej činnosti, a je to dobre, že takýto zákaz existuje, to ešte neznamená, že Cirkev nesmie a nemôže sa vyjadriť k politickému a spoločenskému dianiu v štáte. Ba naopak, ak si to vyžaduje spravodlivosť a pokoj, je povinnosťou Cirkvi dvíhať svoj hlas a hlásať aj v tejto oblasti evanjelium Ježiša Krista. Ak by to Cirkev nerobila, povedané biblicky, prestala by byť „sol'ou“. Uzatváram výklad kán. 285 a kán. 287 tak, že zákaz aktívnej účasti klerikov v politike netreba chápať len negatívne, ale treba ho chápať predovšetkým pozitívne v kontexte zápasu Cirkvi o spravodlivosť a pokoj vo svete. Tento kánon je v istom zmysle ukazovateľom cesty, po ktorej má Cirkev kráčať v tomto zápase.

III. Vyučovanie cirkevného práva

Vyučovanie cirkevného práva na právnických fakultách SR

V Slovenskej republike jestvujú tri právnické fakulty. Sú to Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Na Právnickej fakulte UK v Bratislave v súčasnosti prednáša cirkevné právo Mgr. Matúš Nemec, odborný asistent. Rozsah učiva dokumentuje jeho kniha, ktorá vyšla pod názvom „Vybrané kapitoly z cirkevného práva“ v roku 1997 vo vydavateľskom oddelení tejto Právnickej fakulty. Kniha obsahuje prednášky z cirkevného práva (právo SR voči cirkvám a náboženským spoločnostiam), prednášky z kánonického práva (právo Katolíckej cirkvi), ako aj prednášky z predpisov iných cirkví (predovšetkým Evanjelickej cirkvi augsburgského vyznania). Sú tam aj kapitoly z dejín vzťahov cirkvi a štátu²⁶.

a využívajú svoje peniaze aj na určitý spoločenský vplyv a tiež ľudí, ktorí majú v rukách politickú moc na najvyššej úrovni. Pastorácia tohto typu veriacich sa ukazuje ako veľmi ľažká úloha. Sv. Vojtech pre nepriaznivý postoj českých vládnucích kruhov svojej doby sa znechutnený a plný bolesti tri razy zriekol svojho biskupského úradu. Ti, čo majú v rukách peniaze a tí, ktorí majú v rukách politickú moc, sa neraz správajú ako neobmedzení páni tohto sveta. Odstraňujú z cesty za svojimi cielmi všetko, čo sa im postaví do cesty, nevynímajúc ani cirkevné autority s ich náukou a princípmi. Inokedy si oblieču masky pretvárky a zakrývajú ľst'ou a maskou zbožnosti svoje pravé zámery. Naďastej aj v tejto sfére sa nájdu ľudia nábožní a s dobrým svedomím. Naozaj, pastorácia vysokopostavených ľudí sa ukazuje ako veľmi ľažká služba. Som presvedčený, že sv. Vojtech by mohol byť, ba povedal by som, že on skutočne aj je nebeským patrónom tých, ktorí majú na starosti pastoráciu vysokopostavených ľudí. Táto pastorácia si od hlásateľov evanjelia vyžaduje osobitnú Božiu pomoc a osobitný dar sily a odvahy“ – J. Duda, *Sv. Vojtech, pražský biskup (prednáška akademickej obci z príležitosti 1000 rokov od jeho smrti, dňa 10. 5. 1997 v Spišskej Kapitule)* (rukopis), Spišské Podhradie 1995, s. 3

²⁶ M. Nemec, *Vybrané kapitoly z cirkevného práva* (učebné texty Právnickej fakulty UK), Bratislava 1997. Ďakujem Mgr. Nemcoví za poskytnuté informácie a materiály

Na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici prednáša cirkevné právo doc. ThDr. Jozef Krajčí. Cirkevné právo sa prednáša v prvom ročníku druhý semester²⁷. Pre študentov vydal knihu „Historické pramene a všeobecné normy cirkevného práva“ v roku 1997.

Na Právnickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach prednáša cirkevné právo JUDr. Vladimír Vrana, ktorý v roku 1992 vydal knihu „Dejiny cirkevného práva“.

Vyučovanie cirkevného práva na teologických fakultách SR

Budeme si všímať len teologické fakulty Katolickej cirkvi. Treba povedať, že na týchto teologických fakultách sa cirkevné právo prednáša v rámci kánonickeho práva.

Rímskokatolícka Cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave má ešte Teologické inštitúty v Nitre, Banskej Bystrici-Badíne, Spišskom Podhradí a v Košiciach²⁸. Kánonické právo sa prednáša v štvrtom a piatom ročníku v oboch semestroch po 3 hodiny týždenne a v šiestom ročníku 3 hodiny týždenne v prvom semestri²⁹. Rozsah prednášok cirkevného práva sa nedá jednoznačne a presne určiť. To záleží od prednášateľa, lebo, ako som už poznamenal, ľažisko prednášok sa nachádza v kánonickom práve.

Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta patrí do Prešovskej univerzity. Vedúcim katedry cirkevného práva je ICDr. Juraj Bujňák a odbornými asistentmi sú prof. Dr. hab. Marián Stasiak, prof. Dr. Józef Krukowski, JUDr. Jozef Pavlovský a Michal Onderko³⁰. Kánonické právo sa tam prednáša vo štvrtom ročníku (zimný semester 6 hodín týždenne a letný 5 hodín týždenne) a v piatom ročníku (po

²⁷ *Univerzita mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta: študijný program 1997/98*, s. 16. Doc. Krajčí má vypracované témy prednášok. Sú to jednak všeobecné témy cirkevného práva a kánonického práva, ale aj špeciálne témy, ako napríklad hierarchická štruktúra Cirkvi, procesné právo, trestné právo a manželské právo. Chcem sa podčakovať aj docentovi Krajčimu za poskytnuté materiály a informácie o vyučovaní cirkevného práva na PF v Banskej Bystrici.

²⁸ V Bratislave prednáša kánonické právo Mons. ThLic. Vladimír Filo, biskup (docent) a ICDr. Stanislav Zvolenský (asistent), v Nitre ICLic. Ernest Bredschneider (odborný asistent), ICLic. Eudovít Jurček (odborný asistent), ICLic. František Šútor (asistent). V Banskej Bystrici-Badíne prednáša kánonické právo ThLic. Jaroslav Pecha (odborný asistent) a Mgr. Pavol Michalovič (asistent), v Spišskom Podhradí ThDr. ICLic. Ján Duda, PhD. (odborný asistent) a Mgr. Jozef Skupin (asistent), v Košiciach Mons. ICDr. Peter Holec (odborný asistent), ICLic. Pavol Bačíšin (odborný asistent), ICDr. Juraj Kamas (asistent) – porov. *Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta: študijný program*. šk. roku 1998/99, s. 32.

²⁹ Pozri Tamtiež, s. 44–45.

³⁰ Porov. *Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity: študijný program 1997/98*, s. 26.

4 hodiny týždenne v oboch semestroch). Je zaujímavé, že sa tam prednáša vo štvrtom a piatom ročníku aj rímske a pozitívne právo (zrejme to bude aj cirkevné právo)³¹.

Teologická fakulta sv. Alojza v Bratislave patrí pod Trnavskú univerzitu. Kánonické právo na nej vyučuje ICDr. Cyril Vasil SJ a ICLic. Jozef Fekete SJ. Jadrom prednášok zostávajú témy z kánonického práva a cirkevné právo sa prednáša len v rámci spomínaných prednášok z kánonického práva.

Katecheticko-pedagogická fakulta Žilinskej Univerzity v Ružomberku vychováva katechétov a učiteľov v katolíckom duchu. Veľkým kancelárom tejto fakulty je spišský diecézny biskup. Cirkevné a kánonické právo sa prednáša v štvrtom ročníku 2 semestre po dve hodiny týždenne a je zamerané viac na tie časti práva, ktoré sa dotýkajú pedagogického zamerania a pôsobenia budúcich učiteľov.

IV. Orgány vzájomného kontaktu

Obmedzí sa na prezentáciu Katolíckej cirkvi a na Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, ktorý jestvuje pri Ministerstve kultúry Slovenskej republiky.

Orgány Katolíckej cirkvi

Kto dobré pozná štruktúru vedenia Katolíckej cirkvi, predovšetkým latinskej, vie, že táto štruktúra je hierarchická a v značnej miere aj centralistická³², hoci centrálnie dikastéria Rímskej kúrie majú v súčasnej dobe predovšetkým promočný charakter, ktorý sa prejavuje tým, že poskytujú odbornú pomoc vedeniu partikulárnych cirkví, predovšetkým tam, kde je táto pomoc akútne potrebná³³.

³¹ Porov. Tamtiež, s. 32–33.

³² Porov. J. Duda, *Boží ľud. Výklad druhej knihy Kódexu kánonického práva*, Spišská Kapitula 1995, predovšetkým s. 91–252.

³³ V tejto súvislosti si dovolím citovať arcibiskupa Zenona Grocholewského, tajomníka Najvyššieho tribunálu apoštolskej signatúry, ktorý raz povedal toto: „Zúčastňujem sa na sympóziách kánonického práva v Spišskej Kapitule z dôvodu môjho úradu tajomníka Najvyššieho tribunálu apoštolskej signatúry, nakoľko náplňou práce spomínaného tribunálu je aj úloha spolupracovať s rôznymi študijnými centrami za účelom rozvíjať a zdokonalovať prácu cirkevných súdov. A nakoľko na Slovensku po páde komunizmu sa ukázala osobitná potreba pomoci pri organizovaní cirkevných tribunálov a v príprave osôb pre juridicko-pastoračnú činnosť, považoval som za správne nie iba podporovať prípadne iniciatívy, ale priamo sa zaradiť do tohto procesu a prispievať v tejto veci aj svojim osobným podielom. Zúčastňujem sa na spomínaných sympóziách o to viac aj z dôvodu, že som priateľom vašho úctyhodného národa a vašej cirkvi na Slovensku. Pre nijaký iný národ som neurobil toľko, kol'ko som urobil pre Slovensko a mám z toho radost!”, in: *Duchovný pastier* 9 (1996), s. 413. Možno spomenúť túto úlohu aj v súvislosti s iným dikastériom Rímskej kúrie: „Essa (Congregazione per la dottrina della fede) é di aiuto ai

Čo sa však týka problematiky kontaktov Katolíckej cirkvi s určitým štátom, treba konštatovať, že táto úloha patrí rímskemu veľkňazovi z dôvodu jeho primátu i historickej praxe, ako aj z praktickej vhodnosti³⁴ (porov. kán. 331 CIC/1983), ktorý ju vykonáva predovšetkým prostredníctvom svojich legátov (porov. kán. 362 CIC/1983). Ak sa postaví otázka inak v tom zmysle, či majú partikularne cirkvi existujúce v rámci určitého štátu jednotného predstaviteľa, ktorý ich pred štátom nielen reprezentuje, ale má aj jurisdikciu konáť v mene celej Katolíckej cirkvi existujúcu na území konkrétneho štátu, v tomto prípade treba jednoznačne povedať, že každý diecézny biskup je v jemu zverenéj diecéze, pod autoritou rímskeho veľkňaza, nezávislou a autonómnou autoritou (porov. kán. 381 CIC/1983). Treba však rovnako poznamenať, že možno registrovať určité úsilie mať takúto autoritu aj keď nie v zmysle nositeľa naddiecéznej jurisdikcie, ale aspoň určitú autoritu reprezentačnej povahy, majúceho „mandát“ hovoriť v mene všetkých partikularnych cirkvi konkrétneho štátu, i keď táto otázka sa ukazuje ako značne zložitá³⁵.

Vescovi, sia singoli che riuniti nei loro organismi, nell'esercizio del compito per cui sono constituti come autentici maestri e dottori della fede e per cui sono tenuti a custodire e a promuovere l'integrità della medesima fede" – Giovanni Paolo II., Cost. Ap. *Pastor bonus*, art. 50, Milano 1992, s. 36.

³⁴ Praktická vhodnosť je predovšetkým v tom, že rímsky veľkňaz ako predstaviteľ Katolíckej cirkvi a hlava Vatikánskcho štátu, je predstaviteľom subjektu uznávaným v rámci medzinárodného práva. Preto pri výkone svojej moci nepodlieha vnútrostátnym tlakom, akým sú vystaveni niekedy a v niektorých štátoch jednotliví diecézni biskupi. Na druhej strane však nemôžno poprieť, že niekedy to má aj svoje nevýhody a že v minulosti to bolo niekedy aj inak. O týchto výhodach i nevýhodách v súvislosti s menovaním biskupov hovorí napríklad P. Colella, *Considerazioni sulle nomine dei vescovi nel diritto canonico vigente*, in: *Concilium* 4 (1990), s. 120–124.

³⁵ V zoskupeniaciach partikularnych cirkvi, kde existuje titul prímasa, má túto úlohu práve on (napríklad výroky poľského prímasa kardinála Glempa k otázke umiestnenia krížov v Osviečime) – k téme prímasa pozri kán. 438 CIC/1983 ako aj napríklad J. Duda, *Boží ľud*, s. 194. Problematickou sa ukazuje záležitosť tam, kde nie je prímasa. Napríklad Slovensko má kardinála, ktorý je diecéznym biskupom (Nitra), dvoch arcibiskupov (Bratislava-Trnava a Košice) a predsedu Konferencie biskupov Slovenska (Banská Bystrica). Kto teda môže vystupovať ako reprezentant celej Katolíckej cirkvi na Slovensku? Mnohí veriaci si kládli takúto otázku v súvislosti s listom 9 biskupov Slovenska, ktorý adresovali parlamentu a vláde SR, kde vyjadrili nespokojnosť so spoločenskou situáciou na Slovensku. Zdá sa, že jediným orgánom, ktorý zastrešuje celú Katolícku cirkev na Slovensku, sa ukazuje Konferencia biskupov Slovenska a tak jej predseda požíva určité morálne právo, dovoľujem si to tak nazvať, hovoriť v mene celej Katolíckej cirkvi na Slovensku, pri zachovaní toho, čo hovorí právo Katolíckej cirkvi o kardináloch, arcibiskupoch, biskupoch a konferencii biskupov.

Orgány Slovenskej republiky

Kontakt s jednotlivými cirkvami majú príslušné štátne orgány Slovenskej republiky³⁶. Osobitne však kontakt s cirkvami spadá do kompetencie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, ktorá má na to zriadený Cirkevný odbor³⁷. Okrem toho bol rozhodnutím ministra kultúry zriadený Ústav pre vzťahy štátu a cirkví³⁸. Úlohou tohto Ústavu je vykonávať výskumnú činnosť v oblasti vzťahov štátu a cirkví, budovať databázu informácií a odbornú knižnicu, sprístupňovať a šíriť vedecké poznatky, spolupracovať s domácimi a zahraničnými inštitúciami a pracoviskami podobného zamerania, vyvíjať činnosť v medzinárodných mimovládnych organizáciách. Ústav je samostatnou právnickou osobou spôsobilou vo svojom mene nadobúdať práva a zaväzovať sa. Na jej čele stojí riaditeľ, ktorého menuje a odvoláva minister kultúry SR. Finančne je napojený na rozpočet Ministerstva kultúry SR³⁹. Tento ústav zrejme spolupracoval z vypracovaním návrhu pre medzištátну dohodu medzi Apoštolskou stolicou a Slovenskou republikou⁴⁰ a v rámci svojho poslania vykonáva aj inú výskumnú a vedeckú činnosť⁴¹.

V. Záver

Na záver chcem povedať určité poznámky, ktoré sú len mojím názorom, mojou úvahou.

Najsamprv treba konštatovať, že po roku 1989 nastal v Slovenskej republike značný pokrok a rozvoj v oblasti kánonického, ale i cirkevného práva. Túto skutočnosť nemožno poprieti⁴².

³⁶ Mám tu na mysli predovšetkým orgány SR na najvyššej úrovni, ako napríklad v oblasti výkonu administratívnej štátnej moci vláda SR a príslušné ministerstvá. Treba tu však zahrnúť aj kontakty a zdravú spoluprácu aj na nižšej úrovni orgánov štátnej správy i samosprávy.

³⁷ Jeho súčasným riaditeľom je PaedDr. Miroslav Holečko.

³⁸ Ministerstvo kultúry SR, *Rozhodnutie o zriadení Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví*, č. prot. MK-3727/1996-1 zo dňa 1. 1. 1997. Ešte predtým dňa 19. 12. 1996 minister kultúry schválil *Štatút Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví*.

³⁹ Porov. *Štatút Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví*. V súčasnosti je riaditeľom Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví PhDr. Peter Mulík.

⁴⁰ Viaceré denníky prinášali správy o práci na tejto zmluve a rozvíjali na túto tému svoje úvahy. Dopsiať však takáto zmluva nebola podpísaná.

⁴¹ Napríklad v roku 1997 vyšla kniha, ktorú zostavil riaditeľ spomínaného ústavu PhDr. Peter Mulík: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky – Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, *Modely ekonomickej zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností*, Bratislava 1997.

⁴² Neklamným dôkazom tejto skutočnosti sú sympózia kánonického práva, ktoré sa každročne v auguste konajú v Spišskom Podhradí. Tohto roku sa konalo už po ôsmy raz. Tu sa treba vyslovíť s vďakou a uznaním všetkým biskupom Slovenska, ktorí podporujú

Ak sa v tomto rozvoji porovnáme so susednými štátmi, predovšetkým s Českou republikou a Maďarskom⁴³, možno povedať, že prinajmenšom sa snažíme držať krok, i keď vieme, že v budúnosti to nebude ľahké⁴⁴. Podľa mojej mienky, v Českej republike prevláda aspekt cirkevného práva nad právom kánonickým, kým v Slovenskej republike je to naopak⁴⁵. Pre mňa osobne je to určitou výzvou a povzbudením, aby sa na Slovensku aj v oblasti cirkevného práva robilo niečo viac, lebo sa to ukazuje pre Cirkev ako veľmi potrebné a užitočné.

Právo je umením vyjadriť riešenie určitej situácie krátkymi a strohými normami, ako aj umením aplikácie týchto noriem do života. A ich cieľom je pokojné spolunažívanie v zmysle princípu *clara pacta boni amici*. Treba želať a vyprosovať partikulárnym cirkvám strednej a východnej Európy, aby im Pán doprial dostatok takého umenia. Taktiež im treba želať a vyprosovať, po prežitých búrkach, im Pán doprial pokojné časy a dobré i zdravé spolužitie s autoritami štátu, v ktorých tieto cirkvi žijú a pôsobia.

Poznámkový aparát byl mirne zkrácen

Bibliografia

Pramene

Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, 2 zväzky, Bratislava 1970.

Kódex kánonického práva, latinsko-slovenské vydanie, Bratislava 1996.

Giovanni Paolo II., Cost. Ap. *Pastor bonus*, Milano 1988.

a prichádzajú na tieto sympózia. Vďaka patrí aj iniciátorom týchto podujatí, ktorími sú Mons. Zenon Grocholewski, arcibiskup a Mons. Daniel Faltin. V ich diele sa snaží pokračovať Slovenská spoločnosť kánonického práva.

⁴³ V Poľsku štúdium kánonického a cirkevného práva neprestalo vďaka KUL a kontaktom Katolíckej cirkvi v Poľsku s Vatikánom. Preto je Poľsko naozaj ďaleko pred nami a námôžeme sa s ním porovnávať.

⁴⁴ V Maďarsku vznikol Inštitút kánonického práva v Budapešti, ktorý je pričlenený ku Fakulte kánonického práva Pápežskej Gregorovej univerzity. Vznik tohto inštitútu znamená veľký krok dopredu v rozvoji kánonického a cirkevného práva. Kánonické právo má v Maďarsku dobré predpoklady aj vďaka takým osobnostiam, akou bol v minulosti kardinál Szerédy a v súčasnosti Prof. Dr. Péter Erdő.

⁴⁵ Vychádzam z predpokladu, že niektorí kultori kánonického a cirkevného práva v Českej republike sú kňazmi, ktorí majú civilné právnické vzdelanie (napr. doc. JUDr. J. R. Treter a JUDr. A. Hrdina). Zdá sa, že aj v Revue Společnosti pro cirkevní právo prevláda aspekt cirkevného práva nad právom kánonickým. Podčiarkujem, že je to môj osobný názor. Na Slovensku už máme viac kňazov, ktorí majú akademické tituly len z oblasti kánonického práva (Zvolenský, Holec, Kamas, Brtka a iní) a niek kňazov, v ktorých by sa snúbilo vzdelanie zo Štátneho práva SR s kánonickým právom. Aj Bulletin SSKP je viac zamieraný na oblasť kánonického práva.

Ústava Slovenskej republiky, Bratislava 1992.

Zbierka zákonov 1990–1997.

Synodus Episcoporum, *Ultimis temporibus*, in: EV 4.

Synodus Episcoporum, *Convenientes ex universo*, in: EV 4.

Ministerstvo kultúry SR, *Rozhodnutie o zriadení Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi zo dňa 1. 1. 1997, prot. č. 3727/1997*.

Štatút Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi zo dňa 19. 12. 1996.

Literatúra

- Colella P., *Considerazioni sulle nomine dei vescovi nel diritto canonico vigente*, in: *Councilum 4 (1990)*, s. 120–124.
- Castano J., *Introduzione al diritto costituzionale della Chiesa*, Roma 1990.
- Dalla Torre G., *La città sul monte. Contributo ad una teoria canonistica sulle relazioni tra la Chiesa e comunità politica*, Roma 1996.
- Krukowski J., *Konkordaty współczesne. Doktryna, texty /1964-1994/*, Lublin 1994.
- Krukowski J., *Kościół i Państwo*, Warszawa 1993.
- Treterá J. R., *Konfesný právo a cirkevní právo*, Praha 1997.
- Duda J., *Úvod do štúdia kánonického práva, Spišská Kapitula 1995*.
- Duda J., *Vzťah medzi štátom a cirkvou z pohľadu Katolickej cirkvi*, in: IDEM, *V službe Božieho kráľovstva*, Bratislava 1997, s. 189–222.
- Duda J., *Katolická škola. Cirkevnoprávne poznámky k problematike katolíckych škôl (rukopis)*, Spišské Podhradie 1997.
- Duda J., *Sv. Vojtech, pražský biskup (prednáška akademickej obci z príležitosti 1000 rokov od jeho smrti, dňa 10. 5. 1997 v Spišskej Kapitule)* (rukopis), Spišské Podhradie 1995.
- Duda J., *Boží ľud. Výklad druhéj knihy kódexu kánonického práva z roku 1983*, Spišská Kapitula 1995.
- Duda J., *Katolické školy v Spišskej diecéze (rukopis)*, Rím 1994.
- Grochowelski Z., *Pre nijaký iný národ som neurobil toľko, kolko som urobil pre Slovensko a mám z toho radosť*, in: Duchovný pastier 9 (1996), s. 413.
- MK – Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, *Modely ekonomického zabezpečenia cirkvi a náboženských spoločností*, Bratislava 1997.
- Nemec M., *Vybrané kapitoly z cirkevného práva*, Bratislava 1997.
- Grman Š. – Hudek Ľ., *Ústava Slovenskej republiky. Stručný komentár*, Bratislava 1992.
- Čič M., *Úvodný pozdrav*, in: *Ius et iustitia*, vol. VI., Spišská Kapitula 1997, s. 15–16.
- Čič M. kolektív, *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*, Martin 1997.
- Spinelli L., *Lo Stato e la Chiesa. Venti secoli di relazioni*, Torino 1993.
- Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta: študijný program 1997/98*.
- Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodska bohoslovecká fakulta: študijný program v šk. roku 1998/99*.

Krajčí J., *Historické pramene a všeobecné normy cirkevného práva*, I. časť., Banská Bystrica 1997.

Vrana V., *Dejiny cirkevného práva*, Košice 1992.

Resumé

Vzťah Slovenské republiky k církviám a náboženským spoločnostiam je určen zejména Ústavou Slovenskej republiky z roku 1992, zákonom o registraci církví a náboženských spoločností, školským zákonom, akož i nařízeními vlády a vyhláškami ministerstiev. V dokumentoch Druhého vatikánského koncilu jsou obsaženy princípy, ktorých se pro úpravu vzťahu mezi státem a církví pôvodne Katolická církev: princip nezávislosti a autonómie, princip náboženskej slobody, princip záväzkov, princíp zdravé spolupráce. Ve Slovenskej republike sa cirkevní právo vyučuje na všech právnických fakultách i na všech katolických teologických fakultách. Speciálnymi orgánmi Slovenskej republiky, ktoré jednajú s církvemi a náboženskými spoločnosťami, sú odbor církvi Ministerstva kultury Slovenskej republiky a Ústav pre vzťahy státu a církvi, ktorý bol zriadený rozhodnutím ministra kultury Slovenskej republiky v roku 1997.

Abstract

Comments on Church Law in the Slovak Republic

The relationship of the Slovak Republic to the churches and religious communities is defined, in particular, in the Constitution of the Slovak Republic of 1992, in the Registration of Churches Religious Communities Act, the Law on Education, and a number of governmental regulations and ministerial decrees. The documents of the Second Vatican Council embody certain principles to which the Catholic Church adheres in settling relations between State and Church, viz.: the principle of independence and autonomy, the principle of religious freedom, the principle of renouncement of privileges, and the principle of sound cooperation. In the Slovak Republic ecclesiastical law is taught at all law and all Catholic theology faculties. The agencies of the Republic specifically dealing with the churches and religious communities are the Department of Churches of the Ministry of Culture of the Slovak Republic, and the Institute for Relations between State and the Churches established by decision of the Minister of Culture of the Slovak Republic in 1997.

Zusammenfassung

Bemerkungen zum Kirchen- und Staatskirchenrecht in der Slowakischen Republik

Die Beziehung der Slowakischen Republik zu den Kirchen und Religionsgesellschaften ist besonders durch die Verfassung aus dem Jahr 1992, das Gesetz über die Registrierung der Kirchen und der Religionsgesellschaften, als auch die Rechtsverordnungen der Regie-

rung und der Ministerien bestimmt. Die Dokumente des Zweiten Vatikanischen Konzils beinhalten die Prinzipien, die als Leitfaden der Katholischen Kirche für die Regelung der Beziehung zwischen dem Staat und der Kirche dienen: Prinzip der Unabhängigkeit und der Autonomie, Prinzip der Religionsfreiheit, Prinzip der Verzichtung auf Privilegien und Prinzip der gesunden Zusammenarbeit. In der Slowakischen Republik wird Kirchenrecht an allen Juristischen Fakultäten, als auch an allen katholischen theologischen Fakultäten unterrichtet. Spezielle staatliche Organe für die Handlungen mit den Kirchen und Religionsgesellschaften stellen dar die Abteilung des Kulturministeriums der Slowakischen Republik und das Institut für die Beziehungen zwischen Staat und Kirchen, das durch die Rechtsverordnung des Kulturministers im Jahre 1997 errichtet wurde.

Riassunto

Gli appunti sul Diritto Ecclesiastico nella Repubblica Slovacca

Il rapporto della Repubblica Slovacca alle Chiese e alle Società Religiose è definito soprattutto dalla Costituzione della Repubblica Slovacca dell'anno 1992, dalla Legge sulla registrazione delle Chiese e delle Società Religiose, dalla Legge sull'istruzione pubblica e dagli ordinamenti del governo nonché dai decreti dei ministeri. Nei documenti del Concilio Vaticano II. sono contenuti i principi del rapporto tra lo Stato e la Chiesa ai quali si attiene la Chiesa Cattolica: il principio dell'indipendenza e dell'autonomia, il principio della libertà religiosa, il principio di astensione dai privilegi e il principio di una sana cooperazione. Nella Repubblica Slovacca il Diritto Canonico ed Ecclesiastico s'insegna in tutte le facoltà di giurisprudenza e in tutte le facoltà di teologia cattolica. Gli organi speciali della Repubblica Slovacca destinati a negoziare con le Chiese e le Società Religiose sono il Dicastero Ecclesiastico del Ministero di Cultura della Repubblica Slovacca e l'Istituto per i rapporti dello Stato e delle Chiese eretto con una decisione del ministro di cultura della Repubblica Slovacca nell'anno 1997.

O autorovi

Dr. Ján Duda se narodil v roce 1960 ve Velké Lesné. Je knězem Spišské diecéze. Teologii vystudoval na bohoslovecké fakultě v Bratislavě, právo na Fakultě kanonického práva Papežské lateránské univerzity v Římě. Je soudním vikářem Diecézního soudu Spišské diecéze, místopředsedou Slovenské společnosti kanonického práva, odb. asistentem kanonického práva na Teologickém institutu ve Spišském Podhradí. Dosud vydal knižně díla Uvod do kánonického práva, Boží ljud (o knize druhé CIC/1983), Katolické manželské právo, V službe Božieho královstva.

Dr. Ján Duda was born in 1960 at Velká Lesná, Slovakia. He is a priest of the Spiš Diocese, having studied theology at the Faculty of Theology in Bratislava and law at the Faculty of Canon Law, Papal Lateran University, Rome. He

is judicial vicar to the Diocese Court of the Spiš Diocese, Vice-chairman of the Slovak Society of Canon Law, and Assistant Professor of Canon Law at the Theological Institute, Spišské Podhradí. Thus far, he has published the following books (in Slovak): An Introduction to Canon Law, The People of God (about the second volume of CIC/1983), Catholic Matrimonial Law, and In the Service of the Kingdom of God.

Dr. Ján Duda wurde im Jahre 1960 in Velká Lesná in der Slowakei geboren. Er ist Priester in der Diözese Spiš. Theologie studierte er an der Theologischen Fakultät in Pressburg, Recht an der Fakultät des kanonischen Rechts der Päpstlichen Lateranuniversität in Rom. Zur Zeit ist er Gerichtsvikar am Diözesangericht, Stellvertreter der Slowakischen Gesellschaft des kanonischen Rechts, unterrichtet kanonisches Recht am Theologischen Institut in Spišské Podhradie. Bis jetzt sind von ihm erschienen: Einführung in das kanonische Recht, Das Volk Gottes (über das zweite Buch des CIC/1983), Das Katholische Ehorecht, Im Dienste des Königreichs Gottes.

Il Dr. Ján Duda è nato nel 1960 a Velká Lesná in Slovacchia. È sacerdote della diocesi di Spiš. Ha studiato teologia nella facoltà teologica di Bratislava e diritto nella facoltà di Diritto Canonico nella Pontificia Università Lateranense a Roma. Svolge gli incarichi del vicario giudiziale presso il Tribunale Diocesano della diocesi di Spiš, del vicepreside della Società Slovacca di Diritto Canonico nell'Istituto Teologico a Spišské Podhradie. Le sue pubblicazioni sono: L'introduzione al Diritto Canonico, Il popolo di Dio (sul libro II del CIC 1983), Il diritto matrimoniale canonico, In servizio del Regno di Dio.

Nakladatelství Jan Krigl
si Vám dovoluje nabídnout knihu

Doc. JUDr. Jiřího R. Tretery

**Synagoga a církev kdysi a dnes
Kapitoly z právních dějin**

Kniha je úvodem do právních dějin židovské náboženské společnosti
a církví působících na území českých zemí.
Zahrnuje období od 20. století př. Kr. do roku 500 po Kr.

Kniha má 109 stran a můžete si jí objednat v nakladatelství
Jan Krigl, Jaromírova 54, 128 00 Praha 2, tel./fax: 02/61 21 92 94.

Postavení církví a náboženských společností v právním řádu České republiky

Doc. JUDr. Jiří Rajmund Treter

Tento příspěvek byl základem přednášky pronesené dne 11. 9. 1998 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v rámci mezinárodní konference Konfesní a konkordátní právo zemí středovýchodní Evropy.

Právní systémy všech zemí, které se v posledním desetiletí vymanily z područí komunistického totalitního režimu, procházejí dlouhodobým formováním nového, demokratického právního řádu. K tomu patří nové uspořádání právního postavení církví a náboženských společností.

Dříve než přistoupíme k popisu současného konfesněprávního systému v České republice a k úvahám o alternativách jeho do budování v nejbližších letech, dovolte, abych nejprve popsal ve stručném přehledu jak dřívější vývoj konfesního práva na území českých zemí, tak charakteristiku zvláštností potlačování církví a náboženské víry za komunistické totality v Československu.

I.

Po vítězství habsburské dynastie nad povstáním české protestantské šlechty v roce 1620 byl dosavadní systém několika uznávaných vyznání zaměněn za systém katolického konfesijního státu. Církevní struktury kališnické a protestantské byly zlikvidovány. Katolická církev byla od té doby jedinou církví, kterou veřejná moc podle říšské zásady „*cuius regio, eius religio*“ uznávala. Vůči židovství byl zachován určitý stupeň tolerance.

Trestní postih vůči povstalcům zahrnoval konfiskaci pozemkového majetku, k němuž patřily i pozemky, které byly původně v církevním vlastnictví a které byly rozchváceny za husitských bouří. Až naojedinělý výjimky však nedošlo k restituci tohoto pozemkového vlastnictví. Tehdejší český panovník Ferdinand II. konfiskovanou půdu raději rozdával svým šlechtickým spojencům. Rozhodl se nahradit církvi utrpěnou škodu formou stálé renty v podobě *solni daně*. V konkordátě z roku 1630 se zavázal odevzdávat pražskému arcibiskupství 15 krejcarů z každé bečky soli do Čech dovezené.

Dynastický absolutismus 17. století se v průběhu 18. století změnil v přísnější formu absolutismu, v absolutismus tzv. osvícenský. České království ztratilo tehdy zbytky své dosavadní státní autonomie, které až do té doby mělo v rámci

rakousko-česko-uherského soustátí. Také Katolická církev ztratila za tohoto přísnějšího typu absolutismu podstatnou část své autonomie. Karel VI. omezil od roku 1723 právo církve nabývat nemovitosti. Marie Terezie zatížila církevní nadace povinností odvádět svůj výtěžek ve prospěch státu. Josef II. podřídil všechny církevní instituce přísnému státnímu dozoru a zrušil většinu klášterů v předlitavské části monarchie. Z jejich majetku vytvořil v každé zemi náboženský fond (náboženskou matici) na podporu nově založených farností.

Roku 1781 vydal Josef II. toleranční patent, kterým povolil také v předlitavských zemích založení evangelických církví augsburského a helvetského vyznání a Církve pravoslavné. V českých zemích se tehdy přihlásila k evangelickým církvím asi 2 % obyvatel, nedošlo však k ustavení žádné pravoslavné obce. Obě evangelické církve byly podrobeny řadě omezení, šlo o pouhou toleranci jako akt panovnické milosti.

Až rokem 1848 začíná období emancipace církví ze státního područí. Poměr rakouského státu a Katolické církve byl v letech 1855–1870 upraven konkordátem. Protestantským církvím bylo zaručeno císařským patentem č. 41 z roku 1861 postavení rovnoprávné s Katolickou církví, v následujících letech získali rovnoprávné postavení také pravoslavní a židé. Nekatolické církve a náboženské společnosti měly ovšem jen tolik svobody, kolik měla Katolická církev. Poměr státu a církvi na území českých zemí lze v období let 1861–1948 charakterizovat jako systém *koordinace* státu a státem uznávaných církví, při zachování jejich *rovnoprávného (paritního) postavení*.

V návaznosti na záruku náboženské svobody danou v *Ústavě z roku 1867* byl vydán roku 1868 první obecný *mezikonfesní zákon*, přiznávající všem občanům po dosažení věku 14 let svobodnou volbu náboženství nebo příslušnosti ke stavu bez vyznání¹. Uvedený zákon byl v českých zemích nahrazen roku 1925 mezikonfesním zákonem platným pro celé území Československa, v němž byla hranice svobodné volby náboženské příslušnosti nebo příslušnosti ke stavu bez vyznání zvýšena na 16 let.²

Roku 1874 byly jednostranným aktem ze strany státu – *zákonem č. 50 ř.z.* – upraveny „vnější poměry“ *Církve katolické*. Církev mlčky na tuto úpravu přistoupila, neboť se příliš nelišila od dřívější úpravy konkordátní. Téhož roku byla zákonem č. 68 ř.z. stanovena pravidla pro uznání dalších církví a náboženských společností státem. Při splnění stanovených povinností vznikl žádající církvi *nárok na uznání*.³

¹ Zák. č. 49/1868 ř.z.

² Zák. č. 96/1925 Sb. z. a n.

³ Na základě uvedeného zákona byla roku 1877 státem uznána Církev starokatolická a roku 1880 Evangelická církev herrnhutská (dnešní Jednota bratrská). Jiné církve založené v tomto období, např. Svobodná reformovaná církev – tj. dnešní Církev bratrská – (1880) a Bratrská církev baptistů (1885), o uznání nežádaly.

Nedostatečné vlastní finanční zdroje církví i nedostatečné zajištění platů katholických duchovních ze strany zemských náboženských matic vedlo rakouský stát k doplácení *kongrui*, tj. výživného ve prospěch duchovních některých církví, a poměrných státních *dotací* ve prospěch ostatních státem uznaných církví.

Na základě nových zákonných předpisů byl také pozemkový majetek církevních právnických osob po roce 1880 důsledně zapsán do pozemkových knih.

Po vzniku Československé republiky roku 1918 došlo v českých zemích k rozsáhlému odklonu části obyvatelstva od Katolické církve, pro skutečné či domnělé spojení této církve s padlým mocnářstvím. Asi jedna desetina příslušníků českého národa zůstala *bez vyznání*, jedna desetina přestoupila do *Církve československé*, založené v lednu 1920 na schůzi spolku reformního katolického duchovenstva. Tato nová církev získala státní uznání v září 1920.⁴ Něco málo přes jedno procento Čechů přestoupilo do *Českobratrské církve evangelické*, utvořené *sjednocením českých evangelíků* helvetského vyznání a augsburského vyznání již v prosinci roku 1918⁵. Také němečtí evangelíci augsburského a helvetského vyznání se sjednotili v září 1919 do *Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.

Uvažovalo se o *odluce církve a státu*, at' již podle přísnějšího francouzského vzoru z roku 1905 nebo podle mírnějšího brazilského vzoru z roku 1890. Opatrnost a politické důvody způsobily, že odluka realizována nebyla.⁶ Přes protikatolické nálady v počátečním období republiky byl vytvořen v návaznosti na rakouské a uherské zákonodárství systém, který znamenal pro všechny církve osvobození z přílišného státního poručnictví. Zákon o vnějších poměrech Katolické církve č. 50/1874 ř.z. zůstal nadále platným, ale některé jeho normy církev příliš svazující nebyly uplatňovány a staly se obsolentními.

⁴ Církev československá prošla za téměř osmdesát let své existence bouřlivým vývojem. Až dnes se nepočítá k protestantským církvím, ale sama se označuje za „reformní církev husitského směru“. V roce 1961 vstoupila do Světové rady církví a v roce 1971 rozšířila svůj název na „Církev československá husitská“. Podle sčítání lidu z roku 1991 se k ní hlásí na 1,8 % obyvatel ČR.

⁵ Českobratrská církev evangelická je tedy sjednocenou protestantskou církvi, kalvínský vliv v této církvi však převažuje nad lutherským. ČCE je členem Světového svazu reformatovaných církví. Do Světové rady církví vstoupila již při jejím založení roku 1948. Dnes je druhou největší církví v ČR; podle sčítání lidu z roku 1991 se k ní hlásí 2 % obyvatel ČR.

⁶ Kromě politických stran křesťanskodemokratických se proti odluce nakonec postavili také zástupci agrárních stran. Československá agrární strana byla od roku 1922 nejsilnější politickou stranou v ČSR. Tyto strany hrály na základě volebních výsledků v předválečném Československu v některých směrech rozhodující úlohu. (V 300členné poslanecké sněmovně byly v roce 1928 zastoupeny čtyři křesťanskodemokratické strany celkem 71 poslanci, dvě agrární strany 64 poslanci – viz sborník Národní shromáždění 1918–1928.)

Rovněž Ústava ČSR z roku 1920 deklarovala *svobodu svědomí* a zaručila *rovnost* všech státům uznaných církví před zákonem. Zákon o obřadnostech smlouvy manželské z roku 1919 zrušil prioritu církevního sňatku katolíků v českých zemích a obligatornost civilního sňatku na Slovensku; zavedl na celém území státu fakultativnost formy uzavírání sňatku. Výuka náboženství na všech školách byla pro děti členů církví a náboženských společností povinná. Církevní školství zůstalo zachováno.

V pozemkové reformě bylo katolickým církevním právnickým osobám odňato 28 % pozemkového vlastnictví, které zbylo od dob jeho (rozsáhlejšího) omezení za doby josefinské. Zákon z roku 1926 nově upravil poskytování kongrů a dotací církvím a náboženským společenstvem. Na konci roku 1927 byl podepsán s účinností od února 1928 *modus vivendi*, kterým se Apoštolský stolec zavázal dotažovat se vlády republiky před jmenováním sídelních biskupů, zda nemá proti kandidátovi námitek rázu politického. Šlo o to, aby biskupové nepodporovali separatistická hnutí. Tak byl i formován slib, který katoličtí biskupové napříště skládali.

V době limitované demokracie v mezidobí let 1945–1948 zůstal konfesněprávní systém první republiky zachován. Pro svůj protinacistický postoj za druhé světové války získaly v českých zemích všechny církve značný kredit.

II.

Režim totalitní vlády komunistické strany, který se v ČSR dostal k moci 25. února 1948, nastolil systém priority tzv. vědeckého, tj. marxistického světového názoru, a tak i zde *de facto* vytvořil podle sovětského vzoru **nový typ konfesijního státu**. Církve a náboženské společnosti byly organizacemi, které státní mocí upřednostněný světový názor nehlásaly. Komunistická státní moc nepřistoupila však k jejich přímému zákazu, ale zvolila taktiku jejich postupného zatlačování s cílem konečné likvidace. Používala kombinaci vydávání právních předpisů, jimiž omezovala náboženskou svobodu jednotlivců i církví, s používáním prostředků, které byly v rozporu i s vlastním komunistickým právním pořádkem.

V průběhu roku 1948 státní orgány zastavily většinu církevního tisku, odňaly církvím pozemkový majetek a v průběhu následujících dvou let zlikvidovaly veškeré církevní školství. Také diecézní a řeholní semináře a některé státní teologické fakulty byly zlikvidovány, vzdělávání katolického duchovenstva byla vyhrazena v českých zemích jen jedna teologická fakulta, zpočátku se sídlem v Praze, v roce 1952 však odsunutá do ústraní v Litoměřicích.

Proti jednotlivcům i celým skupinám byl použit teror a zatrašování. O vánočích 1948 byli zatčeni a posléze mučeni představitelé katolické tělocvičné orga-

nizace Orel. Zatčeni byli také pracovníci Katolické akce, tj. instituce, která měla na starosti činnost katolických laiků v oblasti kultury i katecheze. V květnu 1949 se komunisté pokusili vytvořit jinou, necírkevní Katolickou akci pod jejich kontrolou, což se jim nepodařilo, stejně jako neuspěli s podněcováním k odtržení českých a slovenských katolíků od Říma a vytvoření „národní“ katolické církve. Následkem toho bylo nastolení ještě „tvrdšího kursu“: od června 1949 byly postupně uvězněni nebo internováni všichni katoličtí biskupové v ČSR, v říjnu 1949 byly přijaty tzv. „nové církevní zákony“ č. 217 a 218/1949 Sb., zavádějící zpřísněný státní dozor nad církvemi a poskytující církvím státní hospodářské zabezpečení. Byl zaveden institut *státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti* pro každého jednotlivého duchovního a církvím vnučeny přímé státní platy duchovních (na hranici životního minima). Státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti byl udělován zpravidla jen pro určité místo (lokality) a mohl být kdykoli i bez odůvodnění příslušnými státními orgány odvolán.

K prvnímu lednu 1950 byl zaveden *obligatoriní civilní sňatek* (v českých zemích poprvé v dějinách) a církvím zabaveny knihy matrik. Výuka náboženství ve školách, do té doby povinný předmět pro všechny děti v církvích zapsané, se stala nepovinným předmětem. Běžné postihování dětí, které rodiče dali do náboženství zapsat, např. odmítáním jejich přijetí na další studia, začalo až o několik roků později, trvalo však až do konce komunistické diktatury (kromě období zmírněného pronásledování v letech 1968–1971). Školství bylo po téměř celou dobu komunistické vlády zneužíváno jako prostředek násilné ateizace. Proto tak jen zřídka byl věřící připuštěn ke studiu pedagogického oboru.

Diplomatický styk s Apoštolským stolcem byl přerušen a modus vivendi přestal být používán. V letech 1949 a 1950 byly *inscenovány procesy* proti některým biskupům, mnoha vyšším řeholním představeným a některým vybraným zástupcům nižšího duchovenstva. Za své údajné spiknutí s cizí mocí, tj. s tak řečeným „Vatikánem“, byli odsuzováni k dlouholetému či doživotnímu trestu odnětí svobody.

Ve dvou nocích v dubnu 1950 byly bez jakéhokoliv právního podkladu *přepadeny* všechny mužské řeholní komunity. Akce byla svěřena stranickým bojůvkám, zvaným lidové milice. Řeholníci byli odvezeni do centralizačních táborů, odtud byli po několika měsících převezeni na civilní nucené práce nebo do pracovně technických praporů Čs. lidové armády.

Komunity řeholnic byly sice zachovány, ale i ony byly bez právního podkladu *vyvezeny* od srpna 1950 v několika etapách ze svých klášterů a převezeny do práce převážně ve výrobě. V „charitních domovech“, v nichž byly ubytovány, byly pod stálou kontrolou příslušníků Státní bezpečnosti. Ti jim znemožnili přijímat nové členky.⁷

⁷ Výjimkou bylo krátké období v letech 1968–1971.

V dubnu 1950 byla – na právně neplatném tzv. prešovském soboru – zlikvidována Řeckokatolická církev a její členové byli od té doby nuceni k přechodu do pravoslaví. Až od června 1968 mohla být činnost této církve postupně obnovena.⁸ Od roku 1950 začalo také omezování protestantských církví. Protestantské náboženské spolky byly rozpuštěny, státní souhlas duchovním odnímán.

V roce 1952 byla administrativním opatřením Státního úřadu pro věci církevní zastavena činnost Církve adventistů Sedmého dne. Obnova činnosti této církve byla připuštěna roku 1956, bez navrácení majetku, který byl státem této církvi odcizen.⁹

Komunistický režim v ČSR neprovedl odluku církví od státu. Dále je nutno zdůraznit, že uznával právní subjektivitu některých církevních právnických osob.¹⁰ Uznával i vlastnické právo církví, a to jako „nejvýznamnější ukázku zbytků třetí formy vlastnictví – nazývané *soukromým vlastnictvím*“ (vedle tak řečeného vlastnictví socialistického a tak řečeného vlastnictví osobního)¹¹. Církevní právnické osoby měly i za komunistického režimu nezpochybňované vlastnické právo ke kostelům, k farám a někdy i k některým jiným farním budovám, ke stavebním pozemkům, na nichž byly církevní budovy vystavěny, k farním zahradám i k finančním prostředkům. „*Služné*“ duchovních hradil sice stát, ale oni sami byli považováni za *zaměstnance církvi*. Laičtí pracovníci církví (např. kostelníci) byli zaměstnanci církví na základě pracovních smluv uzavíraných s církevními právnickými osobami; jejich plat byl hrazen zpravidla z prostředků, které církev získávala kostelními sbírkami.

III.

Mezi první důsledky převratu na konci listopadu 1989 patří osvobození církví ze státního područí. Ještě v prosinci 1989 parlament odstranil z trestního zákoníku proticírkevní ustanovení (náboženské trestné činy) jako první předpoklad přechodu od konfesijního marxistického státu ke státu nábožensky neutrálnímu.

⁸ Umožnilo to až vydání vládního nařízení č. 70/1968 Sb.

⁹ Nutno si uvědomit, že šlo o majetek vytvořený z peněz členů této církve od jejího založení v ČSR v roce 1919; v tomto případě tedy nemá státní moc, stále ještě odmitající realizovat přirozené právo na restituici církevního majetku, výmluvu na původ tohoto majetku v dávných dobách.

¹⁰ V judikatuře té doby lze pozorovat jisté kolísání, pokud jde o to, kterým církevním institucím má být subjektivita přiznávána. Mimo pochybnost zůstávala subjektivita diecézí. Potvrzeno bylo, že žádným legislativním opatřením nezanikla ani subjektivita řeholních komunit.

¹¹ Autor těchto rádků může dosvědčit, že se tak vyučovalo na právnické fakultě Univerzity Karlovy v době jeho studií v letech 1957–1962.

Konfesněprávní zákonodárné činnosti z ledna 1990 předcházelo jednání mezi federální vládou a Apoštolským stolcem. Při tomto jednání bylo konstatováno, že *Modus vivendi* z roku 1928 je považován za překonaný, a to podle zásady mezinárodního práva o zániku platnosti smlouvy při podstatné změně okolnosti (*clausula rebus sic stantibus*). V červnu 1990 byl obnoven diplomatický styk mezi československým státem a Apoštolským stolcem na úrovni **nunciatury a velvyslanectví**.

Zákonem č. 16/1990 Sb. z 23. 1. 1990 byl zrušen § 7 zákona č. 218/1949 Sb., o státním souhlasu k výkonu duchovenské funkce. Stát již do vnitřních záležitostí církví ani do ustanovování jakéhokoliv církevního funkcionáře nezasahuje. Také ke zřízení nové diecéze není třeba státního souhlasu. Tak byly od vzniku samostatné České republiky v roce 1993 založeny na jejím území dvě římskokatolické diecéze (1993 a 1996) i řeckokatolický apoštolský exarchát (1996).

Hospodářské zabezpečení církví ze státního rozpočtu bylo podle uvedeného zákona zajišťováno do konce roku 1990. Od 1.1.1991 došlo ke změně v tom smyslu, že dotace na platy duchovních a částečně i na věcné náklady jsou poskytovány státem přímo ústředním jednotlivým církví a v případě Katolické církve jednotlivým diecézím.

Důležitým zdrojem příjmů církví však zůstávají sbírky a dary. Dárci (fyzické i právnické osoby) mohou využívat výhody, stanovené zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů ve znění každoročně prováděných novelizací, a žádat odečtení hodnoty těchto darů z daňového základu v přesně stanoveném rozmezí. Od zdanění jsou osvobozeny výnosy kostelních sbírek, příjmy za církevní úkony a příspěvky členů registrovaných církví a náboženských společností.

Podle zák. ČNR č. 357/1992 Sb. ve znění pozdějších novelizací jsou osvobozena od daně dědické a daně darovací bezúplatná nabytí majetku státem registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi. Podle vyhl. MF č. 93/1993 Sb. ve znění novelizací jsou od dovozního cla osvobozeny náboženské předměty.

Zákonem č. 298/1990 Sb. bylo ke dni 19. 7. 1990 vráceno řeholním řádům a kongregacím 72 objektů z celkového počtu přibližně 800 nejrůznějším způsobem odňatých budov, z toho 57 na území ČR. Budovy teologického semináře v Olomouci byly tímto zákonem vráceny Olomouckému arcibiskupství.

Druhá etapa, navrácení dalších 193 budov, z toho 113 na území ČR, byla uskutečněna přijetím zákona č. 338/1991 Sb., kterým se předešlý zákon mění a doplňuje. Omezení, týkající se vyklichení tohoto majetku, pokud slouží k poskytování služeb zdravotnických, sociálních, pro školství nebo kulturní či osvětovou činnost, bylo rozšířeno i na archivnictví, a stanoveno, že nedojde-li k dohodě, lze takové instituce vypovědět až po uplynutí deseti let ode dne účinnosti zákona.

K základním normám konfesního práva patří na prvním místě odpovídající ustanovení ústavního práva České republiky. Podle čl. 112 Ústavy České repub-

liky (úst. zák. č. 1/1993 Sb.) tvoří součást ústavního pořádku ČR též **Listina základních práv a svobod**, publikovaná pod č. 2/1993 Sb.

Podle čl. 10 Ústavy ČR jsou „ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázana, bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem“. Mezi ně patří *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* z roku 1966, pro ČSSR závazný od 23. 3. 1976 (byl publikován pod vyhl. č. 120/1976 Sb.). Součástí českého konfesního práva je tedy čl. 18 Paktu, zakotvující svobodu myšlení, svědomí a náboženství.

Česká republika zatím ještě neuuzavrela s Apoštolským stolcem žádnou mezinárodní smlouvu (konvenci, konkordát, modus vivendi).

Dvě specializované normy českého konfesního práva jsou:

1. zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, ve znění zák. č. 16/1990 Sb. a pozdějších novelizací,
2. zákon č. 308/1991 Sb. ze dne 4. 7. 1991 o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností.

Tento zákon má 25 paragrafů a v jeho příloze je uveden seznam devatenácti církví a náboženských společností, které ze zákona nebo na základě souhlasu státu působí na území ČR.

Ve své první části zákon podrobně v návaznosti na ústavní předpisy vymezuje právo každého projevovat své náboženství nebo víru sám i společně s jinými, měnit je, být bez náboženského vyznání, šířit některé z těchto přesvědčení, nebýt k žádnému nucen.

Podle § 3 zákona rozhodují o náboženské výchově dětí do dovršení 15 let jejich zákonní zástupci. Mohou také rozhodovat o přihlášení svých dětí do církevních škol a škol náboženských společenství zřizovaných podle vyhl. č. 452/1991 Sb.¹²

V druhé části je specifikováno *právní postavení* registrovaných církví a náboženských společností. Obsahem třetí části jsou především *pravidla registrace* církví a náboženských společností. Podle zák. ČNR 161/1992 Sb. je v ČR pro registraci podmínkou, že k církvi (náboženské společnosti), žádající o registraci, se hlásí nejméně *deset tisíc zletilých osob*, které mají trvalý pobyt na území ČR. Jde-li o členskou církev Světové rady církví, stačí pět set takových osob.¹³

¹² Založení více než osmdesáti církevních škol katolických a několika evangelických v České republice, k němuž došlo v posledních osmi letech, je samo o sobě činem obdivuhodným, uvážíme-li, že za totality měli věřící přístup k pedagogickému vzděláni jen zcela výjimečně. Zejména v humanitních oborech bylo věřícímu téměř nemožné proniknout do řad učitelů.

¹³ Do Světové rady církví ovšem byly od jejího založení v roce 1948 přijímány jen církve, které měly celkem nejméně 10 000 členů. V tomto směru je tedy zřejmá korelace obou početních omezení daných současnými českými právními předpisy.

V § 5 odst. 2 se stanoví, že církve a náboženské společnosti spravují své záležitosti nezávisle na státních orgánech, zejména nezávisle na nich ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují (zakládají) řeholní a jiné instituce.

Rozhodování o právní subjektivitě jednotlivých útvarů církve (náboženské společnosti), jejím rozsahu a také o tom, kdo je oprávněn jménem těchto právních subjektů jednat, je záležitostí příslušné církve (náboženské společnosti), jak vyplývá z § 13 odst. 1 lit. g) zákona.

Novela zákona o rodině č. 234/1992 Sb. obnovila s účinností od 1. 7. 1992 na území Československa tradiční fakultativnost formy uzavření manželství. Sňatky, uzavírané před orgány registrovaných církví a náboženských společností, mají civilněprávní účinnost.

Ke smluvnímu právu konfesnímu v České republice lze počítat dvě dohody uzavřené mezi státními orgány a zástupci církví, které napomáhají realizaci ustanovení platného českého zákonodárství a mezinárodních smluv v praxi:

K naplnění práva každého projevovat své náboženství nebo víru sám i společně s jinými týkajícími se i osob ve vazbě a ve výkonu trestu odnětí svobody, byla uzavřena 7. 1. 1994 *dohoda* mezi Vězeňskou službou České republiky na jedné straně a Ekumenickou radou církví v ČR a Českou biskupskou konferencí v zastoupení Římskokatolické církve na straně druhé o zřízení *Vězeňské duchovní péče*.¹⁴

3.6.1998 byla uzavřena mezi Ministerstvem obrany ČR, Ekumenickou radou církví v ČR a Českou biskupskou konferencí *dohoda o duchovní službě v resoru Ministerstva obrany* a s účinností od 22.6.1998 byla rozkazem ministra obrany tato duchovní služba zřízena.¹⁵

Perspektivy českého konfesního práva

Pro budoucnost se počítá s nahrazením zák. č. 218/1949 Sb. a zák. č. 308/1991 Sb. novým úplnějším předpisem. Bezespornu je nutné, aby navrhovatelé projednali připravovanou konfesněprávní úpravu se zástupci registrovaných církví a náboženských společností. Je třeba uvážit, zda stačí toto projednání nebo zda je vhodné také u nás pro upevnění stability vztahu státu a církví nejprve uzavřít *konkordát* s Apoštolským stolcem a analogické *smlouvy* s ostatními církvemi a náboženskými společnostmi.

V odborných kruzích se předpokládá, že dojde ke zrušení dosavadních státních dotací na platy duchovních za současného zvýšení daňových úlev ve prospěch církví (náboženských společností) i jejich sponzorů. Dořešena by měla

¹⁴ Cf vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ČR č. 109 a 110/1994 Sb.

¹⁵ Plné znění obou dokumentů jsme publikovali také v Revue církevního práva č. 10, 2/1998 na s. 129 a 136.

být také otázka nápravy majetkových křivd, způsobených církvím a náboženským společenstvem po únoru 1948 (v případě židovských obcí již od října 1938). Přirozenoprávní hledisko zná jen jedno řešení: to, co bylo uloupeno, má být vráceno, a to osobám právnickým stejně jako osobám fyzickým. Praktické hledisko připouští jako možnou také jinou formu náhrady, třeba podle současného maďarského vzoru.

Dále je třeba zachovat a ještě lépe právně zajistit subvencování církevních škol. Školy zřizované církevními subjekty nemají v právním řádu České republiky postavení škol soukromých, ale podobné, jako školy zřizované státem či obcemi. Mají stejný nárok na subvence z veřejných prostředků. Výběrové řízení na tyto školy je ovšem obdobné jako u škol státních nebo komunálních, tj. nepřipouští se kritérium církevní příslušnosti. Nevyulučuje se ovšem možnost zřízení soukromých škol s náboženským či jiným světonázorovým zaměřením. Soukromé školy mají v ČR také nárok na subvence z veřejných prostředků, ale v nižší míře.

Podobně je třeba zachovat a ještě lépe právně zajistit subvencování několika církevních nemocnic, které byly v českých zemích obnoveny.¹⁶

Státní dotace si nadále vyžádá údržba a renovace památkových objektů ve vlastnictví církvi. Užitek těchto investic je mimo jakoukoli pochybnost.

Resumé

V první části své přednášky autor poukázal na historické kořeny vztahů mezi církveři a státem na území českých zemí jak v soustáti rakouském, tak československém. V druhé části se dotýká specifik likvidační politiky československého komunistického státu vůči církvi v letech 1948–1989. V třetí části charakterizuje současnou právní úpravu koordinace vztahů církví a státu na území České republiky od prosince 1989 do současné doby. Zabývá se zajištěním náboženské svobody jednotlivce i celých náboženských společenství a uznáním jejich právně autonomního postavení. Nastínuje problematiku hospodářského zabezpečení náboženských společenství, jejich uznání státem (registrace), jejich účasti ve veřejném školství, zdravotní a sociální péči. Probírá dohody uzavřené mezi státem a církvemi o duchovní péči ve všezenství (1994) a v armádě (1998). Na závěr otevírá perspektivu dokončení úprav postavení náboženských společenství v českém státě. Poukazuje na dvojjí cestu: na mezinárodní a smluvní úrovni (konkordát a smlouvy s církvemi) nebo na vnitrostátní úrovni (vydání nového zákona, vytvořeného po dohodě s církvemi).

¹⁶ Např. Nemocnice Pod Petřínem v Praze ve vlastnictví řeholní kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského a Nemocnice Milosrdných bratří v Brně.

Abstract

The Position of the Churches and Religious Communities in the Legal System of the Czech Republic

In the first part of his lecture the author retrospects the historical roots of relations between the churches and State as they evolved in the territory of the Czech Lands in the confederative states of both Austria-Hungary and Czechoslovakia. In the second part, he outlines the specific features of the liquidation policy of the Czechoslovak communist State towards the churches in 1948–1989. The third part characterizes the contemporary legal arrangement for the coordination of Church-State relations in the Czech Republic (coextensive with the Czech Provinces); the period covered extends from 1989 up to the present, i. e. it includes the post-communist period prior and after the division of Czechoslovakia into the Czech Republic and the Slovak Republic in 1993. The topics it covers are: provisions for the religious freedom of the individual and religious communities and recognition of their legally autonomous position; the problems of economic security of religious communities, their recognition (registration) by the State, their participation in public education and health and social care; the agreements concluded between the State and churches concerning spiritual care in the penal system (1994) and the army (1998). In conclusion, the author opens the perspective of finalization of the legal basis for the position of religious communities in the Czech Republic. He touches on the two aspects involved: the international and contractual level (the concordat and other agreements with churches) and the inland level (issuance of a new act prepared in agreement with the churches).

Zusammenfassung

Stellung der Kirchen und Religionsgesellschaften in der Rechtsordnung der Tschechischen Republik

Die Entwicklung der Beziehung zwischen den Kirchen und dem Staat auf dem Gebiet der historischen Länder Böhmens kann man im Zusammenhang mit einzelnen geschichtlichen Staatsformen wie die des Österreichs, der ersten Tschechoslowakischen Republik oder des kommunistischen Staates betrachten. Von großer Bedeutung ist besonders die spezifische Liquidationspolitik in den Jahren 1949–1989. Die Veränderungen nach der Wende in 1989 – insgesamt der heutigen Rechtsregelungen: Die Religionsfreiheit auf der individuellen und der kollektiven Ebene, als auch die rechtlich autonome Stellung der Religionsgesellschaften ist gewährleistet. Weitere Elemente und problematische Fragen der Beziehung Kirche (Religionsgesellschaften) – Staat stellen dar: die wirtschaftliche Versorgung der Religionsgesellschaften, ihre Anerkennung (Registrierung) durch die Behörde, die Teilnahme der Religionsgesellschaften am öffentlichen Dienst (Schulwesen, Gesundheitswesen und Sozialversorgung). Auf dem Gebiet der Vereinbarungen zwischen dem Staat und den Kirchen sind es: Die Vereinbarung über die Gefangenenseelsorge (1994) und Militärseelsorge (1998). Die Tschechische Republik hat zwei Möglichkeiten, wie die Stellung der Religionsgesellschaften zu lösen. Entweder vertragsweise auf der

völkerrechtlichen Ebene (Konkordate und andere Vereinbarungen), oder auf der innerstaatlichen Ebene durch die Erlassung eines neuen Gesetzes mit der Zustimmung der Kirchen.

Riassunto

La posizione delle Chiese e delle Società Religiose nell'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca

Nella prima parte della sua lezione l'autore accenna alle radici dei rapporti tra le Chiese e lo Stato sul territorio delle Terre Boeme così nella unione di stati austriaca come in quella cecoslovacca. Nella seconda parte menziona gli specifici della politica liquidatore dello stato comunista cecoslovacco contro le chiese negli anni 1948–1989. Nella parte terza caratterizza un regolamento attuale della coordinazione dei rapporti Chiese – Stato sul territorio della Repubblica Ceca dal dicembre 1989 fino ai nostri giorni. Si occupa delle garanzie della libertà religiosa di un singolo nonché di intere comunità religiose e di riconoscimento della loro posizione giuridica autonoma. Abbozza la problematica dell'assicuramento economico delle comunità religiose, di un loro riconoscimento da parte dello stato (la registrazione), della loro partecipazione ai sistemi di istruzione pubblica, sanitario e sociale. Si occupa degli accordi conclusi tra lo Stato e le Chiese concernenti la cura spirituale castrense (1994) e carceraria (1998). Alla fine apre una prospettiva di compimento dei regolamenti di posizione delle comunità religiose nello Stato Ceco. Indica due vie: internazionale e contrattuale (concordato e accordi con le Chiese) o su livello interno statale (emanazione di una nuova legge creata sulla base dell'accordo con le Chiese).

O autorovi

Doc. JUDr. Jiří R. Treterá se narodil v roce 1940 v Praze. Vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, kde roku 1967 získal doktorát v oboru mezinárodní právo. Do roku 1990 pracoval jako právník zejména v oborech hospodářského a občanského práva. Od roku 1984 vyučoval církevní právo na podzemně působícím Generálním studiu dominikánů, kde také vystudoval v letech 1987–91 teologii. Od roku 1990 vyučuje církevní právo na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. V letech 1990–1993 spolupracoval na přípravě konfesněprávní legislativy. V roce 1993 se v oboru církevního práva habilitoval. Je předsedou Společnosti pro církevní právo, šéfredaktorem Revue církevního práva a ředitelem právní sekce České křesťanské akademie.

Docent JUDr. Jiří R. Tretera, born in Prague in 1940, graduated from the Faculty of Law, Charles University, Prague, obtaining his doctor's degree in international law in 1967. Up to 1990 he worked as a lawyer, mainly in the fields of economic and civil law. From 1984, under communism, he taught for several years ecclesiastical (canon) law at the underground Dominican Studium Generale, where in 1987–1991 he also studied theology. Since 1990 he has been teaching ecclesiastical law at the Faculty of Law, Charles University. In 1990–93 he participated in the preparation of the legislation regulating state-church relations. He habilitated as a docent in ecclesiastical (canon) law in 1993. At present, he is also Chairman of the (Czech) Church Law Society, Chief Editor of the Revue církevního práva (Church Law Review), and Director of the Law Section of the Czech Christian Academy.

Univ.–Doz. JUDr. Jiří R. Tretera 1940 in Prag geboren. Studiumabschluß an der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität 1967 mit der Diplomarbeit im Bereich des Völkerrechts. Bis 1990 arbeitete er als Jurist vor allem in den Bereichen des Wirtschafts- und Zivilrechts. Seit 1984 unterrichtete er das Kirchenrecht illegal für das geheime Studium der Dominikaner, wo er auch Theologie absolvierte. Seit 1990 unterrichtet er das Kirchenrecht an der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag. In den Jahren 1990–1993 arbeitete er an der Vorbereitung der staatskirchenrechtlichen Gesetzgebung mit. 1993 seine Habilitation im Bereich des Kirchenrechts. Er ist Vorsitzender der Gesellschaft für Kirchenrecht, der Chefredakteur der Revue des Kirchenrechts und Direktor der rechtlichen Sektion der Tschechischen Christlichen Akademie (ČKA).

Il doc. JUDr. Jiří R. Tretera è nato nel 1940 a Praga. Ha compiuto gli studi nella facoltà di giurisprudenza dell'Università di Carlo a Praga dove nel 1967 ha conseguito il dottorato nella disciplina di Diritto Internazionale. Fino al 1990 svolgeva le attività giuridiche precipuamente nell'ambito commerciale e civile. Dal 1984 ha insegnato il Diritto Canonico nel clandestino Studio Generale dei Domenicani dove ha studiato teologia negli anni 1987–1991. Dal 1990 insegna il Diritto Canonico ed Ecclesiastico nella facoltà di giurisprudenza dell'Università di Carlo. Negli anni 1990–1993 contribuiva ai lavori legislativi in materia ecclesiastica. Nel 1993 ha preso la libera docenza in Diritto Canonico. È preside della Società di Diritto Canonico, redattore capo della Rivista di Diritto Canonico e direttore della Sezione Giuridica dell'Accademia cristiana Ceca.

Adresa internetové stránky Společnosti pro církevní právo

New address of the Internet Page of the Church Law Society

Neue Internet Adresse (die www.Seiten) der Gesellschaft für Kirchenrecht

Nuovo indirizzo della pagina internet della Società di Diritto Canonico

Společnost pro církevní právo oznamuje, že adresa její internetové stránky je:

<http://www.prf.cuni.cz/spolky/spcp>

V obsahu najdete:

- všeobecné informace o dění ve Společnosti
- informace o orgánech Společnosti a redakci Revue církevního práva
- text stanov Společnosti
- text vybraných článků ze starších čísel Revue (včetně možnosti jejich stažení jako textového souboru)
- texty dokumentů vztahujících se k oborům církevního a konfesního práva
 - zákony a jiné dokumenty (opět možnost stažení)
- informace o připravovaných a uspořádaných akcích Společnosti.

Dovolujeme si připomenout, že kontakt se Společností je možný i přes naši e-mailovou adresu:

SPCP@ius.prf.cuni.cz

Rádi bychom na tomto místě poděkovali Mgr. Petru Horákovi, členovi naší Společnosti, za vytvoření těchto internetových stránek.

Pracovní výbor Společnosti pro církevní právo

Tridentský dekret *Tametsi*

The Tametsi Decree of the Council of Trent

Das Trienter Dekret Tametsi

Decreto Tametsi del Concilio di Trento

JUDr. Ignác Antonín Hrdina

Úvod

Česká biskupská konference na svém velehradském zasedání (3. až 4. července 1998) schválila „Směrnice o smíšených manželstvích na základě nového Ekuumenického direktáře“.¹ Protože se tato partikulární manželskoprávní norma týká především *kanonické formy* uzavření manželství (její závaznosti a možnosti dispenzování), stojí za to ohlédnout se při této příležitosti do minulosti, v níž tato kanonická forma byla stanovena jako *conditio sine qua non* k platnému uzavření manželství: touto církevně historickou minulostí je 24. zasedání tridentského sněmu r. 1563, z nějž vzešlo slavné „*Decretum de reformatione matrimonii*“ čili dekret *Tametsi*.²

Předtridentský právní stav

Tvorba kanonického manželského práva představuje komplikovaný proces, který kulminoval ve středověku. Ucelené systémy kanonického manželského práva nalézáme u Burcharda z Wormsu, Ivona z Chartres a přirozeně u Graciána,³ (ten cituje z dekretru papeže Hormizdase (514–523), podle nějž žádnému věřícímu, ať by byl jakéhokoli postavení, není dovoleno uzavírat manželství tajně, nýbrž má vступovat do manželství veřejně „*in Domino*“ poté, co obdrží požehnání kněze).⁴ Tedy nejpozději od 6. stol. církev zavrhuje tzv. klandestinní (tj. tajně uzavíraná) manželství a trvá na veřejné formě sňatku za aktivní účasti⁵ kněze,

¹ Směrnice byly publikovány v diecézních aktech (v Praze např. jako příloha č. 2 k ACAP č. 9/98).

² Český překlad podstatné části tohoto dekretru je obsažen in: A. Hrdina, Texty ke studiu kanonického práva, Plzeň 1998, str. 153–159.

³ Causae 27 až 36.

⁴ Decretum 2, 30, 5, 2.

⁵ Vedle této aktivní formy se rozlišuje ještě dodnes platná tzv. „*forma activissima*“, při niž duchovní klade snoubencům otázky a přijímá od nich odpovědi.

který má nupturientum udělit požehnání. Tajně uzavírané sňatky byly totiž (jakžto *in foro externo* nedokazatelné) zdrojem nepořádků a právní nejistoty, a to zejména v konkurenci s dalším manželstvím, uzavřeným veřejnou formou. Ale teprve za Innocence III. došlo na 4. lateránském sněmu r. 1215 k závažné normativní obecné úpravě formy uzavírání manželství (přejaté i Dekretály Řehoře IX.),⁶ kdy: 1) byla zcela zapovězena klandestinní manželství, 2) byly nařízeny veřejné manželské ohlášky v kostele (čímž byl tento partikulární úzus rozšířen na celou církev), 3) děti zrozené z klandestinných sňatků byly prohlášeny za nelegitimní a 4) farář, který by opomenu zakázat takové sňatky, bylo pohrozeno tříletou suspenzí, popř. i těžším trestem. Klandestinní sňatky byly tedy zakázány a trestány, ale poslední krok k jejich vymýcení učinil až tridentský sněm, když ani kodifikace Bonifáce VIII. a Klementa V. ani dekretály dalších papežů nic podstatného do manželskoprávní úpravy nevnesly.⁷

Tridentská právní úprava

Tridentský koncil se nezabýval jen formou uzavírání manželství, nýbrž pojednal o manželství komplexně jak z dogmatické, tak z disciplinární stránky. Hlavním podnětem zde byly ataky reformátorů na sakrámentalitu manželství. Na zmíněném již 24. zasedání v posledním roce konání koncilu, dne 11. listopadu 1563, byl přijat dogmatický dekret o svátosti manželství („*Doctrina de sacramento matrimonii*“), podle prvních slov nazvaný „*Matrimonii perpetuum*“, který v dvanácti kánonech (tzv. anathematismatech) vymezuje nauku církve o svátosti manželství. Bezprostředně na něj navazuje *reformační dekret* o manželství, podle prvního svého slova nazývaný „*Tametsi*“, který v deseti hlavách⁸ upravuje disciplínu svátosti manželství. A hned první hlava se věnuje formě uzavírání manželství, jež do právních dějin vstoupila jako tzv. *tridentská forma*. Dekret (ve výslovné návaznosti na 4. lateránský sněm) nařizuje: „Propříště, než se bude uzavírat manželství, bude vlastním farářem snoubenců třikrát po sobě jdoucí svátky v kostele při slavení mše veřejně ohlášeno, mezi kým má být manželství uzavřeno; a po vykonání těchto ohlášek, nebude-li bránit žádná zákonná překážka, má se přikročit k slavení sňatku před tváří církve. Tehdy farář, po dotazu muže

⁶ X 4, 3, 3.

⁷ Plasticky je to vyjádřeno v obecných extravagantách Jeana Chappuise, kde na místo čtvrté knihy, obsahující pravidelné manželské právo, stojí prostě: „*Liber quartus vacat*“.

⁸ Hlava I o formě uzavírání manželství a ohláškách, hl. II o duchovním přibuzenství, hl. III o překážce veřejné počestnosti, hl. IV o překážce švagrovství ze smilstva, hl. V o překážce pokrevního přibuzenství, hl. VI o překážce únosu, hl. VII o sňatcích bczdomovců, hl. VIII o trestech za konkubinát, hl. IX o svobodě manželského souhlasu a zákazu jejího omezování světskou vrchností a hl. X o zápopovědi uzavírání manželství v určitých obdobích církevního roku.

a ženy a po jejich vzájemném souhlasu, bud' řekne: „Spojuji vás v manželství ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého“ nebo ať použije jiných slov podle obvyklého ritu každé z provincií.⁹ Koncil mluví – v duchu tzv. farního přímusu – nikoli už o knězi, nýbrž o faráři, a to o vlastním faráři (*parochus proprius*) snoubenců. Kompetentního oddávajícího pak precizuje nulitní klauzule zasahující nejen budoucí klandestinní manželství, ale i všechna ostatní manželství uzavřená jinak, než jak stanoví tridentský sněm: „A ty, kdo by se pokusili uzavřít manželství jinak než za přítomnosti faráře (nebo jiného kněze se souhlasem faráře samého či ordináře) a dvěma či třemi svědky, čini svatá synoda k takovému sňatku zcela nezpůsobilými (*inhabiles*) a rozhoduje, že takovéto manželské smlouvy jsou neplatné a nicotné, jak je i tímto dekretem zneplatňuje a anuluje.“ To je tedy tridentské novum, pokud jde o formu uzavření manželství: její přítomnost je nadále nutná nejen *ad liceitatem*, nýbrž také *ad validitatem* manželské smlouvy. Specialitou první hlavy dekredu „*Tametsi*“¹⁰ byl způsob její promulgace: tu měli na pokyn místního ordináře co nejdříve provádět jednotliví faráři formou zveřejnění dekredu farní obci, přičemž účinnost dekredu nastávala (v každé farnosti jednotlivě) po třiceti dnech počítaných ode dne zveřejnění. Jinou otázkou bylo odmítání akceptace tridentských dekretů ze strany některých světských vrchností; v těchto tzv. „netridentských místech“ se jejich účinnost někdy i značně pozdržela.¹⁰ Teprve vlastně dekret Pia X. „*Ne temere*“ z r. 1907 formálně prohlašuje tridentskou formu za celosvětově nezbytnou pro platné uzavření manželství křesťanů, ovšem (na rozdíl od dekredu *Tametsi*) vyjímá z povinnosti dodržení této formy sňatky uzavírané dvěma nekatoliky.

A ačkoli to s kanonickou formou uzavírání manželství přímo nesouvisí, je třeba zmínit, že dekret „*Tametsi*“ se v IX. hlavě velmi důrazně zasazuje o svobodu manželského souhlasu, když veškeré světské vrchnosti jakéhokoli stupně pod hrozbou samočinně nastupující klatby zakazuje jakékoli, ať přímé či nepřímé, omezování této svobody u poddaných. V 16. století, kdy se dokonce prosadilo „*ius reformati*“, jde o ustanovení mimořádného významu.

Závěr

Pevně stanovená forma uzavírání manželství, tak jak ji pod sankcí neplatnosti manželského kontraktu uzákonil tridentský sněm, byla nejen významným instrumentem právní jistoty v oblasti manželskoprávních vztahů, ale v posledku (ze-

⁹ Přeloženo z latinského textu in: F. Petz (vyd.), Des heiligen ökumenischen Concils von Trient Canones und Dekrete ..., Pasov 1887.

¹⁰ V pražské arcidiecézi nařídil farářům zveřejnění dekredu „*Tametsi*“ arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé v synodálních aktech r. 1605 (viz *Synodus archidioccesana Pragensis*, Praha 1762, str. 109).

jména obligatorním právním institutem manželských ohlášek) směřovala k posílení základního principu manželství, a sice k jeho monogamii. Není proto divu, že ji (*mutatis mutandis*) přejala většina civilizovaných právních řádů kontinentální i angloamerické právní kultury, ano (s výjimkou určitých excesů) i právní řády bývalých socialistických zemí.¹¹ Manželství se zásadně uzavírá za aktivní účasti kvalifikovaného svědka (tj. kompetentní úřední osoby, ať duchovní nebo světské) a za pasivní účasti dvou, popř. více dalších svědků. Je dobré připomenout si to v době, kdy se u nás i z odborné veřejnosti ozývají hlasy znevažující kanonické právo (zejména to recentní). Vždyť i letošní velká novela zákona o rodině (č. 91/1998 Sb.) nic nezměnila na požadavku civilně upravené „tridentské formy“ (viz § 3 zákona o rodině) a je tak jedním z četných svědků recepce kanonického práva moderním právem sekulárním.

Resumé

Od 13. století církve zakazuje tajně uzavíraná (tzv. klandestinní) manželství a na tridentském sněmu roku 1563 dekretem „*Tametsi*“ takové sňatky prohlásila do budoucna dokonce za neplatné. Zavedením pevné (tzv. kanonické neboli tridentské) formy uzavírání manželství tak významně přispěla k právní jistotě v oblasti manželskoprávnických vztahů a tato její právní úprava byla proto recipována většinou moderních právních řádů.

Abstract

The Trident Decree *Tametsi*

Secretly contracted (so-called clandestine) marriages have been prohibited by the Church since the 13th century, while at the Council of Trident the Church even declared, by the decree *Tametsi* adopted in 1563, such marriages invalid in future. By introducing a strictly defined (so-called canonical or Trident) form of marriage contracts, it has significantly contributed to legal certitude in the area of matrimonial relations, and this legal arrangements of the Church has accordingly been taken over by the majority of modern legal systems.

¹¹ V této souvislosti je pozoruhodné, že jeden z vážně míňených vládních návrhů rodinně-právní novely našeho občanského zákoníku (k níž nakonec vůbec nedošlo) z r. 1995 v § 854 proponoval obligatorní písemnou formu uzavření manželství, pro níž se vžil termín „veselka na matrice“; podle tohoto návrhu „se manželství uzavírá souhlasným písemným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství, učiněným oběma současně před matrikářem matričního úřadu...“, přičemž svatební obřad, ať civilní nebo církevní, který by mohl vlastnímu uzavření manželství i předcházet (!), by byl pouze fakultativní a právně bezvýznamný (viz § 855 návrhu). Tento právní „klenot“ byl zákonodárci při letošní novelizaci zákona o rodině naštěstí pominut.

Zusammenfassung

Trierer Dekret *Tametsi*

Seit dem 13. Jahrhundert verbietet die Kirche die geheime Eheschließung (*matrimonium clandestinum*), und auf dem Konzil von Trient, im Jahre 1563, wurden solche Ehen durch das Dekret „*Tametsi*“ für ungültig erklärt. Die Einführung der sog. kanonischen oder Trierer Form der Eheschließung bedeutete die Vertiefung der Rechtssicherheit im Bereich der ehrenrechtlichen Beziehungen, deshalb wurde diese kirchliche Regelung in den meisten modernen Rechtsordnungen aufgenommen.

Riassunto

Decreto *Tametsi* del Concilio di Trento

Dal 13. secolo la Chiesa impedisce i matrimoni clandestini e al concilio di Trento nel 1563 ha dichiarato tali matrimoni perfino invalidi pro futuro. Intruduzione di una forma rigida (canonica, tridentina) di contrattazione matrimoniale ha notevolmente contribuito alla sicurezza giuridica nel campo dei rapporti matrimoniali e questo regolamento è stato recepito dalla maggior parte degli ordinamenti giuridici moderni.

Dohoda mezi Svatým stolcem a Maďarskou republikou o financování činností Katolické církve v Maďarsku v oblasti veřejných služeb a duchovního života, jakož i o některých majetkových otázkách

*Agreement between the Holy See and the Hungarian Republic on the Financing
of the Activities of the Catholic Church in Hungary in the Areas of Public Utilities
and Spiritual Life, and on Certain Property Issues*

*Abkommen zwischen dem Heiligen Stuhl und der Republik Ungarn über die
Finanzierung der Tätigkeit der katholischen Kirche Ungarns im Bereich der
öffentlichen Dienste und des Glaubenslebens sowie einige Vermögensfragen*

*Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica Ungherese sul finanziamento delle
attività della Chiesa Cattolica in Ungheria nel campo dei servizi pubblici e della
vita spirituale nonché su alcune questioni patrimoniali*

Svatý stolec a Maďarská republika (dále jen: strany)

- odvolávajice se na dohodu uzavřenou 9. února 1990 v Budapešti o znova-
navázání diplomatických vztahů, kterou se strany zavázaly, že budou po-
drobnější otázky týkající se zájmů obou stran řešit ve společné shodě;
- vedeny přáním, aby bylo nalezeno trvalé řešení otázek financování činností
Katolické církve (dále jen: církve) v oblasti sociálních služeb a duchovního
života, jakož i některých majetkových otázek;
- majíce na mysli zákon o svobodě svědomí, náboženské svobodě a církvích
č. IV: 1990, jakož i zákon o úpravě majetkových vztahů k bývalým církevním
nemovitostem,

uzavřely tuto dohodu:

I.

Článek 1

Pro financování církevních činností v oblasti sociálních služeb vyjmenova-
ných v zákoně č. IV: 1990 se použije v souladu s tímto zákonem a ustanoveními
této dohody příslušných obecných pravidel platných pro státní instituce.

Článek 2

Církev obdrží pro vzdělávací zařízení, která vede (mateřské školy, základní
a střední školy, koleje), stejnou finanční podporu jako provozovatelé obdob-
ných institucí, které náležejí státu nebo územním samosprávným celkům.

Článek 3

1. Církev obdrží na všechny studenty, kteří byli před 1. září 1997 přijati na některou církevní univerzitu nebo na jiné vyšší vzdělávací zařízení provozované církvi a nestudují teologii, studijní příspěvky a příspěvky na posluchače ve stejné výši, jakou obdrží státní instituce s podobně normativně vyjádřeným právním titulem. Po 1. září 1997 náleží církvi na každého studenta, který pobírá státní studijní příspěvek, vzdělávací normativa a příspěvek na posluchače, jakož i další podpory, jak vyplývají ze zákona o vzdělávání, a to ve stejné výši, jakou dostávají státní vzdělávací zařízení. Stejně posuzování se uplatňuje při poskytování všeobecných příspěvků vyplácených univerzitním a vysokoškolským studentům na základě individuálních žádostí. Od 1. září 1997 nesmí být v těchto studijních zařízeních podíl studentů podporovaných státem v příslušném školním roce nižší, než je podíl studentů prvních ročníků podporovaných státem na celkovém počtu studentů podporovaných státem. Strany zhodnotí situaci na základě dat, shromážděných v období pěti školních roků od vstupu této smlouvy v platnost.

2. Maďarský stát se podílí minimálně 50 procenty vzdělávacích normativ na údržbě univerzit, vysokých škol a kolejí.

3. Maďarský stát garantuje studentům církevních univerzit a vysokých škol, kteří jsou podporováni státem, poskytování studijních příspěvků na základě stejného právního titulu a ve stejné výši, v jaké jsou poskytovány studentům podporovaným státem na ostatních univerzitách a vysokých školách, příspěvky na bydlení v to počítaje.

4. Stejné principy platí i pro „akreditované“ univerzity a vysoké školy, které poskytují dostatečně široké vzdělání v oblasti náboženství a duchovního života. Příloha 1 k této dohodě obsahuje jejich podrobný seznam, který souvisí s následujícími kritérii:

- Pro výši podpory při studiu na univerzitě je rozhodná podpora na filozofické fakultě, při studiu humanitních oborů na vysoké škole podpora poskytovaná studentům humanitních oborů pedagogických vysokých škol.
- Stát garantuje finanční podporu všech těchto institucí zaměřených na oblast náboženství a víry a všech studentů, kteří zde studují. Celkový počet studentů podporovaných státem nesmí překročit 2 500.

Článek 4

1. Kulturní dědictví církve, zejména církevní archivy, knihovny, muzea a ostatní sbírky uchovaných cenných předmětů a dokumentů představují důležitou součást maďarského kulturního dědictví. Církev a maďarský stát se zavazují ke spolupráci, jejímž cílem je uchování, rozmnožení a zpřístupnění tohoto dědictví veřejnosti.

2. Maďarský stát se podílí na restaurátorských pracích a udržování památek kulturního náboženského dědictví, jakož i uměleckých památek a předmětů ve vlastnictví církevních orgánů a institucí stejnou měrou jako v případě kulturního dědictví ve vlastnictví státu. Stejně podporuje finančně i provoz archivů a knihoven ve vlastnictví církevních organizací a institucí, přičemž základem pro státní podporu je – vzhledem k stávajícím možnostem státního rozpočtu popřípadě dalším úkolům – celková výše podpor vyplacených v roce 1997.

3. Pro zaručení principů zmíněných v odst. 1 a 2, jakož i s ohledem na zachování náboženských zvláštností, uzavřou o těchto věcech mezi sebou příslušné orgány státu a Maďarské biskupské konference zvláštní dohodu.

II.

Článek 1

1. Maďarský stát bere na vědomí nárok církve na vydání bývalých církevních nemovitostí vyjmenovaných v Příloze 2 k této dohodě. V souladu s ustanoveními zákona č. XXXII: 1991 o úpravě majetkových vztahů k bývalým církevním nemovitostem převede v letech 1998 až 2011 tyto nemovitosti na církev po rovnoměrně rozvržených částech v ročních intervalech.

Článek 2

1. Částečnou aplikací zákona uvedeného v kapitole II, čl. 1 převede maďarský stát hodnotu nemovitostí, které nejsou uvedeny v Příloze 2, do finančního fondu, sloužícího financování vlastních aktivit církve souvisejících s vírou.

2. Maďarský stát považuje tento finanční nárok na odškodnění za dlouhodobý vklad, který je každoročně valorizován ve stejných lhůtách, jako se ve státním rozpočtu propočítává průměrné znehodnocení forintu k devizovému koší. Rozsah valorizace se upraví po přijetí zákona o provedení státního rozpočtu tak, aby odpovídala skutečnému znehodnocení.

3. Výše financování odpovídá – na bázi finančního odškodnění – očekávanému ročnímu výnosu 5% u dlouhodobých devizových vkladů. Od roku 1998 obnáší výše výnosu ještě 4,5 % a od roku 2001 se zvýší na 5%. Pro rok 1997 dosahuje částka finančních prostředků, která má být církvi vyplacena 1890 milionů forintů – při nároku na odškodnění (přepočteném na forenty) ve výši 42 miliard forintů.

Článek 3

Církev považuje svůj nárok na odškodnění a úpravu vlastnictví k nemovitostem zakládající se na zákoně č. XXXII: 1991 za uspokojený realizací skutečností uvedených v této dohodě.

Článek 4

1. Maďarský stát se zavazuje, že fyzickým osobám bude od 1. 1. 1998 na základě zákona umožněno, aby samy rozhodly o tom, zda 1 % jejich progresivní daně z příjmu (dále jen: DP) bude připsáno některé jimi uvedené církvi nebo do státního fondu.

2. Maďarský stát garantuje církvím do roku 2001 alespoň 0,5 % progresivní DP roku předcházejícího. Pokud by částka dobrovolně připsaných daní nedosahovala této výše, maďarský stát ji doplní. Doplňující částku rozděluje stát mezi církve v poměru podle určení občanů – dárců, přičemž suma přidělená Katolické církvi nesmí být nižší než 1 700 milionů forintů. V roce 2001 strany přezkoumají situaci vyjmenovaných zdrojů příjmů. (Bližší vysvětlení k pojmu progresivní DP obsahuje dodatkový protokol k dohodě.)

3. Maďarský stát garantuje, že bude podle svých možností poskytovat také další mimořádné podpory pro přesně definované účely vymezené Maďarskou katolickou biskupskou konferencí.

4. Doposud platná zvýhodnění církve, církevních osob a činností v oblasti daní fyzických nebo právnických osob, popřípadě v oblasti daňových osvobození nebudu ze strany maďarského státu dotčena.

III.

Na základě rozhodnutí občanů o využití veřejných služeb církve má církev právo na další státní podporu. Tato podpora musí zaručovat, že provozovatel církevní instituce bude v souladu se zákonem č. IV: 1990 podporován ve stejném rozsahu jako odpovídající instituce provozované státem nebo územním samosprávným celkem. (Jak má být vypočtena výše této podpory stanoví dodatkový protokol k této dohodě.)

IV.

Přílohy 1 a 2 zmíněné v kapitole I, čl. 3, odst. 4 a v kapitole II., čl. 1 této dohody stejně tak jako dodatkový protokol jsou integrální součástí této dohody a tvoří s ní nedílný celek.

V.

1. Pokud by v souvislosti s interpretací nebo aplikací této dohody vystaly nějaké problémy, strany se zavazují, že budou společně hledat nevhodnější řešení.

2. Tato dohoda bude ratifikována podle norem závazných pro strany a vstupuje v platnost výměnou ratifikačních listin, k čemuž by mělo dojít v co nejkratší době.

3. Pokud by jedna ze stran považovala poměry, za kterých byla dohoda uzavřena, za zcela pozměněné, započne s jednáními s cílem přizpůsobit dohodu změněným poměrům.

Ve dvou originálních vyhotoveních v italském a maďarském jazyce podepsáno ve Vatikánském městě 20. června 1997; obě vyhotovení jsou autentická.

Dodatkový protokol

k dohodě uzavřené mezi Svatým stolcem a Maďarskou republikou o finanční činnosti Katolické církve v Maďarsku v oblasti veřejných služeb a duchovního života, jakož i o některých majetkových otázkách.

Dodatek ke kapitole II, článek 4:

Progresivní daní z příjmů se rozumí částka, která zůstane po sražení všech zvýhodnění z celkového vyměřovacího základu.

Dodatek ke kapitole III:

1. Pro výpočet této podpory je třeba – každoročně v rámci rozpočtového plánu, na základě dat uvedených zvlášť pro oblast školství a zvlášť pro oblast sociální péče – snížit částku provozních výdajů a nákladů na opravy samosprávných celků o částku vlastních příjmů. Na základě výsledné částky se stanoví podíl normativních podpor a tomu odpovídající výše dodatečné podpory. Podpora vypočtená podle výše zmíněných výdajů může být sražena o částku centrálně poskytovaných podpor pro účely výuky, kterou provozovatelé samospráv, církvi nebo církevních institucí obdrželi ve výběrových řízeních.

2. Podpora se řídí počtem žáků církevních škol, který je oficiálně uváděn v příslušných plánech na podporu školství, a musí být v příslušném roce vypočtena na základě očekávaného průměrného počtu žáků.

3. Rozdíly mezi předpokládanými a skutečnými údaji samosprávných institucí se upraví po dodatečném vyjasnění s příslušnými církevními provozovateli.

4. Vláda se zaručuje církvi, že osobám pracujícím v oblasti školství a sociální péče bude zvyšovat platy ve stejném rozsahu jako osobám zaměstnaným samosprávnými celky za obdobných podmínek.

5. Verifikaci výše zmíněných podmínek pozbyvají platnosti tzv. vyučovací dohody (jakož i jiné dohody podobného obsahu) uzavírané se státem nebo samosprávnými celky.

Z němčiny přeložil Štěpán Hůlka. Německý text dohody byl uveřejněn v periodiku L'Osservatore Romano z 24. 7. 1998, č. 30

Právnická fakulta Univerzity Karlovy 1348–1998 Jubilejní sborník

Právnická fakulta UK, Praha, 1998, s. 326.

Law Faculty of Charles University 1348–1998. Memorial Volume

Juristische Fakultät der Karlsuniversität 1348–1998. Sammelband

Facoltà Giuridica dell'Università di Carlo 1348–1998. Almanacco di giubileo

Jubilejní sborník chce být reprezentativní publikací, jakousi „výkladní skříní“ pražské právnické fakulty. Autoři – v naprosté většině pedagogové fakulty – představují ve sborníku jednotlivá právní odvětví, bud' jako vědeckou a pedagogickou disciplínu nebo jako praktický obor, který v současné době prodělává hluboké změny.

První přístup je charakteristický zejména pro ty autory, kteří se pokusili podat přehled dějin vyučování „svého“ oboru. Tak učinili například Vladimír Mikulec (*Správní právo v českých zemích – curriculum vitae*), Eduard Němeček (*Příenos Právnické fakulty Univerzity Karlovy české finanční vědě*), Ivan Tomažič (*Výuka národního hospodářství na PF UK*) a v neposlední řadě i Jiří Rajmund Treter (*Církevní právo v českých zemích a jeho výuka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*). Pozoruhodná je formální a typografická podobnost příspěvků E. Němečka a J. R. Tretery, které působí dojemem jakýchsi „dvojnáuk“. Němeček také uvádí 7 ministrů a 5 rektorů, kteří vzešli z univerzitního oboru finančního práva a financí za 150 let jeho existence (s. 223), Treter se může pochlubit několika biskupy – kanonisty (s. 255–256) a ovšem oborem starším než sama Karlova univerzita (s. 249).

Jiní autoři však pojednali, jak bylo uvedeno, spíše o současných *praktických problémech* vlastního oboru, než o jeho vyučování. Některé z jejich příspěvků se týkají morálně citlivé problematiky, která je blízká také zájemcům o církevní právo.

Důležité úvahy o manželství a rodině nalezneme v příspěvku Senty Radvanové *České rodinné právo na přelomu tisíciletí*. Autorka hodnotí vysokou intenzitu vstupu mužů i žen do manželství před rokem 1989 slovy, která stojí za doslovou citaci: „Pochopitelně, že manželství uzavíraná bez větších životních zkušeností, ve většině pod tlakem těhotenství nevěsty, se později v průběhu prvních pěti let čím dálé tím více rozpadala. V neposlední řadě i proto, že nároky manželů vzrůstaly zejména v oblasti manželské interakce. Výzkumy konané koncem šedesátých let prokázaly, že nesoulad manželského chování neovlivňují ani tak vnější vlivy (ekonomické příčiny, stále existující obtížnosti získat vlastní byt atp.), ale příčina nesouladu vychází z nedostatku vzájemného vztahu ať už ve sféře du-

chovní – porozumění, tolerance, citovost, ale též ve sféře sexuální. V souvislosti s rozvodem manželství vystupuje výrazně do popředí rozvodová aktivita žen. To znamená, že již v šedesátých letech víc jak 50 % rozvodových řízení je zahajováno na návrh ženy. Přitom tato aktivita rozvodu prvního manželství se projevuje převážně v prvních pěti letech po uzavření manželství. Věkově tato skupina rozvádějících se manželů obvykle nedosáhla ještě třicátého roku věku. Většina těchto rozvedených uzavírala manželství další“ (s. 50). Autorka nehájí primát práva nad reálnými vztahy, jež právo upravuje, a proto došla i k odvážnému hodnocení vývoje rodinného práva: „Nebojím se destrukce – vždyť ona už v této oblasti za posledních dvě stě let v právu rodinném proběhla. Mnohé právní normy pozbyly zcela na významu – např. ustanovení OOZ o muži jakožto hlavě rodiny, o nemanželských dětech atd. Byly překonány dříve, než je zákonodárcce zrušil. V rodině totiž některé normy chování zrušuje život sám a zákonodárcce jenom koriguje to, co už není pravda. Mnohdy totiž může v lidské společnosti jít o destrukci kreativní“ (s. 58). S autorkou však lze těžko souhlasit v hodnocení zavedení fakultativního občanského sňatku: „V roce 1992, v posledním roce existence Československé federativní republiky, dochází k podstatné novelizaci zákona o rodině zákonem č. 134/1992 Sb., kterým se znova zavádí fakultativní občanský sňatek, jinak řečeno, umožňuje se též uzavírání manželství církevní formou (z hlediska dosavadního evropského vývoje je to krok spíše do minulosti)“ (s. 56). Bylo-li znovuzavedení možnosti uzavřít církevní sňatek krokem zpět, jakým krokem bylo *nucené* zavedení obligatorního civilního sňatku komunistickým režimem v roce 1950 v kontextu stalinistické likvidační proticírkevní politiky?

Důsledněji se s ideologií, která ovládala právní praxi totalitního režimu, vyrovnává Alena Winterová (*Hledání pravdy v civilním procesu*): „A pak je zde ještě otázka existence a zjistitelnosti ‚objektivní pravdy‘ samotné. Sám tento pojem byl pevně zakotven v materialistické filozofii hlásající jednak existenci objektivní pravdy a za druhé její poznatelnost jako dogma. Jakmile jsme však opustili ‚bezpečné pole‘ oficiální filozofie a ‚vědeckého světového názoru‘, narázíme v těchto otázkách na různost filozofických pohledů převážně subjektivistických, jejichž podstatu umělecky vyprávěl spisovatel M. Kundera, když označil každé vzpomínání na minulost za ‚přemalovávání starého obrazu‘ a expozici dvou tváří, té přítomné i té minulé“ (s. 73).

Oto Novotný se v příspěvku *Kriminalita, trestní právo, kodifikace (vybrané problémy)* zabývá mj. trestem smrti a podepírá morální stanovisko o jeho nepřípustnosti metodickým výkladem statistiky: „Ke zrušení trestu smrti došlo v roce 1990. Statistická řada policejně registrovaných vražd právě v roce 1990 vykazuje mimořádný vzestup. Vzestup je tak obrovský, že se přímo vnucuje myšlenka, že byl způsoben zrušením trestu smrti, že přičinná souvislost je nepochybná. Značná pochybnost o správnosti této dedukce však vzniká, uvědomíme-li si, že trest smrti byl zrušen až v polovině roku 1990, přičemž však k nejprudšímu vzestupu vražd došlo již v průběhu prvního pololetí...“ (s. 118–119). Také možnost justič-

ního omylu podepírá Novotný faktografickými argumenty: „Z celkového počtu 85 pravomocně uložených trestů smrti přezkoumaných v letech 1970 až 1990 došlo ve 27 případech, tj. v téměř jedné třetině případů, k podstatným změnám. Z velké většiny změny záležely v tom, že byl zcela nebo zčásti zrušen pravomocný rozsudek ukládající trest smrti nebo že bylo zrušeno pravomocné usnesení odvolacího soudu o zamítnutí odvolání a věc přikázána k novému projednání“ (s. 120).

Církevní právo je ve sborníku, jak již bylo výše uvedeno, předmětem samostatného pojednání J. R. Tretery. Nejprve však uveďme významnou zmíinku o něm z pera Valentina Urfuse citací jeho příspěvku *Právní dějiny: čím jsou, co od nich můžeme očekávat*: „O církevním právu je možno říci, že se na fakultu opětne vrátilo. Je to návrat dobrý, opravněný a spolehlivý. Přitom nejde jen o to, že se ke slovu hlásí další obor, který tradičně náležel k právnickému vzdělání. Jde ještě o něco jiného: znovu se tu nabízí možnost, aby posluchači se na fakultě seznámili s vědeckou i pedagogickou disciplínou, která reprezentuje rovněž staletou tradici evropské nadnárodní právní kultury. Ta byla budována vedle římského i na druhém z této dvojice ‚učených práv‘, tedy na církevním právu kanonickém. Podobně jako římské právo bylo tvůrcem právní vědy soukromého práva, vytvořily nauky kanonického práva základ pro celou řadu pojmu z oblasti práva veřejného. Předurčily tak rovněž právní myšlení celých generací“ (s. 145).

Samotný příspěvek Jiřího R. Tretery je z větší části převzat z kapitoly *Přehled dějin vědy práva církevního a konfesního v českých zemích* v učebnici *Konfesní právo a církevní právo* na str. 37–53. Tomuto obsahovému jádru je předsunuto základní poučení o kanonickém, církevním a konfesním právu (s. 249–250) a na závěr se uvádějí některé údaje o výuce církevního práva na Právnické fakultě Univerzity Karlovy i o činnosti Společnosti pro církevní právo. Treterův příspěvek má ve sborníku zvláštní postavení. Pojednává totiž o oboru, jehož výuka byla z fakulty na více než čtyřicet let vypuzena, a proto má Treterova úplně jiné výchozí podmínky, než např. autoři příspěvku o pracovním právu, jejichž obor se naopak za totalitního režimu dočkal komplexní kodifikace. Treterova seznámuje mnohé čtenáře s něčím pro ně úplně novým (byť vlastně starším než většina toho, co doposud znali). Snad otevřou alespoň některým čtenářům oči „drobné“ zmínky o tom, že Vratislav Bušek byl odsouzen komunistickou justicí k trestu smrti (s. 258), že Římskokatolická cyrilometodějská bohoslovecká fakulta „v Praze“ ve skutečnosti sídlila od roku 1952 v Litoměřicích (s. 259), že Jiří Kejř, náš nejvýznamnější historik kanonistiky, prakticky nemohl do roku 1989 pedagogicky působit (s. 260) apod. Z hlediska vyrovnaní se s totalitní minulostí je tedy Treterův příspěvek nejupřímnější z celého sborníku. Připočteme-li ještě pro autora typickou přehlednost, věcnost a čtvost, je církevní právo v jubilejném sborníku důstojně reprezentováno.

Stanislav Přibyl

Urfus, Valentin: Historické základy novodobého práva soukromého

1. vydání, C. H. Beck, Praha, 1994, s. 135

The Historic Foundations of Modern Civil Law
Historische Grundlagen des neuzeitlichen Zivilrechts
I fondamenti storici del diritto privato moderno

Profesor Urfus, emeritní vedoucí katedry právních dějin na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, se jako odborník zabývá historickým procesem, který se (ne zcela přesně) nazývá „recepce římského práva“. Recenzovaná kniha je zamýšlena jako učební text, ačkoliv autorův styl se značně vymyká tradičnímu učebnicovému pojetí. Každá kapitola učebnice je koncipována spíše jako propojená série na sebe navazujících úvah, opatřená hned na počátku seznamem literatury. Chybí zde instruktivní výčty, dělení a schematizace, o to je kniha čtivější.

Čtenáře naší Revue budou asi nejvíce zajímat styčné i třecí plochy recepčního procesu s kanonickým právem. Počátky obnovy zájmu o římské právo v Bologni na přelomu 11. a 12. století souvisejí se skutečností, že boloňská univerzita byla na rozdíl od jiných, rovněž velmi starých vysokých škol, méně spojena s církevními kruhy a jejich potřebami. „Pokud to lze v této době, kdy středověk vrcholil, vůbec tvrdit, je možno o boloňské univerzitě říct, že byla více světským, než církevním zařízením...“ (s. 15). Autor oceňuje přínos metody distinkcí, vypracované středověkými teology, pro práci prvních generací právníků, kteří recipovali římskoprávní dědictví, tzv. *glosátorů* (srov. zejména s. 17–18).

Vztahu církve a římského práva ve středověku se autor věnuje podrobněji v celé kapitole (s. 23–27). „Na sklonku 12. stol., tedy zhruba necelých sto let po obnově římskoprávních studií v Bologni, se v papežském táboře objevuje názor, že římské právo platí, ne však z projevené vůle císařovy, nýbrž *proto, že bylo aprobováno církví* a potvrzeno papežem“ (s. 23, doloženo v poznámce citací ze summy Huguccia z Pisy).

Autor dále osvětuje vznik kanonického práva a označuje římsko-kanonický proces za typický projev propojení římského a kanonického práva (s. 24–25). Co se týče aplikace hmotného práva středověkými církevními soudy, „římské právo bylo uplatňováno při řešení takových případů, kdy církevní právo kanonické z nějakého důvodu selhávalo, nebo kdy se to jevilo jinak účelným“ (s. 25). Bulu papeže Honoria III. „*Super speculam*“, kterou bylo kněžím zakázáno studovat římské právo na pařížské univerzitě, vysvětuje autor ne jako projev odporu

církve proti římskému právu, nýbrž jako disciplinární opatření proti dlouhodobým pobytům kněží na univerzitě a zanedbávání duchovní správy (s. 26). V kapitole o církvi a římském právu nechybí ani dělení středověkých právníků na dekretisty a legisty, vysvětlení zásady „*Ecclesia vivit lege Romana*“, titulu *doctor iuris utriusque* i pojmu „učená práva“.

Kanonické právo autor zmiňuje také v kontextu práva smluvního. Ukazuje vliv morální teologie na formování přesvědčení o všeobecné závaznosti smluv (*pacta sunt servanda*) a zdůrazňuje význam přísahy pro platnost smluvních závazků před církevními soudy (s. 44). Další souvislost, v níž se autor zmiňuje o vlivu kanonického práva, je *kanonická usurární doktrína*, která zprvu i zcela nepatrnný úrok kvalifikovala jako lichvu (*usura*). Středověké římskoprávní školy však uměly díky scholastickým distinkcím zdůvodnit úrok i přes tuto zdrženlivost církve, aniž rizkovaly konflikt se striktní církevní doktrínou (s. 47–48). Podobně příznivě se k braní úroků stavěli i pozdější právní humanisté, operující s přesvědčením, že úroky jsou „dovolenou náhradou škody (*interesse*)“ (s. 68).

Pozoruhodné je také autorovo ocenění tzv. druhé scholastiky jako myšlení, které je nepřímým předchůdcem racionalistického pojetí přirozeného práva: „Návíc za prokazatelné lze dnes považovat zjištění, že španělská pozdní scholastika působila přímo i na osobnost takové velikosti, jakou byl *Hugo Grotius*“ (s. 70).

V souvislosti s novověkým recepčním obdobím v Německu, zvaným „*usus modernus pandectarum*“, je zmíněna tzv. „*lotharská legenda*“, podle níž „platnost římského práva zavedl v říši svým zákonným opatřením římsko-německý císař *Lothar III.* (1125–1137)“ (s. 81). Jejím šířitelem, ne-li snad autorem, má být sám německý lutherský reformátor a humanista Filip Melanchton (s. 82).

Je zřejmé, že čím déle v novověku pokračoval proces recepcí římského práva, tím nezávislejší byl na vlivu kanonické jurisprudence a jurisdikce. Recepce poté ovlivnila velké občanskoprávní kodifikace mezi 2. polovinou 18. stol. a 1. polovinou 20. stol. Tento proces naopak zpětně ovlivnil církevní snahy o kodifikaci, dovršené Kodexem kanonického práva z roku 1917. Tím se však již autor nezabývá, neboť sleduje, jak napovídá titul knihy, novodobé soukromé právo. Proto jeho výklad směřuje k civilněprávním kodifikacím – německému BGB (1900) a švýcarskému ZGB (1912) a k právu obchodnímu a směnečnému (s. 125–130).

Stanislav Přibyl

Přírůstky knihovny Společnosti pro církevní právo

Accessions to the library of the Church Law Society

Zuwachs der Bibliothek der Gesellschaft für Kirchenrecht

Accessioni nella biblioteca della Società di Diritto Canonico

Od vydání minulého čísla Revue církevního práva se knihovna Společnosti opět rozrostla o několik zajímavých publikací, které si dovolujeme našim čtenářům představit zatím alespoň v této nanejvýš stručné formě. Lze navíc předpokládat, že se zčásti jedná i o tituly, které na území České republiky nejsou běžně k dispozici, a o to je seznámení s nimi cennější.

- **Ján Duda: V službe Božieho královstva.** Serafín, Bratislava 1997, 256 s. Souborem prací významného slovenského teologa a kanonisty je publikace, která nám poskytuje neotřelý pohled na mnohá téma, jejichž význam neustupuje do pozadí ani v současnosti. Ba právě naopak; u mnohých z nich vyvstávají nové otazníky a otevírají se tak zcela nové dimenze pohledu na danou problematiku. Jakou roli hrají obrazy v náboženském životě dnešního křesťana, vztah kanonizačního procesu a mučednictví, fungování farního společenství v praxi, problém ekumenismu – to jsou jen některé z otázek, jimiž se autor ve svých osmi studiích zabývá. Nebude zklamán ani ten, kdo očekával autorův příspěvek k otázce manželského práva ve světle CIC (dokazování v rámci řízení o prohlášení manželství za neplatné) a ke stále aktuálnímu tématu vztahu státu a církve z pohledu Katolické církve.
- **Péter Erdő: Az egyházjog forrásai.** Szent István Társulat, Budapest 1998, 276 s. Velmi přehledným nástinem vskutku bohatých dějin pramenů práva kanonického je práce předního maďarského kanonisty, který v textu určeném především studentům práva a teologie Pázmányho university podává instruktivní přehled doplněný bibliografií, jmenným i věcným rejstříkem. Dějiny pramenů kanonického práva dělí do čtyř zásadních etap. Zatímco nejstarší etapa vývoje (*ius antiquum*) zahrnuje období patristiky, karolinskou a postkarolinskou dobu, druhá etapa (*ius novum*) pokrývá období let 1140–1563, kdy vznikají „klasické“ sbírky kanonického práva a objevují se slavné papežské dekretály. Následující období relativního legislativního klidu (1563–1917) je pak vystřídáno čtvrtou etapou (od roku 1917), pro kterou je charakteristický vznik nového Kodexu a s tím související usilovná práce mnoha kanonistů nucených reagovat na vývoj v církvi i ve společnosti.
- **Péter Erdő: Cerkovne konstitucijne pravo.** Svičado, Lviv 1998, 158 s. Ukrajinský překlad Erdőho práce Egyházi alkotmányjog, která vyšla v Budapešti

roku 1996, je studijní příručkou poskytující stručný přehled hierarchické struktury církve i práv a povinností katolíků – kleriků i laiků ve světle platného práva.

- **Vladimír Filo: Cirkevné právo.** Bez místa a data vydání, 85 s. První část z několikasazkového souboru skript věnovaných posluchačům bratislavské teologické fakulty je věnována obecným otázkám o úloze práva v životě církve, vývoje kanonického práva od jeho počátků až do současnosti a systému uspořádání právních norem v rámci nového Kodexu kanonického práva. Následující výklad pak sleduje osnovu Kodexu a rozebírá jednotlivé statí knihy prvé Kodexu, tj. zákony a právní obyčeje, individuální právní akty, problematiku fyzických i právnických osob, moci v církvi, církevních úřadů a otázku promlčení a počítání času.
- **Vladimír Filo: Boží lid.** Bez místa a data vydání, 2 sv., 266 s. Dvousazkový soubor Filových skript plynule navazuje na předcházející titul. Předmětem autorova zájmu se zde, jak už název napovídá, stala druhá kniha Kodexu kanonického práva věnovaná personálnímu substrátu církve – povinnostem a právům laiků i kleriků, které autor souhrnně označuje „věřící“ oproti v českém prostředí převažujícímu označení „křest'ané katolíci“ či „křest'ané“. Ač autor sleduje pečlivě systém Kodexu a postupně pojednává o společenství věřících, hierarchické struktuře církve a společnostech zasvěceného života i společnostech apoštolského života, neznamená to v žádném případě, že by opomíjel případné historické souvislosti, jak je patrné z častých srovnání s úpravou Kodexu z roku 1917. Autor odkazuje také na další související právní normy v rámci Kodexu i mimo něj u jednotlivých právních institutů.
- **Vladimír Filo: Učiaca úloha Cirkvi. Časné majetky Cirkvi. Sankcie v Cirkvi. Procesy.** Edičné stredisko KSsCM, Bratislava 1994, 46 + 16 + 40 + 16 s. Další svazek Filových skript již v nové – a co do přehlednosti zajisté přehlednější – grafické úpravě pokračuje tradičním způsobem v komentování a nástinu dalších knih Kodexu kanonického práva, a to sice knihy třetí, páté, šesté a sedmé, jak už napovídá sám název titulu. Po rozboru jednotlivých právních institutů autor – stejně jako v předcházejících titulech – odkazuje na související právní normy a existující literaturu k tématu.
- **Vladimír Filo: Posväťovacia úloha Cirkvi.** Bez místa a data vydání, 142 s. Poslední svazek Filových skript věnovaný čtvrté knize Kodexu se zabývá posvěcující rolí církve, kterou nový Kodex vyčlenil do samostatné knihy a oddělil ji tak od učitelské služby i řídící moci v církvi. Posvěcující služba církve a jednotlivé instituty do ní spadající a zahrnující posvěcování Božího lidu i oslavu Boha tak dosáhly v systematici Kodexu postavení, které odpovídá jejich významu v životě církve i věřících.

Informace o návrhu koncepce vztahu státu a církví vypracovaném Ministerstvem kultury ČR na jaře 1998

*Information on the Proposal of a Conception of Church-State Relations prepared
by the Ministry of Culture of the Czech Republic in spring 1998*

*Die Auskunft über den vom Kulturministerium der Tschechischen Republik
im Frühling 1998 ausgearbeiteten Entwurf der Konzeption der Beziehung
zwischen Staat und Kirchen*

*Informazione sulla proposta di una concezione del rapporto tra lo Stato e la Chiesa
elaborata dal Ministero di cultura della Repubblica Ceca di primavera 1998*

Návrh koncepce vztahu státu k církvím zpracovaný během funkčního období ministra kultury Martina Stropnického ve své důvodové zprávě konstatuje, že stát vzal na sebe starost o existenční zajištění církví a zároveň je tím k sobě těsně připoutal. To nevyhovuje *Listině základních práv a svobod*, podle níž se stát nesmí vázat na náboženská vyznání a církve ve své autonomii jsou na státu nezávislé (čl. 2, resp. 16). Tomuto požadavku vychází návrh vstříc, což podle Ministerstva zahraničních věcí ČR (v dopise ministra Šedivého ze 7. 7. 1998) je důležité pro přijetí ČR do Evropské unie. Svou koncepcí zakládá na principech:

- a) vzájemné nezávislosti s prostorem pro možnou spolupráci,
- b) oddělení nejen v institucionální, ale též v ekonomické oblasti,
- c) priority přímého vztahu občana a církve.

Návrh, který je posledním ze série více než deseti koncepčních a legislativních návrhů připravovaných Ministerstvem kultury ČR podle zadání vlády z 25. 9. 1996, předkládá k řešení tyto věci:

1. Vypořádání majetku odňatého církvím formou renty podle reálné možnosti státního rozpočtu a na základě inventury, kterou provedou církve za bezplatné součinnosti Českého úřadu zeměměřického.

2. Transformace ekonomického vztahu státu a církví

- a) zrušením dosavadního systému hospodářského zabezpečení církvi státem,
- b) ponecháním dosavadní možnosti odečtu daru církvi od základu daně z příjmu,
- c) zavedením dalšího zvýhodnění občana s možností slevy čisté daně o částku daru ve prospěch církve,
- d) financováním církve ve veřejných službách (charita, kulturní dědictví, armáda, věznice) a ve výuce náboženství na školách.

3. Transformace právního vztahu státu a církví
- a) přesnějším vymezením právního statutu církví,
 - b) kvantitativním určením registrace církví (již od 100 členů),
 - c) kvalitativním určením - legislativním vymezením pojmu církev,
 - d) řešením dalších věcí na bázi dohod mezi státem a tou kterou církvi.

S církvemi by měla být projednána i doba potřebné adaptace na nový systém vztahu. Pro synodní radu, která byla zastoupena v expertní komisi k přípravě koncepce, je tento návrh dobrým podkladem k řešení dlouho odkládaných otázek.

Mgr. Miroslav Brož

Převzato se svolením autora z evangelického časopisu Český bratr č. 13/1998, ročník 74, vydávaného synodní radou Českobratrské církve evangelické.

Dnes Vám představujeme:

Today we present you:

Heute stellen wir Ihnen vor:

Oggi vi presentiamo:

Společnost křesťanů a Židů

Společnost křesťanů a Židů (SKŽ) je členskou nevýdělečnou organizací Mezinárodní rady křesťanů a Židů se sídlem v Heppenheimu (International Council of Christians and Jews – ICCJ), která se utvořila brzy po druhé světové válce jako bezprostřední reakce na holokaust. Založení SKŽ předcházela činnost jejího přípravného výboru spojená s konáním konference ICCJ pod názvem „Změny ve Střední a Východní Evropě – podněty a úkoly pro Mezinárodní radu křesťanů a Židů“. Konference se konala v Praze ve dnech 26.–30. srpna 1990 za účasti řady významných osobností z celého světa i osobností nově se utvářejícího politického života v naší zemi. Na závěrečné rezoluci tohoto shromáždění se pak často odvolávali představitelé církví i židovských obcí. Její myšlenky rozvíjí i nedávné prohlášení Apoštolského stolce „Nezapomínejme – zamyslení nad šoa“. Organizátorem přípravného výboru konference byl Dr. Desider Galanský, tehdejší předseda Federace židovských obcí v naší zemi, známý svou obětavou a inspirující činností v mezinárodních křesťanských a židovských kruzích dávno před listopadovým převratem (v té době byl však již těžce nemocen a záhy po konferenci tragicky zemřel).

SKŽ samotná byla založena 17. března 1991. Smyslem její činnosti a vlastní náplní práce je dorozumění a spolupráce mezi křesťany všech konfesí a Židy. Pořádá přednášky s křesťansko-židovskou tématikou spojenou se společnými duchovními kořeny křesťanů a Židů, které zahrnují jak tragické zkušenosti vzájemných předsudků, tak i pozitivní vztahy v minulosti. Jedním z důvodů existence společnosti je stále přetrvávající nedostatek informací o vzájemných křesťansko-židovských vztazích i aktivitách doma i ve světě. Proto od roku 1991 začala SKŽ vydávat Zpravodaj, který je jediným periodikem v ČR, které soustavně a konkrétně usiluje o křesťansko-židovský dialog. Tematicky uspořádaný obsáhlý výbor studií a článků z let 1991–1997 vyšel na podzim 1998 v nakladatelství Vyšehrad.

Členská základna Společnosti křesťanů a Židů se pohybuje kolem 140 lidí. Její členové jsou vedle významných veřejných činitelů zejména představitelé katolických řeholních rádů, Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy a Federace židovských obcí. Zastoupení židovské strany je asymetrické podobně jako v zahraničí, což je pochopitelné vzhledem k malému procentu Židů, kteří přežili šoa, a také pro nedůvěru a obavy z konverzí. Organickou součástí Společnosti křesťanů a Židů je slovenská sekce, která po rozpadu Československa utvořila vlastní organizaci. Česká organizace s ní nadále udržuje živé a přátelské styky.

Přednášejícími na setkáních, která Společnost křesťanů a Židů pravidelně měsíčně pořádá, jsou osobnosti z tuzemska a zahraničí. Jejich tématem je křesťansko-židovský dialog. Mezi lektory ze zahraničí, kteří přednášeli v poslední době pro SKŽ, byli **Hedwig Wahle** z katolické kongregace sionských sester, **John T. Pawlikowski**, profesor sociální etiky z Katolické teologické unie z Chicago a **rabín I. Newman**, prezident organizace Rabíni za lidská práva v Izraeli.

PhDr. Jana Doleželová

Resumé

Společnost křesťanů a Židů byla založena 17. března 1991 jako členská nevýdělečná organizace Mezinárodní rady křesťanů a Židů se sídlem v Heppenheimu. Smyslem činnosti SKŽ a vlastní náplní práce je dorozumění a spolupráce mezi křesťany všech konfesí a Židy. Jejimi členy jsou vedle významných veřejných činitelů zejména představitelé katolických řeholních rádů, Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a zástupci Federace židovských obcí.

Abstract

The Society of Christians and Jews

The Society of Christians and Jews (SCJ) was founded on the 17. February 1991 as the membership organization of the International Council of Christians and Jews with the seat in Heppenheim. The sense of the activities and work of the Society of Christians and Jews is the understanding and collaboration between Christians of all confessions and Jews. The members of the SCJ are especially beside the very important officials – the representatives of catholic orders, of Evangelical Theological Faculty of Charles University in Prague and the Federation of Jewish Communities.

Zusammenfassung

Die Gesellschaft der Christen und Juden

Die Gesellschaft der Christen und Juden (GChJ) wurde am 17. März 1991 als Mitgliedsorganisation des Internationalen Rates der Christen und Juden mit dem Sitz in Heppenheim gegründet. Zweck und Inhalt der Tätigkeit besteht in Verständigung und Zusammenarbeit der Christen aller Bekenntnisse und der Juden untereinander. Die Mitglieder der GChJ stellen dar: die bedeutsamen Repräsentanten des öffentlichen Lebens, des katholischen Ordensstandes und der Evangelischen Theologischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag, als auch die Vertreter der Föderation der jüdischen Religionsgemeinden.

Riassunto

Società dei cristiani e degli ebrei

Società dei cristiani e degli ebrei è stata fondata il 17. marzo 1991 come un'organizzazione – membro del Comitato internazionale dei cristiani e degli ebrei risiedente a Heppenheim. Il senso della Società e il suo lavoro è indirizzato alla comprensione e collaborazione dei cristiani di tutte le confessioni con gli ebrei. I suoi membri sono pubblici funzionari notabili nonché rappresentanti degli ordini religiosi cattolici, della facoltà teologica evangelica e della Federazione delle comunità ebree.

Zprávy ze Společnosti pro církevní právo

Short messages – Kleine Nachrichten – Breve cronaca

Začátku nového akademického roku dominovalo v naší činnosti uspořádání druhého ročníku mezinárodní konference **Pražské rozhovory o vztahu církve a státu**. Letošní ročník byl nazván **Konfesní a konkordátní právo zemí středovýchodní Evropy**. Konference se konala ve dnech 10. a 11. září 1998 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze za účasti více než 70 zástupců odborné veřejnosti z celé České republiky, ze Slovenska, Polska, Maďarska, Německa a USA.

30. září 1998 uspořádala **brněnská místní skupina** Společnosti pro církevní právo na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně již čtvrtý ročník národní konference **Církev a stát**. O jejím průběhu informujeme ve zvláštním článku.

1. října 1998 přednášel **Doc. JUDr. Jiří R. Treter** na téma *Stát a církve* pro veřejnost v budově střední odborné školy ve **Vodňanech**, kam byl pozván vedením místní pobočky České křesťanské akademie.

3. listopadu 1998 uspořádala naše brněnská místní skupina ve spolupráci s **Brněnským akademickým klubem** na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně veřejnou přednášku na téma „*Konfesní právo – církevní právo – kanonické právo*“. K rozhovoru byl pozván **Doc. JUDr. Jiří R. Treter** z Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Diskusi moderoval **JUDr. Michal Lamparter**, odborný asistent Právnické fakulty Masarykovy univerzity.

Na dny 10. a 11. listopadu 1998 pozvala naše Společnost do Prahy světově proslulého odborníka na problematiku řeholního a manželského práva kanonického **Prof. dr. hab. Bronisława Wenantia Zuberta OFM** z Katolické univerzity v Lublinu. V úterý přednášel pracovníkům Interdiocézního církevního soudu v Praze na téma *Bisexualita a její konsekvence pro posuzování nulity manželství*. Ve středu pronesl v rámci cyklu přednášek a diskusí nazvaného *Působení práva v církvi a ve společnosti* v čítárně konventu dominikánů u sv. Jiljí v Praze přednášku na téma *Význam souboru předpisů a literatury kanonického práva v Opole* a pozval nás k jejímu studiu na opolské univerzitě. V druhé části své přednášky se zabýval *vybranými problémy řeholního práva* a zodpověděl na toto téma řadu dotazů.

19. listopadu 1998 uspořádala Společnost křesťanů a Židů ve spolupráci s katedrou Starého zákona Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy

přednášku na téma *Vztah synagogy a církve z hlediska právního*. Přednášejícím byl Doc. JUDr. Jiří R. Tretera z Právnické fakulty UK.

Závěr kalendářního roku v naší Společnosti patřil tradičně vystoupení JUDr. Cyrilu Svobody, předsedy Petičního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, který přednesl 9. prosince 1998 v rámci uvedeného cyklu v dominikánské čítárně přednášku na téma *Připravované změny v české legislativě*.

Gratulace našim členům

11. listopadu 1998 byli při slavnostním obřadu ve staroslavném Karolinu promováni jako magistři Univerzity Karlovy v oboru práv kolegové Miloslav Sládek a Záboj Horák.

22. listopadu 1998 oslavil významné životní jubileum čestný předseda Společnosti pro církevní právo Prof. JUDr. Valentín Urfus, emeritní děkan Právnické fakulty Univerzity Karlovy.

15. prosince 1998 byl při slavnostní promoci v Brně předán doktorský diplom historikovi Mgr. Pavlu Kraflovi, který úspěšně obhájil na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity svou doktorskou dizertační práci na téma *Sředověké synody olomoucké diecéze*.

Jana Mindlová

Druhý ročník Pražských rozhovorů o vztahu církve a státu: Konference „Konfesní a konkordátní právo zemí středovýchodní Evropy“

*The second year of the Prague Discussions on Church-State Relations:
the Conference “Confessional and Concordate Law in the Countries
of Central-Eastern Europe”*

*Zweite Prager Gespräche über die Beziehung zwischen Kirche und Staat:
Konferenz „Staatskirchen- und Konkordatsrecht der mittelosteuropäischen Länder“*

*Seconda annata dei colloqui praghesi sul rapporto Chiesa Stato: Conferenza
„Diritto Ecclesiastico e Concordatario dei Paesi dell'Europa del centro est“*

Ve dnech 10.–11.září 1998 se v prostorách Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze konala druhá mezinárodní konference pod názvem **Pražské rozhovory o vztahu církve a státu**. Tuto konferenci uspořádala Společnost pro církevní právo a právní sekce České křesťanské akademie ve spolupráci s Nadací Konrada Adenauera. Tématem tohoto, již druhého ročníku Pražských rozhovorů, bylo **konfesní a konkordátní právo zemí středovýchodní Evropy**. Konference se zúčastnilo více než 70 zástupců odborné veřejnosti z České republiky, ze Slovenska, Maďarska, Polska, Německa a USA.

Konferenci zahájil Spectabilis Prof. JUDr. Dušan Hendrych, CSc., děkan Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Během prvního dne přednesli své příspěvky Prof. Józef Krukowski z Katolické univerzity v Lublinu a Prof. Dr. Péter Erdő z Katolické univerzity Pétera Pázmányho v Budapešti. Profesor Krukowski hovořil na téma „Aktuální problémy polského konfesního práva“. Předmětem přednášky profesora Erdő byla „Dohoda mezi Apoštolským stolcem a Maďarskou republikou“.

Druhý den přednášeli Dr. Ján Duda z Teologického institutu ve Spišském Podhradí, začleněného do svazku Univerzity Komenského v Bratislavě, a Doc. JUDr. Jiří R. Tretera z Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Tématem prvej přednášky byly „Poznámky k církevnímu právu ve Slovenské republice“. Docent Tretera pak na závěr celé konference pronesl přednášku na téma „Postavení církvi a náboženských společností v právním rádu České republiky“.

Celou konferenci moderoval Doc. JUDr. Jiří R. Tretera.

Stanislav Pšenička

Čtvrtý ročník brněnské konference na téma „Církev a stát“

The fourth year of the Brno Conference "Church and State"
Vierter Jahrgang der Brünner Konferenz zum Thema „Kirche und Staat“
Quarta annata della conferenza sul tema „Chiesa e Stato“ a Brno

Čtvrtý ročník konference *Církev a stát* se konal 30. 9. 1998 opět na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Akci uspořádala brněnská místní skupina Společnosti pro církevní právo ve spolupráci s Katedrou ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy Univerzity.

V úvodu pozdravila jednání konference Spectabilis proděkanka Právnické fakulty Masarykovy Univerzity **Doc. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc.** Vyzdvihla význam konání konference na půdě Masarykovy univerzity s tím, že Nakladatelství Masarykovy univerzity vydá ve své právní řadě sborník ze čtvrtého ročníku konference.

P. PhDr. ThLic. František Holeček, tajemník husovské komise České biskupské konference, zveřejnil na konferenci podrobné stanovisko této komise k Husově osobě. Toto stanovisko představuje výsledky první části práce komise. Výsledky druhé části budou zveřejněny do konce roku 1999 resp. počátku roku 2000. Husovská komise České biskupské konference, která je složena z předních českých odborníků, má interdisciplinární a ekumenický charakter. Přednášející se zmínil také o nových iniciativách v ekumenických vztazích v ČR. Příspěvek, který byl jedním z vrcholů v dosavadním konání konference, byl přijat s vřelou pozorností a potleskem.

Druhý příspěvek, následující po bohaté diskusi, přednesl emeritní farář Českobratrské církve evangelické **ThDr. Jiří Carda**. Jeho tématem bylo *Porovnání křtu v Evangelické a Římskokatolické církvi*. Na podkladě biblické analýzy prezentoval autor dohodu obou církví o vzájemném uznání křtu.

Třetí příspěvek na téma *Historie nekatolických teologických fakult u nás* přednesl **JUDr. Michael Kučera**. Autor, který vyučuje církevní právo na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy, poukázal na podobnost v dějinách teologických fakult s dějinami Masarykovy univerzity v Brně.

Následující příspěvek na téma *Církevní shatek* přednesla **Doc. JUDr. M. Hrušáková** a věnovala se v něm novele zákona o rodině.

JUDr. Václav Novotný, předseda senátu Vrchního soudu v Olomouci, hovořil o tématu *správní soudnictví*. **JUDr. Petr Kobylka**, soudce okresního soudu v Prostějově, přednesl příspěvek na téma *Nezávislost soudů a soudců*. Oba

příspěvky vyvolaly diskusi zejména na téma institucionálních aspektů reformy soudnictví.

Na závěr konference vystoupil **Mgr. Filip Křepelka** z Katedry mezinárodního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a seznámil přítomné účastníky se změnami ve zřízení Českobratrské církve evangelické.

Mezi více než třemi desítkami účastníků nechyběl generální vikář Brněnské diecéze Katolické církve **Mons. Jiří Mikulášek**. Konference se zúčastnili také další významní představitelé právní vědy, akademické obce a veřejného života.

Na závěr vyjádřili účastníci spokojenosť s průběhem konference a shodli se na tom, že v roce 1999 se sejdou na jejím již pátém ročníku. Vedení brněnské místní skupiny Společnosti pro církevní právo vyslovuje vřelý dík všem, kteří se podíleli na uspořádání konference.

JUDr. Michal Lamparter

*Toto číslo Revue církevního práva vychází
s finanční pomocí
Katolické církevní rady kantonu Thurgau ve Švýcarsku.*

*Diese Nummer der Zeitschrift Revue církevního práva (Revue
für Kirchenrecht) wird dank der Hilfe vom Katholischen
Kirchenrat des Kantons Thurgau in der Schweiz herausgegeben.*

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA

Vydává: Společnost pro církevní právo
ve spolupráci s Českou křesťanskou akademii

Adresa redakce: 110 00 Praha 1, Husova ul. 8
e-mail: SPCP@ius.prf.cuni.cz
<http://www.prf.cuni.cz/spolky/spcp>

Šéfredaktor: Jiří Rajmund Tretera

Výkonný redaktor: Záboj Horák

Členové redakční rady: Jiří Georgiev
Michal Heldenburg
Záboj Horák
Štěpán Hůlka
Jana Mindlová
Stanislav Přibyl
Stanislav Pšenička
Jan Šafránek

Grafická úprava obálky: Ing. arch. Josef Hyzler

Redakční uzávěrka tohoto čísla proběhla ke dni 15. 12. 1998.

Sazba: RNDr. Marcela Braunová, Nad Palatou 54, 150 00 Praha 5

Tisk: ÚZPI – repro odd., Slezská 7, 120 56 Praha 2

Podávání novinových zásilek povoleno: Českou poštou, s. p.,
Odštěpný závod Přeprava, čj. 364/97, dne 27. 1. 1997.

ISSN 1211–1635

MK ČR 7429